

รายงานการวิจัย
รูปแบบและแนวทางการ
การจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว
กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

รายงานการวิจัย
การพัฒนารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษา
สำหรับเด็กต่างด้าว
กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

โดย

เปรมใจ วัจนวิมล
ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

379.95 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
ส 691 ร รายงานการวิจัย การพัฒนารูปแบบและแนวทาง
การจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด
จังหวัดตาก / เปรมใจ วังศิริไพศาล กรุงเทพฯ :
สกศ., 2553
152 หน้า
ISBN 978-616-7324-48-7
1.การจัดการศึกษา 2. เด็กต่างด้าว 3. ชื่อเรื่อง

**รายงานการวิจัย การพัฒนารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษา
สำหรับเด็กต่างด้าว กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก**

สิ่งพิมพ์ สกศ. อันดับที่ 66/2553
พิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน 2553
จำนวน 1,000 เล่ม
ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ กลุ่มพัฒนานโยบายด้านการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา
สำนักงานนโยบายด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต
และโอกาสทางการศึกษา
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
ถนนสุขุมวิท เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300
โทรศัพท์ 0-2668-7123 ต่อ 2430
โทรสาร 0-2669-7736
Web site : <http://www.onec.go.th>
ผู้พิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์
296 ซอยอรุณอมรินทร์ 30
แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด
กรุงเทพฯ 10700
โทรศัพท์ 0-2433-0026-7, 0-2433-8587
e-mail : mkt_parbpim@yahoo.com

เด็กต่างด้าว เด็กไร้สัญชาติ เด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร เป็นปัญหาระดับชาติที่รัฐพยายามแก้ไขอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีผลกระทบ ต่อความมั่นคงของประเทศ และเชื่อมโยงกับปัญหาบางประการ ได้แก่ การ ค้ามนุษย์ อาชญากรรม ยาเสพติด แรงงานเด็ก และอื่นๆ มีการคาดการณ์ว่า เด็กเหล่านี้จะมีจำนวนนับล้าน และเพิ่มขึ้นทุกปี โดยมากไม่ได้รับการศึกษาจากระบบการศึกษาของไทย การให้การศึกษาแก่เด็กเหล่านี้เป็นแนวทางสำคัญ ที่หลายฝ่ายเห็นว่าจะทำให้แก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้องค์กรทั้ง ภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในและต่างประเทศจำนวนมากเข้ามาให้ความ ช่วยเหลือและจัดการศึกษาให้แก่เด็กเหล่านี้

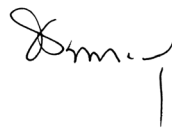
ในส่วนภาครัฐได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ 5 กรกฎาคม 2548 ให้เด็ก ทุกคนที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรเข้าศึกษาในสถานศึกษาของรัฐได้ โดยได้รับจัดสรรงบประมาณอุดหนุนรายหัว แต่ปรากฏว่าจำนวนเด็กที่ได้เข้า ศึกษาในสถานศึกษาของไทยยังมีสัดส่วนค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับจำนวนเด็กที่มี อยู่จริง ที่ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อยู่ในพื้นที่ชายแดนและพื้นที่ที่มีแรงงานต่างด้าว จำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากทัศนคติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครูและผู้บริหาร โรงเรียน ผู้ปกครองเด็ก และชุมชนที่คนเหล่านี้อาศัยอยู่

ขณะเดียวกัน ในพื้นที่ดังกล่าวโดยเฉพาะบริเวณชายแดน มีการจัด การศึกษาให้แก่เด็กเหล่านี้โดยองค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชน หรือกลุ่มแรงงาน ต่างด้าวเองในรูปแบบของศูนย์การเรียนจำนวนไม่น้อย เป็นการจัดการศึกษา ในลักษณะที่มีหลักสูตรของตนเองที่แตกต่างหลากหลายตามแต่การสอนของ องค์กรผู้จัดการศึกษา ครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นคนต่างด้าวที่มาจากประเทศนั้นๆ อาคารเรียนมีทั้งแบบถาวรไปจนถึงชั้นเรียนเล็กตามเพิงหรือห้องพัก จึงมีปัญหา

ทั้งในเรื่องของเนื้อหาหลักสูตร มาตรฐานการเรียนการสอน และวุฒิการศึกษา แม้จะมีพยายามให้มีการสอนภาษาไทยและนำหลักสูตรภาษาไทยไปสอนในศูนย์การเรียนรู้บางแห่ง แต่ยังไม่มีการประเมินความสอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของเด็กต่างด้าวที่มีต่อการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาคำนึงถึงความสำคัญและความจำเป็นในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเหล่านี้ รวมทั้งคุณูปการที่จะเกิดกับประเทศและเพื่อนมนุษย์ จึงเห็นควรสนับสนุนให้มีการวิจัยรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยดำเนินการศึกษาวิจัยสถานภาพการจัดการศึกษา ความต้องการทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวที่มีอยู่จำนวนมากบริเวณชายแดนตะวันตกของประเทศไทย รวมทั้งรูปแบบที่ดีที่เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของเด็กเหล่านี้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอและการจัดทำนโยบายต่อไป

สำนักงานฯ ขอขอบคุณสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นางสาวเปรมใจ วงศิริไพศาล และคณะนักวิจัย ที่อนุเคราะห์ดำเนินการศึกษาวิจัย ณ โอกาสนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะนำสาระและข้อเสนอจากการวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการดำเนินงานให้เกิดประโยชน์ต่อผู้รับบริการการจัดการศึกษาโดยกว้างขวางต่อไป

(ศาสตราจารย์พิเศษธงทอง จันทรางศุ)

เลขาธิการสภาการศึกษา

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบ และแนวทางการจัดการการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

สถานการณ์ของเด็กต่างด้าวในประเทศไทย พบว่า มีเด็กต่างด้าวจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนซึ่งเป็นด่านเข้าออกระหว่างประเทศ เด็กต่างด้าวเหล่านี้นอกจากจะเป็นเด็กที่เดินทางเข้ามาอาศัยในประเทศไทยแล้ว ยังมีเด็กอีกจำนวนหนึ่งที่เกิดในประเทศไทยโดยไม่มีสถานะทางกฎหมายใด ๆ อีกด้วยจากการที่เด็กเหล่านี้ไม่มีสถานภาพทางกฎหมาย จึงทำให้มีเด็กต่างด้าวจำนวนมากต้องประสบปัญหาในหลาย ๆ ด้านขณะที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ในการศึกษารั้งนี้ได้มุ่งเน้นไปที่ประเด็นทางด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าว ซึ่งพบว่าในปัจจุบันยังไม่มีรูปแบบการศึกษาที่ตรงตามความต้องการหรือสอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนที่มีเด็กต่างด้าวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

โครงการวิจัยและพัฒนารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสำรวจความต้องการของเด็กต่างด้าว ครอบครัว และผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งรูปแบบการจัดการศึกษาทั้งในส่วนของสถานศึกษาไทย และในศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยองค์กรเอกชนกับความสอดคล้องของสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ศึกษาตัวอย่างการจัดการศึกษาที่สามารถนำมาใช้เป็นตัวอย่างที่ดี (good practice) หรือสามารถนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน ในโครงการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้

พิจารณาเห็นว่าอำเภอแม่สวด จังหวัดตากมีเด็กต่างด้าว และแรงงานจากประเทศพม่าหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งกะเหรี่ยง พม่า ไทยใหญ่ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และยังเป็นพื้นที่ที่มีเด็กต่างด้าวเข้าศึกษาในสถานศึกษาของไทยมากเป็นลำดับต้น ๆ ของประเทศ มีศูนย์การเรียนรู้ที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชนมากที่สุดในประเทศตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งศูนย์แฉะพัก (Drop in centre) ซึ่งเป็นกิจกรรมศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนหรือศูนย์การเรียนรู้อื่น ๆ จึงเลือกพื้นที่อำเภอแม่สวด เป็นพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อนำเสนอให้เป็นตัวอย่างในการนำไปประยุกต์หรือปรับใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานภาพการจัดการศึกษาและรูปแบบการจัดการศึกษาที่ดีสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กต่างด้าวในสถานะที่ต่างกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลสถานการณ์ ปัญหา และปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน
2. ได้ข้อมูลความต้องการทางด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าวและครอบครัว
3. ได้รูปแบบการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน

ระยะเวลาวิจัย

ระยะเวลา 6 เดือน (30 พฤษภาคม พ.ศ. 2551–30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551)

วิธีการวิจัย

การศึกษครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตวิธีการเรียนการสอนในพื้นที่ ประกอบการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง ขั้นตอนการวิจัย ประกอบด้วย

1. การสำรวจความต้องการทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวและครอบครัว เป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของเด็ก ภูมิหลังทางการศึกษา ปัญหาทางด้านการศึกษา รูปแบบการศึกษาที่ต้องการ และประเด็นที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ประกอบวิธีการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม

2. การศึกษาตัวอย่างการจัดการศึกษาที่ดี และรูปแบบการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่มเด็กไทยในโรงเรียนไทย เด็กต่างด้าวในโรงเรียนไทยและศูนย์การเรียนรู้ เด็กต่างด้าวในชุมชน ครูในศูนย์การเรียนรู้ และการสังเกตการเรียนการสอน

3. การพัฒนารูปแบบและแนวทางการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กต่างด้าวในสถานะต่าง ๆ เป็นขั้นตอนหลังจากถอดบทเรียน ร่วมกับการสังเกตการณ์เรียนการสอน นำมาวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเหมาะสมในเด็กกลุ่มต่าง ๆ สรุปเป็นรูปแบบเบื้องต้น นำเสนอข้อมูลแก่โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ เพื่อรับฟังความคิดเห็นเพิ่มเติม

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำเป็นรายงาน เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5. ปรับปรุงเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการศึกษาที่แตกต่างตัวหรือครอบครัวเด็กต้องการ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพในกลุ่มเป้าหมาย พบว่า รูปแบบการศึกษาที่เด็กต่างตัวหรือครอบครัวเด็กต้องการมากที่สุด คือ รูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเด็กให้เหตุผลความต้องการที่จะเรียนในโรงเรียน คือ โอกาสที่จะได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ และสามารถเรียนต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นตามระบบของโรงเรียน โดยเด็กส่วนใหญ่ที่ต้องการเรียนในรูปแบบนี้ จะเป็นเด็กที่ไม่ต้องทำงานช่วยเหลือครอบครัว หรือเป็นเด็กไม่ได้เป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว

รูปแบบการศึกษานอกระบบ ที่มีการเรียนการสอนหลายวิชา มีชั้นเรียนตามลำดับขั้น แต่มีความยืดหยุ่นทางด้านเวลาเรียนมากกว่าการศึกษาในระบบ รวมทั้งมีกฎระเบียบที่ไม่เคร่งครัดแบบในโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องและเหมาะสมกับเงื่อนไขของเด็กที่ต้องทำงานช่วยครอบครัว หรือไม่มีความพร้อมในการเข้าเรียนในระบบการศึกษาปกติ

รูปแบบการศึกษาเฉพาะวิชา ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่ไม่มีโอกาสได้เรียน ซึ่งเด็กต้องการเรียนเฉพาะวิชาที่เห็นว่าเป็นประโยชน์สามารถนำไปใช้ในการสื่อสาร การทำงาน ชีวิตประจำวันได้ เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และคณิตศาสตร์เบื้องต้น เด็กต่างตัวบางคนต้องการเรียนเสริมบางวิชาเพื่อช่วยให้เข้าใจบทเรียนหรือสามารถติดตามการเรียนการสอนได้ทันสอดคล้องกับความเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานกับเด็กในชุมชน และคนในพื้นที่ที่เห็นว่า ควรมีการศึกษาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็ก หรือมีรูปแบบการเรียนที่ไม่เคร่งครัดมากนัก โดยมีความยืดหยุ่นทางด้านเวลา สถานที่

บทเรียนที่ดี จุดเด่น และจุดอ่อนในการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ต่างดาว กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

การสำรวจรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างดาวที่เป็นแบบอย่างหรือตัวอย่างที่ดี (good practice) ในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก นั้น มาจากการสังเกตการณ์การเรียนการสอนในโรงเรียนไทย 4 แห่ง ศูนย์การเรียนรู้ 4 แห่ง ศูนย์แะพัก 1 แห่ง ซึ่งนำมาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูทั้งในโรงเรียน และศูนย์การเรียนรู้ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน และจากการสนทนากลุ่มของเด็กไทยและเด็กต่างดาว ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ตัวอย่างการจัดการศึกษาและบทเรียนที่ดีสำหรับเด็กต่างดาว ในแต่ละด้าน ประกอบด้วย

รูปแบบการเรียนการสอน

การจัดการศึกษาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับเด็กต่างดาวในอำเภอแม่สอด พบว่ามีรูปแบบการศึกษาที่หลากหลาย ซึ่งจุดเด่นของรูปแบบการศึกษาและกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดในอำเภอแม่สอด มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ศูนย์แะพัก หรือการสอนเคลื่อนที่ นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรตามความจำเป็นของเด็กต่างดาวซึ่งมีหลากหลายกลุ่ม รวมทั้งมีความยืดหยุ่นในการเข้าถึงเด็ก เพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่เด็กอย่างเท่าเทียม สำหรับจุดอ่อนทางด้านรูปแบบการเรียนการสอนอยู่ที่มาตรฐานของการจัดการศึกษาแต่ละรูปแบบ โดยเฉพาะในศูนย์การเรียนรู้ที่ยังไม่มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และยังมีปัญหาทางด้านความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบอีกด้วย

การเตรียมความพร้อมของเด็กต่างดาว

การเตรียมความพร้อมถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กต่างดาวที่มีภูมิหลังทางการศึกษาต่างกัน ทั้งในเรื่องภาษา ระดับความรู้ และสภาพแวดล้อมในการเรียนการสอน ซึ่งจุดเด่นคือมีการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กต่างดาวใน

อำเภอแม่สอดในรูปแบบต่าง ๆ คือ เตรียมความพร้อมด้านภาษา เตรียมความพร้อมด้านเนื้อหาบทเรียน ทำให้เด็กสามารถเทียบโอนความรู้กับโรงเรียนไทยได้ง่าย และสามารถติดตามบทเรียนและการเรียนการสอนในโรงเรียนไทยได้เร็วขึ้น ในทางกลับกันการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กต่างด้าวก็มี **จุดอ่อน**คือค่าใช้จ่ายในการจ้างครูต่างด้าวสำหรับเป็นผู้ช่วยครูไทยในโรงเรียนไทย ซึ่งต้องการครูที่มีคุณภาพ มีความเข้าใจหลักสูตรของโรงเรียนที่เด็กจะไปเรียนต่อ นอกจากนี้การเตรียมความพร้อมที่มุ่งเน้นให้เด็กเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนไทย ซึ่งมีหลักสูตรต่างจากศูนย์การเรียนอาจเป็นการจำกัดทางเลือกของเด็กมากเกินไป

ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน

ในพื้นที่แม่สอดพบการสอนด้วยภาษาเดียว การสอนทวิภาษาหรือหลายภาษาทั้งในสถานศึกษาของไทย และในศูนย์การเรียน

การสอนด้วยภาษาเดียว เช่น ภาษาไทย หรือภาษาชาติพันธุ์ของเด็กต่างด้าว มี**จุดเด่น**ตรงที่สภาพแวดล้อมในการเรียนการสอนมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เด็กต่างด้าวสามารถเรียนรู้ภาษาไทยหรือภาษาชาติพันธุ์ได้เร็ว และเด็กต่างด้าวที่เรียนโดยใช้ภาษาไทยภาษาเดียวนั้น ทำให้เด็กเรียนรู้ภาษาไทยใกล้เคียงกับเด็กไทย การเรียนการสอนด้วยภาษาเดียวทำให้เด็กไม่เกิดความสับสน แต่**จุดอ่อน** คือ การเรียนภาษาไทยภาษาเดียวทำให้เด็กต่างด้าวไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ภาษาของตน จึงขาดความสนใจหรือไม่เห็นคุณค่าในภาษาและวัฒนธรรมของตน จนอาจทำให้เด็กละทิ้งรากเหง้าของตนในที่สุด และสำหรับเด็กที่เรียนรู้เฉพาะภาษาของตน ไม่ได้เรียนภาษาไทย ก็ทำให้ขาดโอกาสในการเรียนรู้ภาษาไทยเท่าที่ควร จึงไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้ดีพอ

การสอนแบบทวิภาษา/พหุภาษา คือ การสอนด้วยภาษาชาติพันธุ์ของเด็กและภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ มี**จุดเด่น**ที่การใช้ภาษาแม่ช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้เนื้อหาการเรียนได้เร็ว และปรับตัวกับการเรียนภาษาที่สองได้

ง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในโรงเรียน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนช่วยเหลือกันระหว่างเด็กต่างวัฒนธรรม แต่จุดอ่อนของการสอนแบบทวิภาษา/พหุภาษาคือ ต้องมีครูที่มีความรู้สามารถสื่อสารได้ทวิภาษาหรือหลายภาษา หรือต้องมีครูหลายคน อย่างน้อยต้องมีภาษากลางที่ใช้ร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งจะเป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายของโรงเรียน และเป็นเรื่องยากในกรณีของศูนย์การเรียนรู้บางแห่ง

หลักสูตร

พบว่า หลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียนไทยเป็นหลักสูตรมาตรฐานที่ใช้กันทั่วไป ส่วนหลักสูตรที่ใช้ในศูนย์การเรียนนั้นมีความหลากหลายกว่า ตัวอย่างหลักสูตรที่ดีที่พบในโรงเรียนไทย คือ การใช้หลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับหลักสูตรแกนกลาง โดยมีการสอนทักษะวิชาชีพในหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นทักษะที่เด็กสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันหรือนำไปประกอบอาชีพได้ ด้านจุดอ่อนของหลักสูตรในโรงเรียนไทย คือ ปรับเปลี่ยนค่อนข้างยาก และต้องใช้เวลานานในการปรับเปลี่ยนเนื้อหา

ตัวอย่างหลักสูตรที่ดีในศูนย์การเรียนรู้ คือ หลักสูตรที่มีการประยุกต์เนื้อหาจากหลักสูตรที่ใช้ในประเทศ โดยเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ ทำให้เด็กได้เรียนรู้เนื้อหาที่เป็นมาตรฐานในระดับสากล ตัวอย่างที่ดีอีกอย่างคือมีการสอนทักษะวิชาชีพ เช่น การทอผ้า และการผลิตงานฝีมือต่าง ๆ ซึ่งเด็กสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือประกอบอาชีพต่อไปได้ จุดอ่อนทางด้านหลักสูตรในการจัดการศึกษาในพื้นที่นี้ คือ ความแตกต่างระหว่างมาตรฐานของหลักสูตรในโรงเรียนไทย และหลักสูตรในศูนย์การเรียนรู้ เช่น การสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนไทยยังไม่ได้มาตรฐาน ขณะที่การสอนภาษาไทยในศูนย์การเรียนรู้ก็ยังไม่ได้มาตรฐานเช่นกัน

การสอนเนื้อหาด้านทักษะชีวิต

การสอนทักษะชีวิต เป็นกิจกรรมที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่ง

ไม่ได้เน้นเนื้อหาทางวิชาการมากนัก คือ สอนเฉพาะการอ่านเขียนเบื้องต้น และการให้ข้อมูลเฉพาะด้าน เช่น การป้องกันความเสี่ยงต่าง ๆ การคำนวณ ความรู้ด้านสุขอนามัย ซึ่ง**จุดเด่น**ของการสอนทักษะชีวิต คือ มีความเหมาะสมและจำเป็นต่อเด็กต่างด้าวที่มีความเสี่ยงและไม่มีโอกาสเข้าเรียน ในระบบปกติ แต่**จุดอ่อน** คือ เด็กไม่ได้เรียนเนื้อหาทางวิชาการอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิต และการประกอบอาชีพในอนาคต

คุณภาพครู

ตัวอย่างที่ดีทางด้านคุณภาพของครูผู้สอนที่พบในโรงเรียนไทยและ ศูนย์การเรียนรู้มีความแตกต่างกัน โดยรวมแล้วครูในโรงเรียนไทยจะมีวุฒิ การศึกษาสูงกว่าครูในศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งมีจุดเด่นต่างกัน ครูในโรงเรียนไทย ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อเด็กต่างด้าว มีความเข้าใจในความแตกต่างและ ภูมิหลังของเด็ก และไม่มีการเลือกปฏิบัติ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญและ**จุดเด่นของ ครูในโรงเรียนไทย**ในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กต่างด้าว ส่วน**จุดอ่อน**ของ ครูในโรงเรียนไทยคือการสอนเด็กต่างด้าวจากประสบการณ์ ยังไม่ได้รับการ ฝึกอบรมการสอนสำหรับเด็กต่างวัฒนธรรมหรือมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย อย่างเป็นระบบ

ส่วน**จุดเด่นของครูในศูนย์การเรียนรู้**พบว่า ครูมีความตั้งใจในการ สอนสูง มีความพยายามปรับตัวและมีความยืดหยุ่นต่อสถานการณ์ต่าง ๆ สูง เปิดรับการปรับปรุงคุณภาพการสอนได้ง่าย โดยเข้ารับการอบรมวิธีการ สอน และพัฒนาการสอนอย่างต่อเนื่อง **จุดอ่อน**ของครูในศูนย์การเรียนรู้ คือ ไม่ได้สำเร็จการศึกษาทางด้านการสอนมาโดยตรง และมีวุฒิการศึกษาที่ต่ำ กว่าที่ควร

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กต่างด้าว

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง พบในศูนย์การเรียนรู้มากกว่าในโรงเรียน ไทย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ความตระหนักในการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และการเรียกร้องของโรงเรียนที่แตกต่างกัน ตัวอย่างที่พบในศูนย์การเรียนรู้

คือการทำความเข้าใจกับผู้ปกครองทำให้เห็นความสำคัญของการศึกษา และให้ความร่วมมือในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ตามสภาพและกำลังของผู้ปกครอง เช่น การลงแรงสร้างรั้วให้ศูนย์การเรียนรู้เพื่อลดอุบัติเหตุแทนการบริจาคเงินเนื่องจากผู้ปกครองมีรายได้น้อย

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นที่ดี คือ การประชุมร่วมระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของเด็กต่างด้าวเป็นประจำ ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำรวจ และแรงงานจังหวัด ทำให้ทุกฝ่ายได้รับรู้การทำงาน กฎระเบียบ นโยบาย แนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และอยู่บนความเข้าใจที่ตรงกัน

รูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาที่ดีสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน

จากข้อมูลที่รวบรวมได้ สะท้อนว่ารูปแบบและแนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนจำเป็นต้องมีรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะและความหลากหลายของเด็กต่างด้าวที่มีสถานะโอกาส และเงื่อนไขแตกต่างกัน โดยเฉพาะการเรียนรู้เรื่องภาษาไทยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กต่างด้าวทุกกลุ่ม เพราะช่วยให้เด็กเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ได้ เช่น สุขอนามัย การป้องกันภัยและความเสี่ยงต่าง ๆ แต่ระดับภาษาที่เด็กต่างด้าวเรียนไม่จำเป็นต้องเรียนรู้เหมือนเด็กไทยทั้งหมด ควรมีความแตกต่างกันตามความจำเป็นของเด็กแต่ละกลุ่ม ส่วนการเรียนรู้ภาษาชาติพันธุ์ของเด็กต่างด้าวก็เป็นสิ่งสำคัญสำหรับเด็กต่างด้าวกลุ่มที่ต้องการกลับประเทศของตน และสำหรับเด็กไทยที่ต้องการเรียนรู้ภาษาประเทศเพื่อนบ้านเพื่อประโยชน์ต่อการติดต่อสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ดีในอนาคต

ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ซึ่งรวมทั้งความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และสถานการณ์ในพื้นที่ชายแดน ควรมีการนำเสนออย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กต่างด้าวรวมถึงเด็กไทยได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นและสังคมชายแดน ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจที่ตระหว่างกันได้มากขึ้น สำหรับเด็กต่างด้าวการได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของตน ช่วยให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมตนเอง เช่นเดียวกับการเรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรม และประเพณีไทยก็มีประโยชน์ต่อเด็กต่างด้าว ทำให้เด็กรู้จักขนบธรรมเนียม ประเพณีไทย และความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมขณะที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ในทางตรงกันข้าม การให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของประเทศเพื่อนบ้าน ก็จะเป็นประโยชน์ต่อเด็กไทยให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมอื่น เป็นการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างคนไทยและคนต่างด้าว อันจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีของคนทั้งสองประเทศต่อไป

ความรู้ด้านทักษะอาชีพเป็นความสนใจและมีความจำเป็นต่อเด็กต่างด้าว โดยพิจารณาตามความเหมาะสมของเนื้อหาและสถานการณ์ของเด็ก รวมถึงความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับความเสี่ยงต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น ความรู้เกี่ยวกับเพศสัมพันธ์ การป้องกันโรค เช่น การป้องกันภัยและการค้ามนุษย์ เป็นต้น

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหน่วยงาน องค์กรท้องถิ่น ประชาคมท้องถิ่น ภาคธุรกิจต่าง ๆ และผู้ปกครองของเด็กในเรื่องการจัดการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น เช่น การสนับสนุนงบประมาณ หรือการมีส่วนร่วมรูปแบบอื่น ๆ เช่น การช่วยเหลือกิจกรรมของโรงเรียน นอกจากนี้ยังควรส่งเสริมการใช้สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน ให้มีส่วนร่วมและสนับสนุนการเรียนการสอนสำหรับเด็กต่างด้าว โดยการประชาสัมพันธ์ประเด็นที่เกี่ยวข้อง การให้ข้อมูลที่จำเป็น เช่น นโยบาย กฎระเบียบ ปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือ

เนื้อหาที่เสริมสร้างความเข้าใจระหว่างชาติพันธุ์ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่นทั้งของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน อาหาร ศิลปะ ภาษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นและคนต่างด้าวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อีกด้วย

ตัวอย่าง รูปแบบการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน

รูปแบบที่ 1 โรงเรียนไทยแบบที่ 1

รูปแบบการศึกษาแบบโรงเรียนไทยแบบที่ 1 เป็นรูปแบบการศึกษาที่จัดกันอยู่ในโรงเรียนไทยทั่วไป ใช้เนื้อหาเดิมตามหลักสูตรของไทย โดยมีส่วนหนึ่งเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่มีการปรับเนื้อหาในวิชาสังคม ศาสนา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น เช่น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และสังคมของพื้นที่ชายแดน อันมีประโยชน์ไม่เฉพาะกับเด็กต่างด้าวที่จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับประเทศแม่เท่านั้น ยังเป็นประโยชน์สำหรับเด็กไทยที่จะได้ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนอีกด้วย ในหลักสูตรท้องถิ่นยังควรเพิ่มเติมทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เช่น หัตถกรรม การเกษตร การเรียนการสอนใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการสอนวิชาต่าง ๆ ยกเว้นวิชาภาษาต่างประเทศ ซึ่งมีภาษาชาติพันธุ์เป็นวิชาเลือก

รูปแบบที่ 2 โรงเรียนไทยแบบที่ 2

สำหรับการศึกษารูปแบบที่ 2 ใช้เนื้อหาหลักสูตรเช่นเดียวกับการศึกษารูปแบบที่ 1 แต่ใช้ภาษาชาติพันธุ์ของเด็กต่างด้าวเป็นภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนควบคู่กับภาษาไทย เป็นลักษณะการเรียนการสอนแบบทวิภาษา

รูปแบบที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าวแบบที่ 1 (หลักสูตรไทยประยุกต์)

รูปแบบที่ 3 เป็นการจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ที่ต้องการเตรียมเด็กต่างด้าวให้สามารถเรียนต่อในโรงเรียนไทยแบบที่ 1 หรือ 2 ได้ ซึ่งเนื้อหาหลักสูตรควรประยุกต์ให้สอดคล้องกับหลักสูตรของไทย แต่ใช้ทวิภาษาหรือ

พหุภาษา โดยสอนวิชาแกนกลางด้วยภาษาชาติพันธุ์ของเด็ก และสอนภาษาไทย และภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง

รูปแบบที่ 4 ศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าวแบบที่ 2

รูปแบบที่ 4 เป็นรูปแบบที่ใช้ในศูนย์การเรียนรู้ที่ต้องการจัดการเรียนการสอนด้วยหลักสูตรของตน เพื่อให้เด็กมีความรู้ และกลับไปใช้ในประเทศต้นทางได้ ใช้หลักสูตรตามมาตรฐานสากล โดยปรับเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น เช่น สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยและวัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็กมีความเข้าใจบริบทของสังคมไทย ในรูปแบบนี้เด็กจะได้เรียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง

รูปแบบที่ 5

รูปแบบที่ 5 เป็นการศึกษาแบบอกระบบที่ประยุกต์จากหลักสูตรของศูนย์การเรียนรู้ โดยจัดให้มีความยืดหยุ่นด้านเวลาเรียน อายุผู้เรียน ให้เข้ากับสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ที่ต้องการเรียน แต่ไม่สามารถเรียนในเวลาปกติได้ โดยการเรียนการสอนรูปแบบนี้สอนเฉพาะเนื้อหาวิชาหลัก ๆ เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ด้วยภาษาชาติพันธุ์ในการเรียนการสอน สอนภาษาไทยให้สามารถสื่อสารเบื้องต้นได้ และเพิ่มเติมการสอนทักษะด้านอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น เช่น งานช่าง หัตถกรรมท้องถิ่น และงานเกษตร เป็นต้น

รูปแบบที่ 6

รูปแบบนี้เป็นการศึกษาแบบอ้อยาคัย โดยเน้นเนื้อหาที่เป็นประโยชน์กับเด็กต่างด้าวที่มีข้อจำกัดไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาในระบบอื่นได้ และให้ความสำคัญกับการเข้าหาเด็กมากกว่าการตั้งรับ เช่น รูปแบบการศึกษาเคลื่อนที่ (Mobile teaching) หรือชั้นเรียนกลางคืน (Night school) โดยรูปแบบและเนื้อหาประกอบด้วย การสอนภาษาชาติพันธุ์และภาษาไทย การคำนวณเบื้องต้น สุขศึกษาและสาธารณสุขพื้นฐาน และทักษะอาชีพที่

เรียนรู้ได้ในระยะสั้น เช่น ทักษะการเกษตร ทักษะการประกอบอาหาร

ผลจากการศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน โดยมีอำเภอแม่สอด จังหวัดตากเป็นกรณีศึกษานี้ ทำให้เห็นว่า แม่เด็กต่างด้าวในอำเภอแม่สอดจะได้รับการส่งเสริมทางด้านการศึกษาด้วยการจัดการศึกษาที่หลากหลาย ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบในศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชน และการศึกษาตามอัธยาศัยอื่น ๆ แต่จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ยังไม่มีรูปแบบการศึกษาใดที่สามารถจัดได้ตรงตามความต้องการของเด็กต่างด้าวทั้งหมด เนื่องจากเด็กต่างด้าวในอำเภอแม่สอดมีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งยังมีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน เช่น ข้อจำกัดทางด้านเวลาเข้าเรียนในกลุ่มเด็กที่ต้องทำงาน หรือข้อจำกัดทางด้านภาษา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การศึกษาที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กต่างด้าว จึงจำเป็นต้องมีรูปแบบที่หลากหลายให้เหมาะสมกับเด็กในแต่ละกลุ่ม เพื่อให้เด็กสามารถนำความรู้จากการศึกษาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นจริงต่อไป

	หน้า
คำนำ	ก-ข
บทสรุปผู้บริหาร	ค-ด
บทที่ 1 ความเป็นมา	1
วัตถุประสงค์	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
ระยะเวลาในการทำวิจัย	7
นิยามศัพท์	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
กรอบแนวคิดในการวิจัย	20
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	21
การสำรวจพื้นที่เบื้องต้นและการเลือกพื้นที่เป้าหมาย	21
การสำรวจความต้องการของเด็กและครอบครัว	32
การศึกษาตัวอย่างการจัดการศึกษาที่ดี	36
และรูปแบบการศึกษา สำหรับเด็กต่างด้าว	
การนำเสนอรูปแบบและแนวทางการศึกษาที่เหมาะสม	37
สำหรับเด็กต่างด้าวในสถานะต่างๆ	
การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำเป็นรายงาน	37

	หน้า
บทที่ 4 ความต้องการด้านการศึกษของเด็กต่างด้าว	39
และครอบครัว	
ข้อมูลความต้องการด้านการศึกษาของกลุ่มเป้าหมาย	41
ข้อมูลพื้นฐานเด็กต่างด้าวและครอบครัว	42
รายได้ของครอบครัว	47
ระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทย	51
ภูมิหลังด้านการศึกษา	52
ความต้องการด้านการศึกษา	60
และความเห็นต่อการเรียนการสอนในพื้นที่	
สรุป	76
บทที่ 5 บทเรียนที่ดีในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว	79
กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	
รูปแบบการเรียนการสอน	80
การเตรียมความพร้อมของเด็กต่างด้าว	82
ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน	83
หลักสูตร	86
คุณภาพครู	87
การสอนทักษะชีวิต	88
การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กต่างด้าว	88
การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น	89
สรุป	89

	หน้า
บทที่ 6 ข้อเสนอรูปแบบและแนวทางในการจัดการศึกษา สำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน	91
การศึกษาในระบบโรงเรียนของไทย	94
การศึกษาในศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าว	98
การศึกษานอกระบบ	100
การศึกษาแบบอ้อยาศัย	101
บทที่ 7 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	103
สรุป	112
ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานระดับนโยบาย	114
ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานรัฐระดับปฏิบัติในพื้นที่	115
ข้อเสนอแนะต่อองค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรพัฒนาเอกชน	115
ข้อเสนอแนะต่อองค์กรและประชาคมท้องถิ่น	116
ข้อเสนอแนะต่อชุมชนและประชาคมต่างด้าว	116
เอกสารอ้างอิง	117
ภาคผนวก 1 รายชื่อผู้ให้ข้อมูล	121
ภาคผนวก 2 การประชุมรับฟังความคิดเห็น	124

บทที่ 1

ความเป็นมา

ความก้าวหน้าและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่มีอัตราการเติบโตกว่าประเทศเพื่อนบ้าน ได้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดคนจากประเทศเหล่านั้นเข้ามาเป็นแรงงานในหลายประเภทงานอยู่ในประเทศไทย จนเมื่อภาคธุรกิจประสบความสำเร็จในการเรียกร้องให้รัฐบาลอนุญาตการจ้างแรงงานไร้ฝีมือในกิจการบางประเภทที่มีความขาดแคลน โดยมีมติคณะรัฐมนตรีให้มีการจดทะเบียนเพื่ออนุญาตให้แรงงาน 3 สัญชาติ คือ กัมพูชา ลาวและพม่าทำงานได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ในพื้นที่ชายแดน 9 จังหวัด (Supang C., Premjai V. and Samarn L., 2007 : 46) และขยายจนเป็นทั่วประเทศในที่สุด การที่ประเทศไทยเปิดรับแรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้าน เข้ามาทำงานในภาคการผลิตไร้ฝีมือหลายสาขา แรงงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้นำครอบครัวเข้ามาด้วย โดยการจดทะเบียนแรงงาน ในปี พ.ศ. 2547 ได้เปิดให้มีการจดทะเบียนผู้ติดตามแรงงานด้วย พบว่ามีเด็กต่างด้าวอายุต่ำกว่า 15 ปี ที่มาจดทะเบียนมีจำนวน 93,081 คน ร้อยละ 82.8 มาจากประเทศพม่า รองลงมาคือร้อยละ 8.8 มาจากประเทศลาว และร้อยละ 8.4 มาจากประเทศกัมพูชาตามลำดับ (ตารางที่ 1) ซึ่งคาดกันว่าเด็กต่างด้าวส่วนใหญ่ที่ขึ้นทะเบียนยังคงอยู่ในประเทศไทย โดยส่วนหนึ่งอาจเข้าสู่ตลาดแรงงานเมื่อมีอายุมากขึ้น

ยังมีการคาดประมาณจำนวนเด็กต่างด้าวจากสัดส่วนเด็กที่ปะปนอยู่กับแรงงานต่างชาติที่ถูกจับกุม และจากจำนวนเด็กต่างด้าวอายุ 15-18 ปี ที่ขึ้นทะเบียนทำงาน คาดว่ามีเด็กต่างด้าวอยู่มากกว่าสองแสนคน (กฤตยา อาชวนิชกุล และคณะ, 2545 : 19)

ตารางที่ 1 จำนวนเด็กต่างด้าว (0-15 ปี) ที่จดทะเบียน ปี พ.ศ. 2547

กัมพูชา		ลาว		พม่า	
ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
3947	3902	3379	4826	40548	36480
รวม 7,849 คน		รวม 8,205 คน		รวม 77,802 คน	
รวม 93,081 คน					

ที่มา : สำนักทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทย, 2548 ที่มีการจดทะเบียน

นอกจากนี้ยังมีเด็กต่างด้าวที่เข้ามาด้วยตนเองโดยทำงานอยู่ในหลายประเภทงาน ทั้งงานรายวันตามพื้นที่ชายแดนหรืองานระยะยาวในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทย จึงเป็นไปได้ที่มีเด็กต่างด้าวที่อยู่นอกระบบโดยไม่ได้ขึ้นทะเบียนอีกจำนวนมาก และหากนับรวมเด็กต่างด้าวจำนวนไม่น้อยที่เกิดขึ้นใหม่ในประเทศไทยแต่ละปี (ตารางที่ 2) เด็กต่างด้าวในประเทศไทยย่อมมีจำนวนสูงอาจถึงสามแสนคน

ตารางที่ 2 จำนวนเด็กต่างด้าวเกิดใหม่ในสถานพยาบาลของรัฐ

	รวบรวมจาก 66 จังหวัด	รวบรวมจาก 76 จังหวัด
ตุลาคม 2543 – กันยายน 2544	14,296	
ตุลาคม 2544 – กันยายน 2545		15,772

ที่มา : กรมส่งเสริมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข

เด็กต่างด้าวเหล่านี้จำนวนไม่น้อยต้องทำงานในลักษณะงานที่ไม่เหมาะสมกับเด็ก เช่น ขอดาน สถานบริการทางเพศ ชั่วโมงการทำงานยาวนาน ค่าแรงต่ำ ไม่ได้รับสวัสดิการ ถูกทำร้าย ถูกละเมิดทางเพศ แม้ในระยะหลังก็ยังมีรายงานพบเด็กต่างด้าวในหลายพื้นที่ เช่น อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ต้องทำงานในสถานการณดังกล่าว (ILO, 2006 : 20, ณรัชต์ เศวตนันท. สถาบันพระปกเกล้า : 20) รายงานของวรเชษฐ์ เขียวจันทร์ มูลนิธิกระจกเงา (2549 : 9) พบเด็กกัมพูชาถูกนำจากชายแดนเข้าไปขอดานในกรุงเทพฯ เด็กต่างด้าวเหล่านี้จึงตกอยู่ในความเสี่ยงที่อาจถูกหลอกลวง หรือเป็นเป้าหมายของขบวนการค้ามนุษย์ การค้ายาเสพติด การกระทำผิดและอาชญากรรม โดยเฉพาะเมื่อเด็กอยู่ในสถานการณ์ที่เข้าถึงบริการทางสังคมและกลไกการคุ้มครองเด็กได้จำกัด หลายหน่วยงานเห็นตรงกันว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยลดความเสี่ยงของเด็กต่างด้าวได้ในระดับหนึ่ง เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็กให้มีทักษะเบื้องต้นในการเข้าถึงความรู้อื่น ๆ ซึ่งจำเป็นต่อการใช้ชีวิตต่อไป รู้จักภัยที่อาจต้องประสบ ดังนั้นการเปิดโอกาสทางการศึกษาจึงเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการป้องกันเด็กต่างด้าวจากความเสี่ยงดังกล่าว

หน่วยงานของรัฐที่เล็งเห็นปัญหาของเด็กต่างด้าว คือ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้เสนอนโยบายการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย โดยกำหนดแนวทางการปฏิบัติของสถานศึกษาในการรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยเข้าเรียนในสถานศึกษาของไทย และเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 คณะรัฐมนตรียังได้มีมติตามแนวทางการดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการให้เด็กทุกคนในประเทศไทยได้เข้าศึกษาในสถานศึกษาของไทยได้แม้จะไม่มีหลักฐานประจำตัวใด ๆ นโยบายดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กต่างด้าวได้เข้าถึงการศึกษาในสถานศึกษาไทยได้อย่างเสมอภาคกับเด็กไทย แต่ในสถานการณ์ที่เป็นจริง จำนวนเด็กต่างด้าวที่ได้เข้าศึกษาในสถานศึกษาของไทยยังมีสัดส่วนที่ค่อนข้างต่ำ เช่น รายงานเรื่องการใช้จ่ายแรงงานเด็กซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กต่างด้าวในจังหวัดสมุทรสาครของสุภางค์ จันทวานิช และคณะ (2549 : 22, 28) พบว่ามากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 57)

ของกลุ่มตัวอย่าง ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ใน ปี พ.ศ. 2550 (เปรมใจ วังศิริไพศาล, 2550 : 6) คาดประมาณจำนวนเด็กต่างด้าวที่เข้าถึงการศึกษามีเพียงร้อยละ 10 เมื่อเทียบกับจำนวนเด็กที่จดทะเบียน และหากเทียบกับจำนวนเด็กที่มีอยู่จริงในพื้นที่ สัดส่วนเด็กต่างด้าวที่เข้าถึงการศึกษายิ่งน้อยลงไปอีก สถิติ ปี พ.ศ. 2546 ระบุถึงเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยเรียนอยู่ในสถานศึกษาของไทยจำนวน 28,806 คน ส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนบริเวณชายแดน เด็กเหล่านี้ไม่ได้มีเพียงเด็กต่างด้าว หากยังรวมถึงเด็กชาวเขาหลายกลุ่มที่อยู่ในประเทศไทยที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทยด้วย

ในปี พ.ศ. 2549 ไม่มีสถิติที่ระบุจำนวนเด็กต่างด้าวในสถานศึกษาของไทยอย่างชัดเจน แต่หากเปรียบเทียบจำนวนในบางพื้นที่ที่มีแรงงานต่างด้าวจำนวนมาก เช่น จังหวัดสมุทรสาคร เด็กต่างด้าวอายุ 0-15 ปี ขึ้นทะเบียนในปี พ.ศ. 2547 จำนวน 3,679 คน ขณะที่จำนวนเด็กในพื้นที่จากการคาดการณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน คาดว่ามีมากเป็นเท่าตัวของจำนวนจดทะเบียน และสถิติของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร ณ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2548 ระบุว่าเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยอยู่ในโรงเรียนจังหวัดสมุทรสาครมีเพียง 95 คน ซึ่งเป็นสัดส่วนน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนเด็กต่างด้าวที่มีอยู่ จังหวัดตากมีจำนวนเด็กต่างด้าวขึ้นทะเบียน 13,036 คน ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเด็กต่างด้าวที่มีอยู่จริงในจังหวัด ขณะที่เด็กซึ่งไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรเรียนอยู่ในสถานศึกษาของไทยใน 5 อำเภอของจังหวัดตาก จำนวน 10,308 คน แต่จำนวนนี้รวมเด็กไทยซึ่งยังไม่ได้สัญชาติ เด็กชาติพันธุ์ และเด็กไร้สัญชาติด้วย เด็กต่างด้าวที่ได้เรียนในสถานศึกษาของไทยจึงมีจำนวนน้อยลงไปอีก

ปัญหาการเข้าเรียนในสถานศึกษาของไทยของเด็กต่างด้าวมาจากหลายสาเหตุ จากรายงานการติดตามสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนรายจังหวัดของสถาบันรามจิตติ³ ชี้ว่าการไม่ได้เข้าเรียนของเด็กต่างด้าวเกิดจากปัญหา

³ โครงการติดตามสถานการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด จังหวัดสมุทรสาคร สถาบันรามจิตติ พ.ศ. 2548

พ่อแม่หรือผู้ปกครองไม่รู้ข้อมูล ปัญหาค่าใช้จ่าย ปัญหาความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรม ปัญหาการสื่อสาร และปัญหาความกลัวการถูกจับกุม แต่งานวิจัยของศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย⁴ ยังพบว่าความไม่ต้องการรับเด็กต่างด้าวเกิดจากทัศนคติของผู้บริหารการศึกษาบางแห่งด้วย ขณะที่การศึกษาของนงราม เศรษฐพาณิชย์ และคณะชี้ว่าปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเด็กไปเรียนในสถานศึกษาของไทยคือ ความคาดหวังของครอบครัวที่มีความต้องการหรือผูกพันที่จะอยู่ประเทศไทยในระยะยาว (2550 : 96) ส่วนรายงานของคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่าเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษาของเด็กแรงงานพม่าในจังหวัดระนอง ตาก และสมุทรสาคร (2550 : 43, 65) พบว่าพ่อแม่เด็กที่สามารถพาเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนของไทย ล้วนเป็นผู้ที่อยู่ประเทศไทยมาระยะหนึ่งแล้วและสามารถสื่อสารกับโรงเรียนไทยได้ในการสัมภาษณ์รับเด็กเข้าโรงเรียน

อย่างไรก็ดี เด็กต่างด้าวยังมีโอกาสเข้าถึงการศึกษานอกสถานศึกษาของไทย โดยการเข้าเรียนในศูนย์การเรียนที่จัดขึ้นโดยการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรศาสนา ซึ่งมีอยู่ในหลายพื้นที่ที่มีแรงงานต่างด้าวจำนวนมาก เช่น จังหวัดระนอง ตาก สมุทรสาคร เชียงราย เชียงใหม่ ฯลฯ ยังไม่มีการสำรวจหรือยืนยันจำนวนศูนย์การเรียนเหล่านี้ทั่วประเทศ นอกจากตัวเลขของกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. 2550 ที่ระบุว่ามีการสำรวจศูนย์การเรียนหรือชั้นเรียนเหล่านี้ทั่วประเทศจำนวน 88 แห่ง มีเด็กเข้าเรียนจำนวน 55,858 คน⁵ ศูนย์การเรียนเหล่านี้มีการจัดการศึกษาอย่างหลากหลาย มีหลักสูตรของตนเอง ใช้ภาษาของตนเองในการสอน พบศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าวพม่า ยังไม่มีรายงาน

⁴ โครงการวิจัยเรื่อง ความต้องการจ้างแรงงานต่างด้าว พ.ศ. 2547-2549 โดยศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล รายงานต่อสภาความมั่นคงแห่งชาติ

⁵ สมพงษ์ แสงศรี, กระทรวงศึกษาธิการ การบรรยายในวันย้ายถิ่นสากล วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ที่โรงแรมเขาหลักรีสอร์ทแอนด์สปา จังหวัดพังงา

ศูนย์การเรียนรู้ของเด็กต่างด้าวสัญชาติอื่น ศูนย์เหล่านี้ครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นคนต่างด้าว มีครูคนไทยเป็นส่วนน้อย ศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้มีทั้งรูปแบบโรงเรียนที่มีอาคารเรียนถาวร ไปจนถึงชั้นเรียนเล็ก ๆ ตามห้องพัก หรือเพิงต่าง ๆ มีหลักสูตรการศึกษาที่แตกต่างหลากหลายตามแต่องค์กรผู้จัดการศึกษา จึงมีปัญหามาตรฐานของการเรียนการสอน และเนื้อหาหลักสูตร รวมถึงวุฒิการศึกษา มีการขึ้นทะเบียนศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กเหล่านี้กับสำนักงานเขตการศึกษาบางพื้นที่ และกระทรวงศึกษาธิการได้พยายามเสนอให้มีกฎหมายรองรับการจัดตั้งศูนย์เหล่านี้ แต่การดำเนินการต้องผ่านการเห็นชอบและการระดมความคิดเห็นจากหลายหน่วยงานโดยเฉพาะหน่วยงานด้านความมั่นคง ทำให้ขั้นตอนการดำเนินการต้องหยุดชะงักและใช้เวลานานมาจนถึงปัจจุบัน

จากสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวที่เข้ามาในประเทศไทย รวมทั้งเด็กต่างด้าวบางส่วนที่เกิดในประเทศไทย โดยที่ไม่มีสถานะทางกฎหมายใด ๆ และพบว่ามีเด็กต่างด้าวจำนวนมากอยู่ในพื้นที่ชายแดนที่เป็นด่านเข้าออกระหว่างประเทศ ประกอบกับยังไม่มีมีการประเมินว่ารูปแบบการศึกษาที่จัดอยู่ในพื้นที่ชายแดนตรงตามความต้องการหรือสอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวเหล่านี้หรือไม่ โครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน จึงได้รับการสนับสนุนจากสำนักนโยบายและแผน สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสำรวจความต้องการของเด็กต่างด้าว ครอบครัว และผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งประเมินรูปแบบและการจัดการศึกษาในสถานศึกษาของไทย ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นโดยเอกชนกับความสอดคล้องของสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ เพื่อดูตัวอย่างการจัดการศึกษาที่อาจนำมาใช้เป็นตัวอย่างที่ดี (Good practice) และนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาและที่เหมาะสมสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน โดยผู้วิจัยได้เลือกอำเภอแม่สอด จังหวัดตากเป็นพื้นที่ศึกษา เพราะเป็นพื้นที่ที่มีเด็กต่างด้าวเข้าเรียนในสถานศึกษาของไทยจำนวนมากเป็นลำดับต้น ๆ ของประเทศ และเป็นพื้นที่ที่มีศูนย์การเรียนรู้หรือการจัดการ

เรียนการสอนโดยองค์กรพัฒนาเอกชนมากแห่งที่สุด รวมทั้งมีเด็กต่างด้าวหลากหลายกลุ่มตามลักษณะพื้นที่ที่มีการเข้าออกประเทศได้หลายช่องทาง ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้อาจจะเป็นประโยชน์ในการนำประยุกต์หรือปรับใช้ในพื้นที่อื่น ๆ

วัตถุประสงค์

การศึกษาวัยครั้งนี้ กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสถานภาพการจัดการศึกษาและรูปแบบการศึกษาที่ดีสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน
2. เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กต่างด้าวในสถานะต่าง ๆ กัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลสถานการณ์ ปัญหา และปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน
2. ได้ข้อมูลความต้องการด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าวและครอบครัว
3. ได้ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางพัฒนารูปแบบและการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสถานการณ์เด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน

ระยะเวลา

6 เดือน (30 พฤษภาคม – 30 พฤศจิกายน) พ.ศ. 2551

นิยามศัพท์

เด็กต่างด้าว หมายถึง เด็กอายุ 0-18 ปี ที่ไม่มีสัญชาติของประเทศไทย ศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน คือ เด็กต่างชาติ เด็กย้ายถิ่นข้ามชาติ

ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Centre) หมายถึง สถานศึกษาหรือการจัดการศึกษาที่จัดการศึกษาให้แก่เด็กต่างด้าวซึ่งดำเนินงานโดยองค์กรพัฒนาเอกชนหรือกลุ่มคนต่างชาติ ในรูปของโรงเรียนหรือชั้นเรียน ซึ่งยังไม่ได้รับการรับรองเป็นสถานศึกษาตามกฎหมายของประเทศไทย

ศูนย์แะพัก (Drop in centre) เป็นสถานที่ที่เปิดให้เด็กต่างด้าวเข้ามาพักผ่อนและร่วมกิจกรรมโดยไม่จำกัดเวลา หรือกำหนดกฎเกณฑ์ โดยมีการจัดกิจกรรมหลากหลายให้เด็ก เช่น สอนภาษา กีฬา การฝีมือ เครื่องใช้ ศิลปะ ฯลฯ

การศึกษา หมายถึง การจัดการให้ความรู้ การเรียนการสอน ที่ใกล้เคียงกับระบบการศึกษา 3 รูปแบบของไทย คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการจัดกิจกรรมใด ๆ ที่ใกล้เคียงกับการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ

การศึกษาที่ดี หมายถึง การจัดการศึกษาที่คำนึงถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายสอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลังจากประเทศไทยมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2542 มาแล้ว ในปี พ.ศ. 2547 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อเด็กด้อยโอกาส 6 กลุ่ม ในปี พ.ศ. 2547 คือ (1) เด็กที่ถูกปล่อยปละละเลย (2) เด็กที่ถูกละเมิดสิทธิ (3) เด็กประพฤติตนไม่เหมาะสม (4) เด็กพิการ (5) เด็กขาดโอกาส (เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ เด็กถูกรุกรมกรอสร้าง/กรรมกรว่างงาน เด็กยากจน เด็กชนกลุ่มน้อย เด็กที่ไม่ได้สัญชาติไทย เด็กที่ไม่มีสูติบัตรหรือทะเบียนบ้าน (6) เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์

สาระสำคัญของนโยบายนี้ คือ **หลักความเสมอภาค**ที่ต้องการให้เด็กด้อยโอกาสทุกคนในประเทศไทยมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสม หลากหลายรูปแบบ โดยคำนึงถึงสิทธิเด็ก สิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ **หลักคุณภาพ**โดยการจัดการการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กด้อยโอกาส บูรณาการทั้งด้านวิชาการ ด้านศีลธรรม จริยธรรม และด้านทักษะการดำรงชีวิต ในสัดส่วนที่เหมาะสม ให้มีมาตรฐานคุณภาพเท่าเทียมกับการศึกษาในระบบปกติ การจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษาและปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง รวมถึงการจัดระบบบริหารจัดการให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสอย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ **การสร้างและพัฒนาเครือข่าย**การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสให้มีศักยภาพและความพร้อมในการจัดการศึกษาและสามารถให้ความช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันการณ์ เด็กต่างด้าวจัดเป็นหนึ่งในกลุ่มเด็กด้อย

โอกาสภายใต้นโยบายนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548)

จากนโยบายข้างต้น สะท้อนถึงความตระหนักในการให้โอกาสและการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าวในฐานะเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษากลุ่มหนึ่ง เช่นเดียวกับรายงานของศรีศักดิ์ ไทยอารี (2542) ที่ศึกษาการให้บริการการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสใน 5 ประเทศ พบว่าทุกประเทศให้ความสนใจการศึกษาของเด็กด้อยโอกาส ต่างกันที่แต่ละประเทศจะเน้นเด็กกลุ่มต่าง ๆ กัน เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศสหราชอาณาจักร สนใจเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรมที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับระบบโรงเรียน หรือต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน ประเทศบราซิลและประเทศฟิลิปปินส์มีโครงการที่เน้นเด็กเร่ร่อนและเด็กทำงาน ส่วนประเทศออสเตรเลีย เน้นการทำงานกับเด็กชนกลุ่มน้อย แต่ทุกประเทศก็มีการให้บริการการศึกษาที่ครอบคลุมถึงเด็กด้อยโอกาสกลุ่มอื่น ๆ ด้วย โดยแนวคิดของทั้ง 5 ประเทศในการให้บริการสำหรับเด็กด้อยโอกาส คือหลักการเสมอภาคที่มุ่งเน้นสิทธิและความเท่าเทียมของเด็กทุกคนในโอกาสทางการศึกษา หลักและบูรณาการการเรียนรู้เพื่อชีวิตทั้งด้านวิชาการและการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและการพัฒนาเด็กแต่ละกลุ่มให้มีศักยภาพของเด็กให้สามารถพึ่งตนเองได้ ให้มีจิตสำนึกและส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคม และเปิดโลกทัศน์ของเด็กให้เห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติ เผ่าพันธุ์

นโยบายนับเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อโอกาสทางการศึกษาของเด็กต่างด้าว ดังที่ระบุในรายงานการวิจัยเรื่องโอกาสทางการศึกษาของเด็กอพยพต่างด้าว และเด็กชนเผ่าในจังหวัดสมุทรสาครของนงราม เศรษฐพานิช (2549) ที่พบว่าปัจจัยด้านนโยบายของรัฐมีส่วนให้เด็กเข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้น แต่ก็ขึ้นกับการที่หน่วยงานของรัฐนำนโยบายไปปฏิบัติมากน้อยเพียงใด การศึกษานี้ยังพบว่าโรงเรียนบางแห่งดำเนินตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยเข้าเรียน ทำให้เด็กชาวเขาและเด็กชนเผ่าที่ไม่มีสัญชาติไทยมีโอกาสเข้าเรียนในสถานศึกษาของไทย แต่โรงเรียนต้องการให้มี

การเตรียมความพร้อมให้เด็กในเรื่องภาษาไทยเพื่อให้ไม่เป็นอุปสรรคในการเรียน โอกาสทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวในสถานศึกษาของไทยยังขึ้นอยู่กับความรู้เกี่ยวกับนโยบาย และการเห็นคุณค่าทางการศึกษาของผู้ปกครองเด็กด้วย ปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการศึกษาของเด็กต่างด้าวคือการเอาใจใส่ของครู ผู้บริหาร โรงเรียน การไม่เลือกปฏิบัติของครูและโรงเรียนช่วยให้เด็กไม่แปลกแยก และมีความรู้สึกรักประเทศไทย เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย การบริการที่จัดให้กับเด็กล้วนมีผลต่อโอกาสและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก โดยรายงานนี้สรุปว่าปัจจัยด้านครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และปัจจัยด้านนโยบาย นับว่ามีความสำคัญต่อโอกาสทางการศึกษาของเด็กต่างด้าว

รายงานของอมรทิพย์ อมราภิบาล (2544) ศึกษาความต้องการด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าวพม่าในจังหวัดระนอง สะท้อนว่าเด็กต่างด้าวมีปัญหาเรื่องความปลอดภัย เรื่องสถานที่อยู่อาศัยที่แออัดและมีผลกระทบทางด้านจิตใจ ความต้องการของเด็กคือต้องการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย โดยเด็กต่างด้าวยอมรับวัฒนธรรมไทยในการแต่งกาย การใช้ภาษา แต่ต้องการอิสระในการนับถือศาสนา การศึกษาระบุว่าเด็กบางคนต้องการเรียนวิชาพื้นฐาน และวัฒนธรรมประเพณีพม่า เด็กบางคนต้องการเรียนวิชาชีพที่สามารถหางานทำและอยู่ในสังคมไทยได้ ส่วนเวลาเรียนต้องการเรียนในเวลาว่าง เพราะต้องการทำงานช่วยพ่อแม่ทำงาน ส่วนเหตุผลที่เด็กบางคนซึ่งไม่ไปเรียนคือปัญหาความปลอดภัย กลัวถูกจับ ทำให้เด็กต่างด้าวส่วนใหญ่เลือกการศึกษาที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่

ปัญหาการเข้าถึงการศึกษาของเด็กต่างด้าว จากการรวบรวมของเปรมใจ วังศิริไพศาล (เอเชียปริทัศน์ปีที่ 29 ฉบับที่ 1. มกราคม-มิถุนายน 2551) พบว่ามาจากทัศนคติของหน่วยงานในพื้นที่โดยเฉพาะความหวงใยประเด็นความมั่นคง และภาพด้านลบของเด็กต่างด้าวที่ขัดต่อภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยว เช่น การเข้ามาขอทาน เร่ร่อน ฯลฯ ในขณะที่การศึกษานอกระบบจัดโดยหน่วยงานเอกชนที่มีมากในพื้นที่ชายแดน มีการใช้หลักสูตรและภาษาของตนเองในการ

สอน โดยครูผู้สอนต่างชาติ มีปัญหาความหลากหลายและมาตรฐานการเรียนการสอน และยังไม่มี การประเมินความสอดคล้องของการศึกษาที่จัดอยู่ว่า สอดคล้องกับความต้องการหรือสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวเหล่านี้หรือไม่

ขณะที่รายงานของคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า เรื่องการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของเด็กแรงงานพม่าใน 3 จังหวัด (ระนอง ตาก สมุทรสาคร) (2550 : 43, 65) พบว่าเด็กต่างด้าวที่สามารถผ่านการ สัมภาษณ์เข้าเรียนในโรงเรียนของไทย ล้วนมีผู้ปกครองที่สามารถสื่อสารภาษา ไทยได้ เพราะการรับสมัครเด็กเข้าโรงเรียนใช้ภาษาไทยในการสัมภาษณ์ ขณะที่โรงเรียนไทยใช้หลักสูตรกลางที่เป็นหลักสูตรเดียวร่วมกันทั้งประเทศ ส่วนการศึกษาที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชนในศูนย์การเรียนมีหลักสูตรที่ ยืดหยุ่นกว่าโรงเรียนของไทย และยังมีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องของ มาตรฐาน วิชาที่สอน รวมทั้งครูผู้สอน แต่ก็มีปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหา ความขาดแคลนอุปกรณ์การศึกษา ในรายงานเดียวกันนี้ ยังระบุว่าโรงเรียน เคลื่อนที่ที่เข้าถึงเด็กแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ที่อยู่ไกล มีส่วนช่วยให้เด็กดังกล่าว ได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้น ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนของเด็กต่างด้าว คือ ปัญหาทัศนคติของฝ่ายปกครองท้องถิ่นและชุมชนชาวไทย ซึ่งมีความเห็น ต่างกัน เช่น จังหวัดตากเห็นการศึกษาเป็นเครื่องมือในการควบคุมดูแลเด็กได้ ขณะที่เจ้าหน้าที่จังหวัดสมุทรสาครเห็นเป็นเครื่องมือลดปัญหาสังคม และ อาจเป็นปัจจัยดึงดูดให้แรงงานต่างชาติเข้ามามากขึ้น ขณะที่ผู้นำชุมชนรวมทั้ง เจ้าหน้าที่ด้านการศึกษาและส่วนอื่น ๆ เห็นด้วยกับการให้การศึกษาแก่เด็ก ต่างด้าว รายงานยังพบว่านายจ้างส่วนใหญ่ไม่ได้ขีดขวางการศึกษาแก่เด็ก ต่างด้าว โดยมีนายจ้างในจังหวัดระนองที่เปิดให้องค์กรพัฒนาเอกชนจัดการ ศึกษาแก่เด็กในพื้นที่สวนยาง ความเห็นของผู้นำท้องถิ่นยังเห็นว่าการศึกษาจะ ช่วยให้เด็กรู้สิ่งที่ควรและไม่ควรทำในสังคมได้ แต่ก็มีความเห็นของหน่วยงาน บางส่วนที่ต่อต้านไม่ให้รับเด็กต่างด้าวเพราะเกรงว่าจะมีปัญหาต่อการจัดสรร งบประมาณที่จัดให้สำหรับเด็กไทย ส่วนปัจจัยทางครอบครัว คือ ฐานะทาง

เศรษฐกิจที่ไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายอุปกรณ์การเรียน เสื้อผ้า อาหาร และค่าเดินทาง และการไม่ได้รับรู้ถึงสิทธิทางการศึกษาของเด็ก

รายงานล่าสุดของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาที่รวบรวมประเด็นจากการประชุม 2 ครั้งคือปลายปี พ.ศ. 2550 และต้นปี พ.ศ. 2551 ชี้ว่าประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติและเด็กต่างด้าวในประเทศไทย คือ ความก้าวหน้าในการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กทุกคนที่อยู่ในประเทศไทย โดยครอบคลุมถึงโอกาสในการรับเข้าเรียน และการได้รับการรับรองวุฒิการศึกษา รวมทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณรายหัวแก่เด็กที่เรียนในสถานศึกษาของไทย การให้ความสำคัญกับการจัดทำฐานข้อมูลของผู้ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎร ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่เด็กต่างด้าวและเด็กอพยพที่ประสบปัญหาไม่สามารถออกนอกพื้นที่ได้ ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กอพยพ หรือเด็กต่างด้าว ซึ่งการศึกษาปัจจุบันมี 2 รูปแบบ คือ การศึกษาที่จัดตามการศึกษากระแสหลักหรือตามหลักสูตรของไทย และการศึกษาที่จัดในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรต่าง ๆ ส่วนปัญหาการจัดการศึกษาที่พบ คือ การนำนโยบายไปปฏิบัติซึ่งขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่ และพบว่าในบางพื้นที่ยังไม่ยอมรับเด็กต่างด้าวที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรเข้าเรียนในโรงเรียน ความล่าช้าในการจัดทำระเบียบให้เป็นไปตามนโยบาย การไม่มีฐานข้อมูล หรือกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่ตีพอ รวมทั้งปัญหามาตรฐานการศึกษาที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชนที่แตกต่างกัน

ตัวอย่างการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในจากต่างประเทศ เช่น รายงานของ Geert Driessen และ Hetty Dekkers (1997 : บทคัดย่อ) ระบุว่ามีนโยบายของหลายประเทศในยุโรปที่เอื้อต่อโอกาสทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวหรือย้ายถิ่น เช่น ประเทศเนเธอร์แลนด์ให้สิทธิด้านการศึกษาแก่เด็กต่างด้าว โดยมีเป้าหมายในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับภูมิหลังทาง

สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของเด็ก ขณะที่ Eija Asikainen (1994: 11) เสนอรายงานว่าในประเทศฟินแลนด์มีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กอพยพที่ลี้ภัยมาจากบอสเนีย และให้มีการตั้งกลุ่มพิเศษเพื่ออบรมเด็กเหล่านี้ประมาณ 6 เดือน ซึ่งรัฐบาลฟินแลนด์สนับสนุนให้สอนภาษาแม่สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมงก่อนการส่งเด็กเหล่านี้เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายในการสนับสนุนและช่วยเหลือให้นักเรียนต่างด้าวรักษาภาษาชาติพันธุ์ของตนไว้ เพื่อเป็นการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของนักเรียน พร้อม ๆ กับการสอนภาษาฟินนิชด้วยเพื่อให้เด็กได้คุ้นเคยกับวัฒนธรรม เงื่อนไขการดำเนินชีวิต ลักษณะสังคมและการศึกษาของฟินแลนด์ เพราะการศึกษาสองภาษาเป็นการพัฒนาความพร้อมของเด็ก สนับสนุนการเรียนรู้ และส่งเสริมความสามารถให้กับนักเรียนเมื่อเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาด้วย

เช่นเดียวกับรายงานของ Christine Helot และ Andrea Young (2002 : 96) ที่กล่าวถึงการจัดการศึกษาแบบสองภาษาที่ได้รับความนิยมในประเทศฝรั่งเศส แต่ในหลักสูตรดังกล่าวยังมองข้ามหรือไม่ให้ความสำคัญกับภาษาของเด็กต่างด้าว ด้วยความเชื่อที่ว่าหากใช้ภาษาชาติพันธุ์ของเด็กด้วยจะเป็นอุปสรรคและทำให้การเรียนของเด็กเป็นไปไม่ได้ซ้ำ ในขณะที่นักวิจัยกลับเห็นว่าการรวมเอาภาษาชาติพันธุ์ของเด็กในหลักสูตรสองภาษากลับจะเป็นประโยชน์ เพราะทำให้เด็กตระหนักในคุณค่าของภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง และยังทำให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ในวัฒนธรรมที่แตกต่าง เพิ่มความเข้าใจความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม และทักษะในการลดอคติทางเชื้อชาติ

ในสหรัฐอเมริกา Kindler (1995) พบว่า รัฐบาลกลางได้จัดตั้งหน่วยงาน Migrant Education Program (MEP) เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาของเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติ ทั้งการศึกษาในรูปแบบปกติ และการศึกษานอกระบบ โดยรัฐบาลสนับสนุนงบประมาณแก่รัฐต่าง ๆ ที่มีเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติอยู่เป็นจำนวนมาก มีการสนับสนุนการศึกษารูปแบบพิเศษ เช่น การศึกษาแบบทวิภาษา หรือ

การศึกษาพิเศษ ซึ่งสามารถเทียบโอนไปเรียนในโรงเรียนของรัฐในระดับชั้นสูง ขึ้น รวมถึงการให้คำปรึกษาแนะนำนอกเหนือจากในชั้นเรียนจากบุคลากรทางการศึกษาของรัฐที่คอยให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาต่าง ๆ รวมทั้งให้การเตรียมความพร้อมแก่เด็กเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติที่มีปัญหาทางด้านภาษาอังกฤษ เพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้เท่าเทียมเด็กอื่น ๆ ในทุกระดับการศึกษา

รายงานการศึกษาของ Dorit Roer-Strier และ Orly Olshtain-Mann (1999 : 422-423) แสดงให้เห็นถึงปัญหาแรงงานจากละตินอเมริกาที่เข้าเมืองผิดกฎหมายในประเทศอิสราเอล ที่ไม่กล้าส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เพราะสถานะผิดกฎหมาย จนเมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนโดยองค์กรคริสต์ศาสนา ทำให้เด็กละตินอเมริกาได้มีโอกาสทางการศึกษา ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับโรงเรียนและครูผู้สอนซึ่งใช้ภาษาของนักเรียนต่างด้าวเป็นส่วนใหญ่ แต่ปัญหาของการศึกษาในโรงเรียนเหล่านี้คือ ไม่สามารถออกใบรับรองการศึกษาหรือประกาศนียบัตรให้ได้

Reynolds Farley และ Richard Alba (2002 : 676) ระบุว่า รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาให้สิทธิทางการศึกษาแก่เด็กต่างด้าวผิดกฎหมายเท่าเทียมกับเด็กอเมริกัน โดยมีการกำหนดให้การจัดการศึกษาแก่เด็กเหล่านี้ต้องทำด้วยความละเอียดอ่อน ทำให้โรงเรียนรัฐในท้องถิ่นต้องจัดการศึกษาด้วยภาษาที่เด็กต่างด้าวเข้าใจได้จนกว่าเด็กจะสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ดี และเป็นผลให้มีการปรับปรุงและการวางแผนการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อปรับปรุงความสามารถทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวในโรงเรียน และนำไปสู่การจัดการศึกษาแบบสองภาษาขึ้น Portes และ Rumbaut (อ้างใน Tanya Golash-Boza, 2005 : 724-725) ยืนยันว่าการจัดการศึกษาแบบสองภาษาเป็นประโยชน์ต่อบุตรของผู้ย้ายถิ่น เพราะช่วยให้เด็กสามารถสื่อสารกับพ่อแม่ได้ จึงมีโอกาสดังกล่าวที่จะได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายในชุมชนของตน ขณะเดียวกันความรู้ความชำนาญภาษาอังกฤษก็จะช่วยเปิดโอกาสต่าง ๆ ให้กับเด็กเหล่านี้ในการอยู่ในสหรัฐอเมริกาต่อไป

การศึกษาของ Kate Grim-Feinberg ในปี ค.ศ. 2007 ในกลุ่มผู้ย้ายถิ่นชาวแม็กซิกันในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่านโยบายของสหรัฐอเมริกาที่ให้อังกฤษเป็นภาษาราชการภาษาเดียวเพื่อความเป็นปึกแผ่น ได้ส่งผลให้เกิดการสูญเสียความสามารถในการใช้ภาษาแม่ของผู้ย้ายถิ่นแม็กซิกัน ขณะที่ผู้ย้ายถิ่นรุ่นพ่อแม่ซึ่งไม่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษหรือสื่อสารภาษาอังกฤษได้น้อยมีผลต่อการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่นในชุมชนที่พูดอังกฤษ ทำให้เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยว ไม่รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนอยู่ และยังไม่สามารถมีส่วนร่วมทางการศึกษาของบุตร ไม่สามารถให้คำปรึกษาหรือช่วยเหลือการบ้านของบุตรได้ ขณะเดียวกันเด็กย้ายถิ่นที่เรียนรู้ภาษาอังกฤษได้เร็ว และสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว ก็มีแนวโน้มที่จะเกิดช่องว่างกับพ่อแม่และจะมีผลให้การสนับสนุนภายในครอบครัวอ่อนแอลงได้ ถือเป็นความเสี่ยงต่อการสูญเสียต้นทุนทางสังคมในอนาคต การลดความสูญเสียด้านภาษาถิ่นของเด็กย้ายถิ่นคือการมีโปรแกรมภาษาท้องถิ่น 2 ภาษา ซึ่งยังช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ในชุมชนให้เข้มแข็งและช่วยให้ผู้ย้ายถิ่นได้เข้าถึงบริการทางสังคมได้มากขึ้น

ประเทศไทยได้มีโครงการนำร่องการจัดการเรียนการสอนแบบสองภาษาที่บ้านหนองอิงใต้ ตำบลนาเกียน อำเภอมวกก่อ จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการสนับสนุนของ UNESCO เพื่อทดลองใช้ภาษากะเหรี่ยงที่คนในท้องถิ่นใช้เป็นภาษาสื่อสารเป็นสื่อในการเรียนการสอน ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการส่งเสริมการศึกษาทางเลือกของคนต่างชาติดพันธุ์ (สำนักงานการศึกษาเอกชนโรงเรียนสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2549)

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในรูปแบบการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวยังอยู่ที่เป้าหมายที่เปลี่ยนไป เช่น ตัวอย่างที่เกิดในหลายประเทศในยุโรป หลังจากช่วงปลายศตวรรษ 1960 เข้าสู่ช่วง 1970 ที่มีเป้าหมายในการหล่อหลอมเด็กต่างด้าวให้เป็นหนึ่งเดียวกับประเทศปลายทาง อันมาจากแนวคิดในการกลืนหรือขจัดความต่างเชื้อชาติ ได้เปลี่ยนไปเป็นการกำหนดหลักสูตร

ที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กต่างด้าวเป็นจุดเริ่มต้น โดยให้ความสนใจและริเริ่มหลักสูตรที่ใช้ภาษาแม่และการสอนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของประเทศต้นทาง (Steedman, H. 1979. pp.259-268) Castles และ Miller (1998) กล่าวถึงพัฒนาการของประเทศออสเตรเลียด้านการจัดการศึกษาให้กับแรงงานย้ายถิ่นตั้งแต่ยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟูช่วงศตวรรษที่ 1970 ความต้องการแรงงานมีฝีมือเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม จึงมีการพัฒนาฝีมือบุตรของแรงงานย้ายถิ่นรุ่นแรก โดยให้การศึกษาเช่นเดียวกับเด็กกลุ่มอื่นในประเทศ ผู้ย้ายถิ่นรุ่นที่สองจึงมีโอกาสดำรงงานในระดับที่ดีกว่าพ่อแม่ แต่การศึกษาที่เด็กได้รับนั้นไม่ใช่การศึกษาที่จัดโดยเฉพาะสำหรับเด็กย้ายถิ่น ในขณะที่ประเทศเยอรมันได้มีการจัดการศึกษาพิเศษให้แก่เด็กต่างด้าวที่เป็นบุตรของแรงงานย้ายถิ่น โดยหน่วยงานด้านการศึกษাজัดทำยุทธศาสตร์สองแบบ คือ การศึกษาแบบบูรณาการสำหรับเด็กต่างด้าวที่จะอาศัยอยู่ในประเทศเยอรมันเพียงช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อเด็กจะได้ความรู้ และสามารถปรับตัวได้เมื่อกลับประเทศของตน โดยจัดห้องเรียนแยกออกจากเด็กเยอรมันและใช้ภาษาชาติพันธุ์ในการเรียนการสอน อีกแบบหนึ่งคือการศึกษสำหรับเด็กต่างด้าวที่จะอยู่อาศัยในประเทศเยอรมันอย่างถาวร โดยการจัดการศึกษาแบบทวิภาษาเพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้ร่วมกับเด็กอื่น ๆ ในโรงเรียน และขจัดปัญหาอุปสรรคทางด้านภาษา ประเทศสวีเดนเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีผู้ย้ายถิ่นมาก รัฐบาลสวีเดนให้ความสำคัญ และให้ความใส่ใจต่อความต้องการพิเศษของกลุ่มคนเข้ามาใหม่ ทางด้านสังคม วัฒนธรรม โดยใช้แนวคิดการบูรณาการสังคม ให้สิทธิในการจัดห้องเรียนที่สอนภาษาแม่ในโรงเรียนปกติ เป็นแนวคิดที่มองการณ์ไกลและเตรียมไปถึงการอยู่ร่วมกันของคนในรุ่นต่อไป ซึ่งรัฐบาลเน้นในเรื่องสิทธิเท่าเทียมกันในการทำงาน บริการทางสังคม การอยู่อาศัย และการศึกษา โดยจุดประสงค์ที่สำคัญคือการป้องกันการก่ออาชญากรรม หรือปัญหาสังคมที่จะเกิดขึ้นในภายหน้า

ในประเทศโปรตุเกสที่มีอัตราการย้ายถิ่นอยู่ในระดับสูง และมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มาก มีปัญหาในการจัดการด้านระบบการศึกษา อุปสรรคทางด้านภาษาที่ทำให้เด็กต่างด้าวขาดประสิทธิภาพในการเรียนรู้และเข้าใจการเรียนการสอน Marques และคณะ (2007) ได้ศึกษาพบว่า รัฐบาลใช้แนวทางแก้ไขอุปสรรคด้านภาษา โดยร่วมมือกับภาคเอกชน โดยภาครัฐได้วัดระดับความสามารถทางภาษาของเด็กทางด้านภาษาโปรตุเกสและภาษาแม่ที่แตกต่างกัน โดยภาคเอกชนก็ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อให้ความรู้แก่เด็กย้ายถิ่นในกลุ่มเชื้อชาติของตน โดยใช้ภาษาของเด็กในการสอน และรัฐบาลยังส่งเสริมการศึกษาแบบทวิภาษาด้วย

ความพร้อมของโรงเรียนในการรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนก็มีความสำคัญ จากรายงานของ Limage (1987 : 402-403) ระบุว่าจำนวนเด็กต่างชาติที่เพิ่มขึ้นในหลายประเทศในยุโรป เช่น เยอรมนี ฝรั่งเศส สวีเดน ฯลฯ ทำให้เป็นปัญหาต่อโรงเรียนในท้องถิ่นที่ขาดความพร้อมในการรับเด็กต่างชาติ ทำให้เด็กต่างชาติเหล่านี้มีอัตราการสอบตกและการออกจากโรงเรียนกลางคันค่อนข้างสูง รัฐบาลในประเทศเหล่านี้จึงต้องคำนึงถึงนโยบายการบูรณาการหรือผสมกลมกลืนผู้ย้ายถิ่นและความต้องการเฉพาะของเด็กต่างชาติเหล่านี้มากขึ้น โดยมีข้อตกลงทวิภาคีกับประเทศต้นทาง เช่น สวีเดนมีโครงการสอนภาษาแม่ในโรงเรียนของประเทศปลายทาง โดยประเทศต้นทางเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเรียนการสอน

สรุปแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ดังนี้

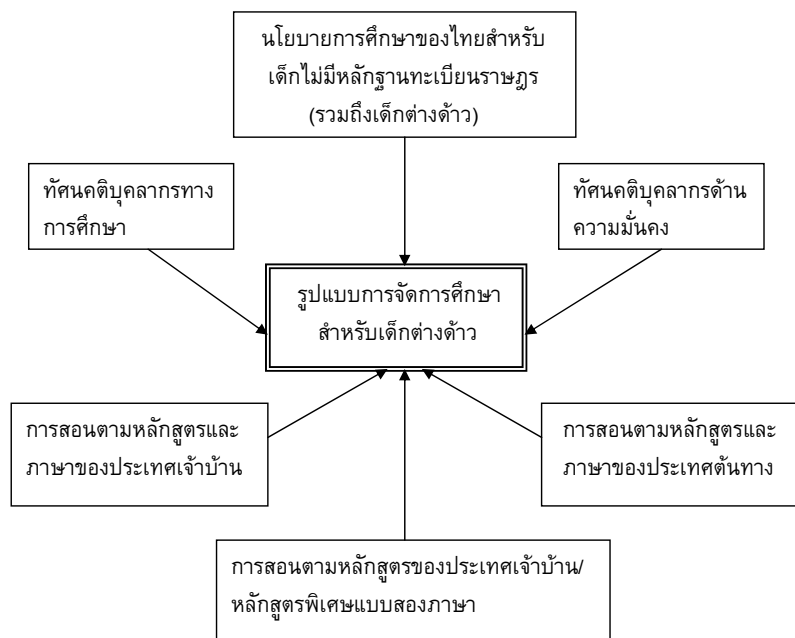
- นโยบายการศึกษา และทัศนคติของบุคลากรทางการศึกษา มีผลในการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าวที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับความพร้อมของโรงเรียนในท้องถิ่นก็เป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการรับเด็กต่างด้าวและผลการเรียนของเด็ก

- การกำหนดนโยบายการศึกษา ที่พยายามขัดเกลารให้เด็กต่างด้าวกลายเป็นเหมือนประชาชนในประเทศปลายทาง ในด้านหนึ่งเป็นการส่งเสริมความ

เสมอภาคทางการศึกษา แต่อีกด้านหนึ่งกลับส่งเสริมความไม่เท่าเทียมกัน เพราะเป็นการลดคุณค่าของวัฒนธรรมอื่น และไม่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้ย้ายถิ่น

- การเรียนการสอนในหลักสูตรและภาษาของประเทศเจ้าบ้าน เหมาะกับเด็กต่างด้าวที่จะอยู่ในประเทศปลายทางในระยะยาว
- การเรียนในหลักสูตรและภาษาของประเทศเจ้าบ้านเพียงอย่างเดียว ส่งผลกระทบต่อการปรับตัวของเด็กกับชุมชนของตนเอง และอาจทำให้เกิดช่องว่างกับครอบครัวได้
- การจัดการศึกษาที่คำนึงถึงวัฒนธรรมของเด็กต่างด้าวและผู้ย้ายถิ่น หรือการศึกษาแบบสองภาษา ที่รวมภาษาแม่ของเด็กย้ายถิ่น ช่วยให้เด็กยังสามารถสื่อสารกับพ่อแม่ เครือข่ายชุมชนของตน ในขณะที่ความรู้ภาษาท้องถิ่น ช่วยให้เด็กต่างด้าวเข้าถึงบริการในสังคมท้องถิ่นได้ การเรียนการสอนที่รวมภาษาแม่ของเด็กต่างด้าว ช่วยให้เด็กได้ความรู้ และยังสามารถปรับตัวได้เมื่อกลับประเทศของตน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสารเพื่อสำรวจพื้นที่เบื้องต้นเพื่อเลือกพื้นที่เป้าหมาย และเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็นที่เกี่ยวกับความต้องการ ปัญหา อุปสรรคด้านการศึกษา ประกอบกับการสังเกตวิธีการเรียนการสอนในพื้นที่เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนในพื้นที่ ตัวอย่างที่ดีในการจัดการ ทั้งนี้การเก็บข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มเป้าหมายในประเด็นภูมิหลังของครอบครัวได้ใช้แบบสอบถามเพื่อประกอบการสำรวจ โดยแบ่งเป็นขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. การสำรวจข้อมูลพื้นที่เบื้องต้น
2. การสำรวจความต้องการกลุ่มเป้าหมาย
3. การศึกษาตัวอย่างที่ดี และรูปแบบการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่
4. การพัฒนารูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน
5. การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำเป็นรายงาน

1. การสำรวจพื้นที่เบื้องต้นและการเลือกพื้นที่เป้าหมาย

การสำรวจพื้นที่จังหวัดที่มีเด็กต่างด้าวมาจดทะเบียนเป็นลำดับที่หนึ่งคือจังหวัดเชียงใหม่ ตามมาด้วยจังหวัดตากเป็นลำดับที่สอง จังหวัดระนองเป็นลำดับที่สาม และจากการสำรวจของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พบว่าพื้นที่ 5 อำเภอของจังหวัดตากที่ติดชายแดนไทย-พม่า คือ อำเภอแม่สอด

แม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง อำเภอพบพระ และอำเภออุ้มผาง มีจำนวนนักเรียนที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรเรียนอยู่ในสถานศึกษาของไทยรวมกว่า 10,308 คน (ตารางที่ 3) ใกล้เคียงกับจำนวนเด็กต่างด้าวเข้าเรียนในสถานศึกษาของไทยใน 5 อำเภอ จังหวัดเชียงใหม่ คือ 10,802 คน (สำนักงานเขตการศึกษา เขต 3 จังหวัดเชียงใหม่) แต่จังหวัดเชียงใหม่มีศูนย์การเรียนขององค์กรพัฒนาเอกชนสำหรับเด็กต่างด้าวกระจุกกระจาย และยังไม่มีรายงานการจัดการศึกษาถึงขั้นมัธยม มีเพียงการศึกษาชั้นประถมศึกษา ขณะที่ในจังหวัดตากมีศูนย์การเรียนที่จัดให้เด็กต่างด้าวโดยองค์กรต่าง ๆ จำนวนมากที่สุดคือ 50 ศูนย์ มีนักเรียน 5,766 คน โดยร้อยละ 83.7 อยู่ในอำเภอแม่สลด มีชั้นเรียนสูงถึงระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้อำเภอแม่สลดยังเป็นที่ตั้งของด่านการค้าลาวไทย-พม่า และยังมีช่องทางตามธรรมชาติที่ไม่เป็นทางการที่เป็นช่องทางการเข้า-ออกประเทศไทยของคนจากประเทศพม่าอีกจำนวนมาก ประกอบกับความหลากหลายของชาติพันธุ์ในพื้นที่ คือ มีคนไทยเชื้อชาติกะเหรี่ยง รวมทั้งชาวเขาหลายเผ่า แล้วยังมีแรงงานจากประเทศพม่าหลายเชื้อชาติคือเชื้อชาติกะเหรี่ยง เชื้อชาติพม่า เชื้อชาติไทยใหญ่ เป็นต้น

นอกจากนี้ อำเภอแม่สลดยังมีการจัดการเรียนให้เด็กต่างด้าวในรูปแบบที่หลากหลาย มีทั้งสถานศึกษาของรัฐและเอกชน โดยหากนับเฉพาะเด็กต่างด้าวนอกศูนย์พักพิง (อำเภอท่าสองยางรวมเด็กต่างด้าวหนีภัยการสู้รบในศูนย์พักพิง) อำเภอแม่สลด จังหวัดตากมีจำนวนเด็กต่างด้าวที่เข้าศึกษาในสถานศึกษาของไทยมากที่สุด และยังมีศูนย์การเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์กรศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มแรงงานต่างชาติในรูปแบบของศูนย์การเรียน ศูนย์แหวะพัก ที่จัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว เฉพาะปี พ.ศ. 2549 มีจำนวนกว่า 40 แห่ง ซึ่งมากที่สุดของพื้นที่ชายแดนทั่วไป อีกทั้งศูนย์การเรียนบางแห่งมีชั้นเรียนเด็กต่างด้าวสูงสุดถึงขั้นมัธยม แสดงถึงความต่อเนื่องในการจัดการศึกษาให้เด็กกลุ่มนี้ จากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นพบว่าศูนย์การเรียน

ขององค์กรเอกชนหลายแห่งมีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ และยังเป็นพื้นที่ศึกษาดูงานของหลาย ๆ หน่วยงานที่ทำงานด้านเด็กต่างด้าว การเลือกพื้นที่ภาคสนามในการวิจัยครั้งนี้จึงได้เลือกอำเภอมะเณสอ จังหวัดตาก เป็นพื้นที่ศึกษา

ข้อมูลอำเภอมะเณสอ จังหวัดตาก

อำเภอมะเณสอ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดตาก ห่างจากกรุงเทพมหานคร 509 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 1,986 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับสถานที่ใกล้เคียงดังนี้

- ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอมะเณสอ จังหวัดตาก
- ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอบพพระ จังหวัดตาก
- ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก
- ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดเมียวดี ประเทศพม่า โดยมีแม่น้ำเมยเป็นเส้นกั้นพรมแดน

แผนที่ตั้งอำเภอมะเณสอ จังหวัดตาก

ประวัติศาสตร์ และการปกครอง

ที่ตั้งของอำเภอแม่สอดปัจจุบัน เคยเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านชาวกระเหรี่ยงเมื่อประมาณ 140 ปีที่แล้ว ตามชื่อเดิมว่า “หมู่บ้านพะหน่อเก” ต่อมามีคนไทยจากภาคเหนืออพยพมาจับจองพื้นที่และประกอบอาชีพในบริเวณนี้เพิ่มขึ้นเมื่อมีประชาชนมาก พื้นที่เจริญขึ้น จึงมีการย้ายด่านเก็บภาษีอากรจากหมู่บ้านแม่ละเมามาอยู่ที่หมู่บ้าน “พะหน่อเก” ต่อมาปี พ.ศ. 2441 ได้ยกฐานะหมู่บ้านขึ้นเป็นอำเภอ ใช้ชื่อว่า “อำเภอแม่สอด” อยู่ในเขตปกครองของมณฑลนครสวรรค์ ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนโครงสร้างการปกครอง อำเภอแม่สอดจึงมาขึ้นกับจังหวัดตาก

ปัจจุบัน อำเภอแม่สอดแบ่งการปกครองออกเป็น 10 ตำบล 86 หมู่บ้าน 18 ชุมชน มีประชากร 118,011 คน เป็นชาย 60,353 คน หญิง 57,658 คน (สำนักทะเบียน อำเภอแม่สอด)

เศรษฐกิจ

นับแต่มีการเปิดจุดผ่านแดนถาวร แม่สอด-เมียวดี ที่ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ตั้งแต่วันที่ 15 สิงหาคม 2540 และมีสะพานมิตรภาพไทย-พม่า เป็นสะพานข้ามแม่น้ำเมย เชื่อมเมืองเมียวดีของพม่ากับอำเภอแม่สอด ทำให้การค้าชายแดนด้านอำเภอแม่สอด และจังหวัดเมียวดีสหภาพพม่า มีมูลค่าสูงมาก ใน ปี พ.ศ. 2544-2548 มูลค่าการค้าชายแดนด้านอำเภอแม่สอดเฉลี่ยปีละ 7,886.75 ล้านบาท หรือประมาณเดือนละ 665.56 ล้านบาท เป็นมูลค่าการส่งออก 7,173.20 ล้านบาท มูลค่าการนำเข้า 813.15 ล้านบาท โดยมูลค่าการค้าในอำเภอแม่สอด ปี พ.ศ. 2547 สูงถึง 12,381.20 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 54.43 ของมูลค่าการค้าชายแดนไทย-พม่าทั้งหมด หากไม่นับรวมการนำเข้าก๊าซธรรมชาติจากด่านสงขลาบุรี ด้านอำเภอแม่สอดจะเป็นด่านที่มีการค้าชายมูลค่าสูงสุด และเป็นด่านที่มีมูลค่าการส่งออกมากที่สุด โดยสามารถทำให้ไทยเกินดุล ได้กว่า 10,000 ล้านบาท ส่วนใหญ่การนำเข้า-ส่งออกสินค้าหลากหลายประเภทโดยผู้ประกอบการในท้องที่และจากกรุงเทพฯ

แรงงานต่างด้าว

นับแต่ประเทศไทยมีนโยบายปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านเป็นเรื่องการค้า การลงทุน ทำให้มีการขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่พื้นที่ชายแดนมากขึ้น ด้วยเหตุผลหลักคือการแสวงหาแรงงานราคาถูกจากประเทศเพื่อนบ้าน อำเภอแม่สอด จังหวัดตากที่มีเขตแดนติดชายแดนพม่าจึงกลายเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก และรายได้ที่สูงกว่าจึงดึงดูดแรงงานต่างด้าวจากประเทศพม่าเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทั้งที่ผ่านด่านเข้ามาด้วยบัตรผ่านแดนแล้วลักลอบอยู่ต่อในพื้นที่ หรือเข้ามาตามช่องทางธรรมชาติแล้วหลบซ่อนรับจ้างทำงาน แรงงานเหล่านี้บางส่วนเข้ามาโดยขบวนการนายหน้าชาวไทยหรือนายหน้าพม่า สาเหตุและปัจจัยของการเข้ามาของแรงงานจากประเทศพม่า นอกจากเรื่องเศรษฐกิจแล้ว ยังมาจากปัจจัยหลักทางด้านการเมืองภายในของประเทศพม่าอีกด้วย

ตัวเลขแรงงานต่างด้าวในอำเภอแม่สอด เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 ที่มาจดทะเบียนและรับอนุญาตทำงานมีจำนวน 26,914 คน เป็นเพศชาย 8,798 คน เพศหญิง 18,116 คน ส่วนใหญ่ทำงานประเภทไร้ฝีมือและกึ่งฝีมือในภาคอุตสาหกรรมการผลิตสิ่งทอ งานบ้านร้านค้า การเกษตร ก่อสร้าง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีแรงงานที่เข้ามาทำงานแบบรายวัน และตามฤดูกาลซึ่งไม่ได้จดทะเบียน แต่ยังไม่มีการสำรวจจำนวนแรงงานกลุ่มนี้

ตารางที่ 3 จำนวนแรงงานต่างด้าวจดทะเบียนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก แยกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน
เกษตรและปศุสัตว์	2,490
ก่อสร้าง	980
ลูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล	970
ขนถ่ายสินค้าทางน้ำ	334
โรงสีข้าว, โรงน้ำแข็ง, โรงอิฐ, เหมืองแร่/เหมืองหิน	125
ต่อเนื่องประมง	6
อาชีพอื่นๆ (ผลิตเสื้อผ้า สิ่งทอ เซรามิค อิเล็กทรอนิกส์ ค้าขาย ฯลฯ)	22,009
รวม	26,914

ที่มา : สำนักงานจัดหางานจังหวัดตาก, มิถุนายน 2550

เด็กต่างด้าว

แรงงานต่างด้าวที่เข้ามาทำงานในจังหวัดตาก และอำเภอแม่สอด มีทั้งที่เข้ามาทำงานระยะสั้น และอยู่เป็นเวลานานที่นำครอบครัวเข้ามาหรือมีครอบครัวในภายหลัง จังหวัดตากมีสถิติเด็กต่างด้าวเกิดในสถานพยาบาลของรัฐและเอกชนสูงสุด 12,525 คน (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 จังหวัดที่มีจำนวนเด็กต่างด้าวเกิดใหม่สูงสุด 5 จังหวัด ปี พ.ศ. 2546

จังหวัด	ชาย	หญิง	จำนวนรวม
ตาก	6,478	6,047	12,525
ระนอง	4,934	5,454	9,288
กาญจนบุรี	3,399	3,033	6,432
พังงา	2,287	1,631	3,918
สมุทรสาคร	1,954	1,628	3,582

ที่มา : สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาญจนบุรี ตาก ระนอง พังงา สมุทรสาคร

นอกจากนี้จังหวัดตากยังเป็นจังหวัดที่มีเด็กต่างด้าวมาขึ้นทะเบียน (พ.ศ. 2547) เป็นลำดับที่สอง จำนวนใกล้เคียงกับลำดับที่หนึ่งคือจังหวัดเชียงใหม่

ตารางที่ 5 พื้นที่ที่มีเด็กต่างด้าว (0-15 ปี) จัดทะเบียนสูงสุด 10 จังหวัด

จังหวัด	จำนวนเด็ก
1. จังหวัดเชียงใหม่	14,000
2. จังหวัดตาก	13,036
3. จังหวัดระนอง	9,673
4. จังหวัดกาญจนบุรี	6,432
5. จังหวัดเชียงราย	5,266
6. จังหวัดพังงา	3,960
7. จังหวัดสมุทรสาคร	3,679
8. จังหวัดตราด	3,574
9. จังหวัดสุราษฎร์ธานี	3,340
10. จังหวัดกรุงเทพมหานคร	2,390

ที่มา : สำนักทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทย, พ.ศ. 2547

ข้อมูลจากคลินิกแม่ตาว อำเภอแม่สอด คลินิกเอกชนของแพทย์หญิงชินเทีย หม่อง ที่แรงงานต่างด้าวไปคลอดมากที่สุด ในปี พ.ศ. 2547 มีเด็กต่างด้าวไปคลอดจำนวน 1,602 คน และ 1,439 คนในปี พ.ศ.2548 ซึ่งไม่มีรายงานการสำรวจจำนวนเด็กต่างด้าวที่แท้จริงในอำเภอแม่สอด แต่จากการประเมินขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ (World Education, 2551) คาดว่าในอำเภอแม่สอด มีแรงงานจากพม่าอยู่ประมาณ 200,000 คน และประชากรเด็กมีอยู่หนึ่งในสี่หรือประมาณ 40,000 คน

นักเรียนต่างด้าวในอำเภอแม่สอด

ปี พ.ศ. 2550 ใน 5 อำเภอของจังหวัดตากมีสถานศึกษา 133 แห่ง นักเรียน 53,410 คน ประกอบด้วยนักเรียนที่มีเชื้อชาติไทยและชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่ม เช่น กะเหรี่ยง พม่า ม้ง ไทยใหญ่ ลีซอ ลาว ฯลฯ นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ (รวม

เด็กต่างด้าว) มีจำนวนรวม 10,367 คน (ตารางที่ 6) เกือบครึ่งหนึ่งคือจำนวน 4,827 คน อยู่ในอำเภอแม่สอด

ตารางที่ 6 นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ในสถานศึกษาของรัฐใน 5 อำเภอของจังหวัดตาก

ชาติพันธุ์	เพศชาย	หญิง	จำนวนรวม
กะเหรี่ยง	2,836	2,594	5,430
พม่า	300	315	1,615
ม้ง	2,040	2,131	4,171
ไทยใหญ่	13	22	35
ลีซอ	36	18	54
ลาว	10	14	24
อื่นๆ	19	19	38
รวม	5,254	5,113	10,367

ที่มา : สำนักเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จังหวัดตาก, พ.ศ. 2550

หากแบ่งตามหลักฐานทะเบียนราษฎร นักเรียนทั้งหมดในสถานศึกษาของไทยใน 5 อำเภอมีจำนวน 50,043 คน เฉพาะในอำเภอแม่สอดมีนักเรียน 14,102 คน มีหลักฐานทะเบียนราษฎร (ทร.14) จำนวน 11,551 คน ไม่มีทะเบียนราษฎร (เด็กกลุ่มชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติ เด็กไทยที่ยังไม่ได้หลักฐานทะเบียนราษฎร และเด็กต่างด้าว) จำนวน 2,551 คน

ตารางที่ 7 นักเรียนในจังหวัดตาก แบ่งตามหลักฐานทะเบียนราษฎร ปี พ.ศ.
2551

อำเภอ	จำนวนโรงเรียน	มีทะเบียนราษฎร	ไม่มีทะเบียนราษฎร
แม่สอด	44	14,102	2,551
แม่ระมาด	27	6,227	n/a
ท่าสองยาง	21	11,504	n/a
พบพระ	26	12,895	3,018
อุ้มผาง	16	5,315	n/a
รวม	134	50,043	-

ที่มา : สำนักเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จังหวัดตาก, พ.ศ. 2551

นอกจากสถานศึกษาของไทยคือโรงเรียนรัฐและเอกชน ยังมีศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าว ซึ่งเป็นการศึกษาที่จัดหรือสนับสนุนโดยองค์กรพัฒนาเอกชนหรือชุมชนต่างด้าวต่าง ๆ ในรูปแบบโรงเรียนที่มีหลักสูตรการเรียนการสอน มีทั้งศูนย์การเรียนรู้ขนาดเล็กนักเรียนไม่มาก สอนระดับประถมศึกษา และศูนย์การเรียนรู้ขนาดใหญ่สอนถึงระดับมัธยมศึกษา มีนักเรียนหลายร้อยคนทั้งแบบไปกลับและแบบอยู่ประจำ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จังหวัดตาก ซึ่งรับผิดชอบพื้นที่ 5 อำเภอ ได้เปิดให้มีการจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้เอกชนสำหรับเด็กต่างด้าวเหล่านี้ โดยในปี พ.ศ. 2549 มีศูนย์การเรียนรู้ที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จังหวัดตาก จำนวน 46 แห่ง มีจำนวนเด็กที่มาเรียน 5,358 คน ครู 314 คน ตัวเลขเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2551 จำนวนศูนย์การเรียนรู้จดทะเบียนเพิ่มเป็น 55 ศูนย์ นักเรียน 7,407 คน และตัวเลขล่าสุดเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2552 จำนวนศูนย์การเรียนรู้ใน 5 อำเภอของจังหวัดตากเพิ่ม

เป็น 61 ศูนย์ จำนวนนักเรียนเพิ่มเป็น 10,812 คน โดย 45 ศูนย์หรือร้อยละ 75.4 อยู่ในอำเภอแม่สอด

ตารางที่ 8 จำนวนนักเรียนต่างด้าวในศูนย์การเรียนขององค์กรต่าง ๆ ใน 5 อำเภอ จังหวัดตาก

อำเภอ	ศูนย์การเรียน	จำนวนนักเรียน	จำนวนครู
แม่สอด	45	8,607	503
แม่ระมาด	3	299	20
ท่าสองยาง *	1	56	4
พบพระ	12	1,850	98
อุ้มผาง	-	-	-
รวม	61	10,812	625

ที่มา : สำนักเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จังหวัดตาก, กรกฎาคม 2552
(* ไม่รวมในศูนย์พักพิงผู้หนีภัยการสู้รบ)

การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นพบว่า เด็กต่างด้าวในศูนย์การเรียนของเอกชน ในอำเภอแม่สอดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น นับแต่ ปี พ.ศ. 2549-2552

ตารางที่ 9 จำนวนศูนย์การเรียนและนักเรียนต่างด้าวในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

ปี พ.ศ.	จำนวน ศูนย์การเรียน	จำนวนนักเรียนรวม		
		ชาย	หญิง	
2549	35	2,309	2,107	4,416
2550	41	3,040	2,726	4,828
2551	41	3,891	3,516	7,407
2552	45	4,328	4,096	8,424

ศูนย์การเรียนรู้ในอำเภอแม่สอดมีจำนวนหลากหลาย ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ จำนวนมากเช่นกัน แต่พบว่าศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายตามองค์กรที่ให้การสนับสนุนหลัก ๆ 3 เครือข่ายที่เหลือจัดตั้งโดยอิสระหรือดำเนินการโดยองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ (วัลยา มนัสเกษมสิริกุล, 2551 : 72-74)

ขณะเดียวกันยังมีการเรียนการสอนอีกรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเด็กต่างด้าว คือ กิจกรรมที่จัดในศูนย์แฉะพัก (Drop in centre) ขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นสถานที่ที่เปิดให้เด็กต่างด้าวที่ทำงานหรือไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนหรือศูนย์การเรียนรู้ได้เข้าร่วมกิจกรรม การเรียนการสอนที่จัดในศูนย์แฉะพักไม่ใช่ในรูปแบบโรงเรียน เป็นเพียงการสอนให้เด็กอ่านออก เขียนได้ เบื้องต้น โดยสอนภาษาพม่า ภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษเบื้องต้น ประกอบกับกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กต่างด้าว ศูนย์แฉะพักนี้เป็นสถานที่เปิดให้เด็กต่างด้าวมาเข้าร่วมกิจกรรมแบบสมัครใจ ให้อิสระกับเด็กโดยไม่มีกฎระเบียบหรือการกำหนดเวลาที่เคร่งครัดมากนัก ซึ่งจำนวนเด็กที่เข้ามาทำกิจกรรมในศูนย์แฉะพักมีจำนวนไม่แน่นอน อยู่ระหว่าง 10-30 คนในแต่ละวัน

2. การสำรวจความต้องการของเด็กและครอบครัว

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของทีมวิจัย และการให้ข้อมูลเบื้องต้นขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ พบว่าเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนมีหลากหลายกลุ่ม มีทั้งกลุ่มที่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ที่จัดกันอยู่ในพื้นที่ และกลุ่มที่จำเป็นต้องทำงานหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว รวมทั้งเด็กซึ่งเข้ามาเร่ร่อนเป็นครั้งคราว การรวบรวมข้อมูลความต้องการด้านการศึกษาลงจึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบกับการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลประเด็นภูมิหลังของครอบครัว เช่น จำนวนสมาชิก รายได้ ภูมิหลังด้านการศึกษา รูปแบบการศึกษาที่ต้องการ โดยการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน

ดังกล่าวใช้แบบสอบถามเพื่อเป็นแนวทางการสัมภาษณ์และความสะดวกในการ
จำแนกข้อมูลเบื้องต้น

การเลือกกลุ่มเป้าหมาย ใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยกำหนด
คุณสมบัติเบื้องต้น คือ สถานะเด็ก(ด้านการศึกษา) อายุและเพศ สถานภาพ
ครอบครัว

- *สถานะเด็ก* เพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มเด็กต่างด้าวทุกกลุ่ม จึงได้แบ่ง
กลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่มคือ (1) เด็กต่างด้าวที่กำลังเรียนอยู่ในสถานศึกษาของ
ไทย (2) เด็กต่างด้าวที่กำลังเรียนในศูนย์การเรียนเอกชนสำหรับเด็กต่างด้าว
(3) เด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมในศูนย์แะพัก และเด็กที่ไม่ได้เรียนหนังสืออยู่ใน
ปัจจุบัน โดยแบ่งเป็นเด็กที่ทำงานและไม่ได้ทำงาน

- *อายุเด็ก* การศึกษาครั้งนี้เลือกเด็กในวัยเรียนคือ 5-18 ปี แต่เพื่อให้
สะดวกและความเข้าใจในการสื่อสาร จึงเลือกกลุ่มเป้าหมายตั้งแต่อายุ 8-15 ปี
ให้ครอบคลุมเด็กทั้งเพศหญิงและเพศชาย

- *สถานภาพครอบครัว* แบ่งเป็นเด็กที่อยู่กับพ่อแม่หรือญาติ และเด็ก
ที่ไม่มีผู้ปกครอง

การเลือกและการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กในสถานศึกษาของไทย
ใช้วิธีประสานงานกับสำนักงานเขตพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลโรงเรียนและคัดเลือก
เบื้องต้น โดยเน้นโรงเรียนที่รับเด็กต่างด้าวจากพ่อแม่ที่เป็นแรงงานและมีจำนวน
นักเรียนต่างด้าวจำนวนมาก และประสานกับโรงเรียนในการเข้าไปสัมภาษณ์
เด็กต่างด้าวในโรงเรียน ส่วนเด็กในศูนย์การเรียนเด็กต่างด้าวและเด็กที่ไม่ได้
เรียน ใช้วิธีการประสานงานและทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่สามารถ
เข้าถึงศูนย์การเรียนและชุมชนต่างด้าวได้ เพื่อให้เข้าถึงเด็กและชุมชนในการ
สัมภาษณ์กลุ่ม โดยทำการเลือกศูนย์การเรียนที่อยู่ในเครือข่ายต่าง ๆ กัน

• การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น

การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากเด็กต่างด้าวและครอบครัวรวม 158 คน
แบ่งเป็นเด็ก (อายุ 8-18 ปี) จำนวน 142 คน ผู้ปกครองเด็ก 16 คน (อายุ

17-55 ปี) ใช้วิธีประสานงานกับโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ โดยแบ่งเป็นโรงเรียนไทย 3 โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ 3 ศูนย์ ชุมชนที่มีแรงงานต่างด้าวและเด็กต่างด้าวจำนวนมาก 2 ชุมชน สรุปลักษณะเป้าหมายในการสำรวจมีดังนี้

(1) เด็กต่างด้าวที่กำลังเรียนในโรงเรียนของรัฐ 3 แห่ง จำนวน 61 คน ประกอบด้วย

- โรงเรียนของรัฐระดับประถมศึกษา 1 แห่ง จำนวน 20 คน
- โรงเรียนของรัฐระดับมัธยมศึกษา 1 แห่ง จำนวน 21 คน
- โรงเรียนเอกชนระดับมัธยมศึกษา 1 แห่ง จำนวน 20 คน

(2) เด็กต่างด้าวที่กำลังเรียนในศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าว 3 แห่ง จำนวน 61 คน ประกอบด้วย

- ศูนย์การเรียนรู้ระดับประถมศึกษาขนาดเล็ก 1 แห่ง จำนวน 20 คน
- ศูนย์การเรียนรู้ระดับมัธยมศึกษาขนาดกลาง 1 แห่ง จำนวน 18 คน
- ศูนย์การเรียนรู้ระดับมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ 1 แห่ง จำนวน 23 คน

(3) เด็กในศูนย์แหวะพัก แรงงานเด็ก และเด็กในชุมชนที่ไม่ได้เรียนหนังสือรวม 20 คน

(4) ผู้ปกครองเด็ก จำนวน 16 คน

• **การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ**

หลังจากการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กต่างด้าวและผู้ปกครองได้ผู้ปกครองในกลุ่มตัวอย่างร่วมการสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลในเรื่องปัญหาของเด็กต่างด้าวในด้านการศึกษา รูปแบบการศึกษาที่ต้องการ สถานการณ์การศึกษาของเด็กในพื้นที่และประเด็นที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

(1) การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เด็กต่างด้าวและผู้ปกครอง ใช้วิธีคัดเลือกจากกลุ่มที่ทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น 158 คน และคัดเลือกมา

เพื่อสนทนากลุ่ม จำนวนผู้ร่วมสนทนากลุ่ม 30 คน

- สนทนากลุ่มเด็กต่างด้าวในโรงเรียนไทย 2 ครั้ง รวม 10 คน
- สนทนากลุ่มเด็กต่างด้าวในศูนย์การเรียนรู้ 2 ครั้ง รวม 10 คน

(2) การสัมภาษณ์เชิงลึกเด็กต่างด้าวและผู้ปกครอง รวม 10 คน

- สัมภาษณ์เด็กต่างด้าวในชุมชน 7 คน
- สัมภาษณ์ผู้ปกครองเด็กต่างด้าว 3 คน

(3) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีผู้ให้ข้อมูลรวม 30 คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และครูที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษา ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการศึกษาของเด็กต่างด้าว ด้านต่าง ๆ คือ องค์กรสนับสนุนด้านเงินทุน องค์กรสนับสนุนด้านพัฒนา หลักสูตรและครู องค์กรที่สนับสนุนการเรียนการสอน องค์กรที่จัดการเรียนการสอน รวมทั้งองค์กรท้องถิ่น และภาคประชาสังคม โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีดังนี้

- ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดาก เขต 2

รวม 3 คน

- ผู้อำนวยการโรงเรียนไทย(รัฐและเอกชน) 4 คน
- ผู้จัดการศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว 5 คน โดยเน้นศูนย์การเรียนรู้

ที่มาจากทุกเครือข่าย มีขนาดต่างกัน และมีจุดเด่นที่น่าสนใจ

- ครูโรงเรียนไทย 4 คน
- ครูศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว 5 คน
- เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่สนับสนุนงบประมาณแก่ศูนย์การเรียนรู้

เรียน 1 คน

- เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การฝึกอบรมครูในศูนย์การเรียนรู้

2 คน

- เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในชุมชนต่างด้าว 3 คน
- ตัวแทนประชาคมแม่สอด 2 คน

- เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน

3. การศึกษาตัวอย่างการจัดการศึกษาที่ดี และรูปแบบการศึกษา สำหรับเด็กต่างด้าว

การเก็บข้อมูลใช้วิธีการเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง และ
การสนทนากลุ่มร่วมกับการสังเกตการเรียนการสอนทั้งในโรงเรียนและในศูนย์
การเรียนรู้

3.1 การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง 17 คน คือ

- ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่เกี่ยวข้อง
ตาก เขต 2 รวม 2 คน

- ผู้อำนวยการโรงเรียนไทย(รัฐและเอกชน) 3 แห่ง
- ผู้จัดการ/ครูใหญ่ศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว 5 แห่ง
- ครูในโรงเรียนไทย 4 คน
- เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การฝึกอบรมครูในศูนย์การ
เรียนจำนวน 2 คน

- เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในชุมชนต่างด้าว 2 คน

3.2 การสนทนากลุ่ม จำนวนผู้ร่วมสนทนากลุ่ม 21 คน

- การสนทนากลุ่มเด็กต่างด้าวในโรงเรียนไทย 1 ครั้ง จำนวน 5 คน
- การสนทนากลุ่มเด็กไทยในโรงเรียนไทย 1 ครั้ง จำนวน 6 คน
- การสนทนากลุ่มครูผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว 1 ครั้ง
จำนวน 5 คน

- การสนทนากลุ่มเด็กต่างด้าวในศูนย์การเรียนรู้ 1 ครั้ง จำนวน 5
คน

3.3 การสังเกตการเรียนการสอน

ผู้วิจัยได้สังเกตการเรียนการสอนในโรงเรียนไทย 4 โรงเรียน และ
ศูนย์การเรียนรู้ 4 แห่ง ศูนย์แะแพ็ก 1 แห่ง

4. การนำเสนอรูปแบบและแนวทางการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กต่างวัฒนธรรม

วิธีการแบ่งเป็น 2 ระดับคือ

4.1 ถอดบทเรียนที่ได้จากการเก็บข้อมูล ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจความต้องการของเด็ก ร่วมกับการสังเกตการเรียนการสอน วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กับความเหมาะสมต่อเด็กกลุ่มต่าง ๆ สรุปเป็นข้อมูลและรูปแบบเบื้องต้น

4.2 นำเสนอข้อมูลที่ได้แก่โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ เพื่อรับฟังความคิดเห็นเพิ่มเติม โดยได้ส่งสรุปรายงานให้โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ในเดือนเมษายน และจัดการประชุมที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในวันที่ 5 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2552

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำเป็นรายงาน

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลทั้งหมด ได้นำมาวิเคราะห์ จัดทำเป็นร่างรายงาน นำเสนอในการประชุมรับฟังความคิดเห็นที่สภาการศึกษาจัดขึ้นในวันที่ 2 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2552 ที่ห้องประชุมกำแหง พลางกูร สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กรุงเทพมหานคร นำข้อเสนอแนะที่ได้จากการประชุมมาปรับปรุงเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

ความต้องการด้านการศึกษาของเด็กต่างดาว และครอบครัว

การจัดการศึกษาให้เด็กที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีหลายปัจจัยที่ต้องคำนึงถึง โดยเฉพาะความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ไม่อาจมองข้าม และจำเป็นต่อการดำเนินการที่เหมาะสม และสอดคล้องต่อสถานการณ์ การรวบรวมข้อมูลความต้องการของกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ความรู้ต่อการเปิดโอกาสทางการศึกษาของไทย การปฏิบัติตามนโยบายในระดับพื้นที่ และความเห็นต่อการเรียนการสอนที่จัดอยู่ในปัจจุบัน

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ระบุว่ามีการชี้แจงนโยบายแก่โรงเรียนอย่างทั่วถึง และข้อมูลทางสถิติของสำนักงานก็ตรงกันว่าในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สะท้อนว่ามีความรู้ต่อนโยบายที่เปิดโอกาสการรับเด็กต่างดาวเข้าศึกษาในโรงเรียน เพราะมีการรับเด็กต่างดาวเข้าเรียนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา 40 โรงเรียนในอำเภอแม่สอด มีเด็กต่างดาวเรียนอยู่เกือบทุกโรงเรียน แม้ว่าทัศนคติของผู้ปฏิบัติตามนโยบาย เช่น ผู้บริหารและครูในโรงเรียนแต่ละแห่งจะแตกต่างกันก็ตาม

“..... โรงเรียนรับเด็กทุกคน ต่างดาว พม่าก็รับไม่ได้เลือกปฏิบัติ เพราะเป็นนโยบายอยู่แล้ว.....”

ผู้อำนวยการ โรงเรียนประถมศึกษา 1

ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก

“.....เราต้องรับเด็กต่างด้าวตามนโยบายนั้นแหละ
มีนโยบายลงมา เราก็ต้องรับกันไป
แต่ยังมีเด็กไทยอีกเยอะ ที่ไม่ได้เรียนนะ....”

ครูประถมศึกษา โรงเรียนประถมศึกษา 2

ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก

ในภาพรวม แม้โรงเรียนส่วนใหญ่ของพื้นที่อำเภอแม่สอด ไม่ปฏิเสธที่จะรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียน แต่ในทางปฏิบัติยังพบว่ามีปัญหาอยู่บ้าง เพราะข้อมูลที่ได้จากเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่⁸ พบว่าโรงเรียนไทยบางแห่งยังรับเด็กต่างด้าวเฉพาะที่มีหลักฐานทะเบียนราษฎร⁹ โดยให้เหตุผลว่าเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาพ่อแม่เด็กที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย ซึ่งตรงกับการให้สัมภาษณ์ของผู้อำนวยการโรงเรียนแห่งหนึ่งว่าสถานะทางกฎหมายของพ่อแม่เด็กเป็นปัญหาหนึ่งที่เป็นอุปสรรคในการเข้าเรียนของเด็ก เพราะบางครั้งพ่อแม่ถูกจับกุมและผลักดันกลับประเทศพม่า เด็กต้องออกจากโรงเรียนตามพ่อแม่กลับไป ทำให้โรงเรียนต้องเลือกรับเด็กที่พ่อแม่ขึ้นทะเบียนและมีใบอนุญาตทำงานเพื่อลดปัญหาเด็กออกกลางคัน¹⁰ แต่ข้อมูลจากผู้บริหารโรงเรียนแห่งอื่นระบุว่าในบางโรงเรียนก็รับเด็กที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรรับเข้าเรียนด้วยเช่นกันหากมีหน่วยงานหรือผู้รับรองแทนพ่อแม่¹¹

ความต้องการของครอบครัวและความตระหนักในความสำคัญของการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมา โดยข้อมูลจากผู้จัดการศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าว¹² ชี้ว่าครอบครัวแรงงานส่วนใหญ่มีความ

⁸ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่มูลนิธิ 1 วันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2551

⁹ จากการจดทะเบียนผู้ติดตามแรงงานต่างด้าว พ.ศ. 2547 และมีเลขประจำตัว 13 หลัก

¹⁰ สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา 1 วันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2551

¹¹ สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา 2 วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2551

¹² สัมภาษณ์ผู้จัดการศูนย์การเรียน 1 วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

กระตือรือร้นที่จะส่งเด็กเข้าโรงเรียน ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น ทำให้เด็กมีโอกาสที่ดีกว่า ไม่ต้องลำบากเหมือนพ่อแม่ เป็นความหวังว่าทำให้เด็กหางานทำได้ง่ายขึ้น ทำให้เด็กฉลาดขึ้น ไม่ถูกหลอก เป็นต้น

นอกจากนี้ครอบครัวเด็กต่างด้าวบางครอบครัวไม่ได้อยู่ในประเทศไทย แต่ยังส่งเด็กเข้ามาเรียนหนังสือในโรงเรียนที่อยู่ใกล้ชายแดนแบบเข้ามาเย็นกลับ หรือเรียนแบบพักค้างกับศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว สะท้อนถึงความต้องการให้เด็กได้รับการศึกษา ความต้องการให้เด็กต่างด้าวได้เรียนหนังสือยังเห็นได้จากตัวเลขการจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้ที่ระบุตัวเลขนักเรียนที่เพิ่มขึ้น การขยายชั้นเรียนจากระดับประถมศึกษาเป็นมัธยมศึกษา รวมทั้งจำนวนศูนย์การเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น¹³

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ระบุว่าครอบครัวเด็กต่างด้าวบางครอบครัวเห็นความสำคัญของการศึกษาน้อยกว่ารายได้ของครอบครัว โดยให้เด็กไปทำงานแทนการเรียนหนังสือ ทั้งที่พ่อแม่ยังอยู่ในวัยทำงานและสามารถทำงานหารายได้ด้วยตนเอง แต่กลับผลักภาระให้เด็กเป็นผู้หารายได้^{14, 15}

ข้อมูลความต้องการด้านการศึกษากลุ่มเปราะบาง

การรวบรวมข้อมูลความต้องการด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าวและผู้ปกครอง ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ใช้การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากเด็กต่างด้าวและผู้ปกครอง ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ ครูในโรงเรียนไทย ครูในศูนย์การเรียนรู้ ประชาคมแม่สอด ซึ่งเบื้องต้นใช้

¹³ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดตาก เขต 2 วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2551

¹⁴ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่มูลนิธิ 2 วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

¹⁵ สัมภาษณ์เด็กต่างด้าวในชุมชนวันที่ วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

การเก็บข้อมูลจากเด็กต่างด้าวและครอบครัวโดยแบบสอบถามเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน และแยกแยะข้อมูลที่แสดงถึงภูมิหลังของเด็กและครอบครัวในพื้นที่ และการสำรวจข้อมูลดังกล่าวยังช่วยในการคัดเลือกกลุ่มเด็กเพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกต่อไป ข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากเด็กต่างด้าวและครอบครัวประกอบด้วย ข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเด็กต่างด้าวและครอบครัว
- ส่วนที่ 2 ภูมิหลังด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าว
- ส่วนที่ 3 ความต้องการด้านการศึกษาและความเห็นต่อการเรียนการสอนในปัจจุบัน

ข้อมูลพื้นฐานเด็กต่างด้าวและครอบครัว

ข้อมูลส่วนนี้มาจากการสำรวจกลุ่มเป้าหมาย ที่ประกอบด้วยเด็กต่างด้าวที่อยู่กับพ่อแม่หรือผู้ปกครองรวม 130 คน เด็กที่ไม่มีผู้ปกครอง 12 คน และผู้ตอบที่เป็นผู้ปกครองเด็ก 16 คน สรุปผู้ให้ข้อมูลเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี 142 คน โดยแบ่งเป็นอายุต่ำกว่า 10 ปี 6 คน ร้อยละ 3.5 อายุ 10-12 ปี 58 คน ร้อยละ 40.9 อายุ 13-15 ปี 56 คน คือร้อยละ 39.4 คน อายุ 16-18 ปี 21 คน คือร้อยละ 14.8 และมีเด็กที่ไม่แน่ใจอายุตนเอง 2 คนหรือร้อยละ 1.4 ผู้ปกครองเด็กมีอายุตั้งแต่ 16-55 ปี จำนวน 16 คน (ตารางที่ 10)

ตารางที่ 10 อายุของผู้ให้ข้อมูล

เด็ก	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10 ปี	6	3.5
10-12 ปี	58	40.9
13-15 ปี	56	39.4
16-18 ปี	21	14.8
ไม่แน่ใจ(อายุ)	2	1.4
รวม	142	100.0
ผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
16-18 ปี	2	12.5
19-55 ปี	14	87.5
รวม	16	100.0

กลุ่มเด็กผู้ให้ข้อมูลมีทั้งเพศชายและเพศหญิง โดยแยกเป็นเพศชาย จำนวน 72 คน หรือร้อยละ 50.7 เพศหญิง 70 คน หรือร้อยละ 49.3 ส่วน ผู้ปกครองเป็นเพศชาย 7 คน ร้อยละ 46.8 เพศหญิง 9 คน ร้อยละ 53.2 (ตารางที่ 11)

ตารางที่ 11 เพศของผู้ให้ข้อมูล

เด็ก	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	72	50.7
หญิง	70	49.3
รวม	142	100.0
ผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	7	46.8
หญิง	9	53.2
รวม	16	100.0

เด็กต่างด้าวและครอบครัวประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ ส่วนใหญ่คือจำนวน 99 คน (ร้อยละ 69.8) เป็นเด็กเชื้อชาติพม่า เชื้อชาติกะเหรี่ยงจำนวน 27 คน (ร้อยละ 19) เชื้อชาติมอญจำนวน 2 คน (ร้อยละ 1.4) เชื้อชาติปะโอ 3 คน (ร้อยละ 2.1) เชื้อชาติไทใหญ่จำนวน 2 คน (ร้อยละ 1.4) เชื้อชาติบังคลาเทศจำนวน 2 คน (ร้อยละ 1.4) เชื้อชาตินีลาจำนวน 1 คน (ร้อยละ 0.7) และยังมีเด็กต่างด้าวที่มีพ่อหรือแม่เป็นไทยด้วย คือไทย-ปะโอ 2 คน (ร้อยละ 1.4) ไทย-กะเหรี่ยง 1 คน (ร้อยละ 0.7) ไทย-พม่า 1 คน (ร้อยละ 0.7) ส่วนผู้ปกครองเป็นเชื้อชาติพม่า 10 คน (ร้อยละ 62.5) เชื้อชาติกะเหรี่ยง 6 คน (ร้อยละ 37.5) (ตารางที่ 12)

ตารางที่ 12 เชื้อชาติ/ชนเผ่า ของผู้ให้ข้อมูล

เด็ก	จำนวน	ร้อยละ
พม่า	99*	69.8
กะเหรี่ยง	27	19.0
มอญ	2	1.4
ปะโอ	3	2.1
ไทใหญ่	2	1.4
บังคลาเทศ	2	1.4
ลาว	1	0.7
ไทย-ปะโอ	2	1.4
ไทย-กะเหรี่ยง	1	0.7
ไทย-พม่า	1	0.7
ไม่ตอบ	2	1.4
รวม	142	100.0
ผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
พม่า	10	62.5
กะเหรี่ยง	6	37.5
รวม	16	100.0

* ในกลุ่มที่ตอบว่าเชื้อชาติพม่า ส่วนหนึ่งเป็นเชื้อสายกะเหรี่ยง – ล่าม

เด็กต่างด้าวในกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่จำนวน 83 คน (ร้อยละ 58.5) นับถือพุทธศาสนา จำนวน 10 คน (ร้อยละ 7) นับถือคริสต์ศาสนา จำนวน 45 คน (ร้อยละ 31.7) นับถืออิสลาม อีก 1 คน (ร้อยละ 0.7) นับถือศาสนาอื่น 3 คน (ร้อยละ 2.1) ไม่แน่ใจ ส่วนผู้ปกครองนับถือพุทธศาสนา 4 คน (ร้อยละ 25) คริสต์ศาสนา 2 คน (ร้อยละ 12.5) อิสลาม 10 คน (ร้อยละ 62.5) (ตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 การนับถือศาสนาของผู้ให้ข้อมูล

เด็ก	จำนวน	ร้อยละ
พุทธศาสนา	83	58.5
คริสต์ศาสนา	10	7.0
อิสลาม	45	31.7
อื่นๆ	1	0.7
ไม่แน่ใจ	3	2.1
รวม	142	100.0
ผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
พุทธศาสนา	4	25
คริสต์ศาสนา	2	12.5
อิสลาม	10	62.5
รวม	16	100.0

เด็กต่างด้าวที่สัมภาษณ์ไม่ได้มีเฉพาะเด็กที่เกิดในประเทศพม่าแล้วติดตามพ่อแม่เข้ามาในประเทศไทย แต่ยังมีเด็กต่างด้าวส่วนหนึ่งที่เกิดในประเทศไทย โดยเกือบครึ่งหนึ่งของเด็กต่างด้าวในกลุ่มเป้าหมายคือ 70 คน (ร้อยละ 49.3) เป็นเด็กที่เกิดในประเทศพม่า จำนวน 69 คน (ร้อยละ 48.6) เป็นเด็กที่เกิดในประเทศไทย แต่เด็ก 3 คน (ร้อยละ 2.1) ไม่แน่ใจสถานที่เกิดของตนเอง (ตารางที่ 14)

ตารางที่ 14 สถานที่เกิดของเด็กกลุ่มเป้าหมาย

เด็ก	จำนวน	ร้อยละ
ประเทศพม่า	70	49.3
ประเทศไทย	69	48.6
ไม่แน่ใจ	3	2.1
รวม	142	100.0
ผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
ประเทศพม่า	10	62.5
ประเทศไทย	6	37.5
รวม	16	100.0

รายได้ของครอบครัว

ในส่วนรายได้ของครอบครัว พบว่าในครอบครัวเด็กต่างด้าว 43 คน (ร้อยละ 30.3) ที่พ่อและแม่ต้องทำงานหารายได้ทั้ง 2 คน ครอบครัวเด็ก 49 คน (ร้อยละ 34.5) มีพ่อหรือแม่ทำงานเพียงคนเดียว ครอบครัวเด็ก 19 คน (ร้อยละ 13.4) มีญาติอื่น ๆ เช่น พี่ น้า ลุง ลูกพี่ลูกน้องเป็นคนทำงาน และครอบครัวเด็ก 16 คน (ร้อยละ 3.5) มีสมาชิกอายุต่ำกว่า 18 ปีเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว นอกจากนั้นในครอบครัวเด็ก 21 คน (ร้อยละ 14.8) มีสมาชิกในครอบครัว ซึ่งบางคนอายุต่ำกว่า 18 ปี ต้องทำงานร่วมกันหลายคน เพื่อให้ได้รายได้พอเพียง และมีเด็ก 4 คน (ร้อยละ 2.8)¹⁶ ตอบว่าไม่แน่ใจ ส่วนผู้ปกครองเด็ก 10 คน (ร้อยละ 62.5) มีสมาชิกในครอบครัวคือสามีที่ทำงานเพียงคนเดียว ผู้ปกครองเด็ก 2 คน (ร้อยละ 12.5) ภรรยาเป็นคนทำงาน ผู้ปกครองเด็กอีก 4 คน (ร้อยละ 25) ทั้งสามีและภรรยาต้องทำงานทั้งสองคน (ตารางที่ 15)

ตารางที่ 15 สมาชิกครอบครัวที่เป็นผู้ทำงานหารายได้หลัก

ครอบครัวเด็ก	จำนวน	ร้อยละ
พ่อและแม่	43	30.3
พ่อหรือแม่เพียงคนเดียว	49	34.5
ญาติอื่น ๆ (พี่ ลุง ป้า ฯลฯ)	9	13.4
ทำงานหลายคน		
- อายุมากกว่า 18 ปี	21*	(5)
- อายุต่ำกว่า 18 ปี	(16)	14.8
เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี	20	4.2
รวม	142	100.0
ครอบครัวผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
สามี	10	62.5
ภรรยา	2	12.5
สามีและภรรยา	4	25.0
รวม	16	100.0

หมายเหตุ เด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ที่ต้องทำงาน = 36 คน จากคำตอบโดยตรง 20 คน และ
ผู้ที่ตอบ "ทำงานหลายคน" แยกเป็นเด็ก 16 คน

เด็กต่างด้าวและผู้ปกครองจำนวน 122 คน (ร้อยละ 77.2) ให้ข้อมูลว่าเด็ก/ผู้ปกครองเด็กในครอบครัวที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีไม่ต้องทำงานเพื่อหารายได้ ส่วนเด็กหรือสมาชิกครอบครัวอายุต่ำกว่า 18 ปีที่ต้องทำงานมีจำนวน 36 คน (ร้อยละ 22.8) โดยจำนวน 6 คน (ร้อยละ 3.8) ที่เป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีที่กฎหมายแรงงานอนุญาตให้ทำงานได้ (ตารางที่ 16)

¹⁶ เด็กที่ตอบ เป็นเด็กไม่มีผู้ปกครอง อยู่ประจำในศูนย์การเรียนรู้

ตารางที่ 16 เด็กต่างด้าวที่ต้องทำงานหารายได้

เด็กที่ทำงาน	จำนวน	ร้อยละ
อายุต่ำกว่า 10 ปี	1	0.6
10-15 ปี	5	3.2
16-18 ปี	30	19.0
ไม่ได้ทำ	122	77.2
รวม	158	100.0

ในจำนวนเด็กที่ต้องทำงานเป็นเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่หรือไม่มีผู้ปกครอง 8 คน และต้องทำงานหารายได้เลี้ยงตัวเอง โดยอาศัยอยู่กับคนรู้จักบ้าง อยู่กับลูกพี่ลูกน้อง และอยู่กันเอง ตามคำบอกเล่าของเด็กต่างด้าวคนหนึ่ง

“.....พ่อแม่อยู่พม่า เข้ามาอยู่กับคนรู้จัก ตอนนีทำงานกินเอง
ได้เงินก็แบ่งเจ้าของบ้านนิดหน่อย หรือไม่ให้ก็ได้”

เด็กชายกะเหรี่ยง 14 ปี ชุมชนหลังตลาด อ.แม่สอด จ.ตาก

เด็กที่ต้องทำงานหารายได้ในบางครอบครัวแม้มีพ่อแม่อยู่ด้วย แต่เด็กกลายเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัวเพราะพ่อแม่บางคนไม่ทำงานด้วยปัญหาสุขภาพ เช่น คำบอกเล่าของเด็กต่างด้าวคนหนึ่ง

“..... หนูเป็นคนทำงานหาเงินให้ที่บ้าน มีน้องทำด้วยอีกคน
พ่อแม่ไม่ได้ทำงาน เพราะไม่ค่อยแข็งแรง
แมก็ต้องเลี้ยงน้อง เพราะมีน้องเล็กๆ”

เด็กพม่า (หญิง) 15 ปี ชุมชนมุสลิม อ.แม่สอด จ.ตาก

ครอบครัวเด็กทำงานในหลายประเภท ส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างทั่วไป 45 คน (ร้อยละ 36.9) ทำงานโรงงาน 33 คน (ร้อยละ 27.1) ขายของ 30 คน (ร้อยละ 24.6) เกือบขยะหรือของเก่าขาย 7 คน (ร้อยละ 5.7) รับใช้ในบ้าน 2 คน (ร้อยละ 1.6) และมีครอบครัวเด็ก 5 คน (ร้อยละ 4.1) ที่ต้องทำงานหลายประเภท ส่วนเด็กที่ต้องทำงานมีหลายประเภท คือ เกือบขยะจำนวน 7 คน (ร้อยละ 19.4) รับจ้างทั่วไปจำนวน 15 คน (ร้อยละ 41.7) ขายของ 12 คน (ร้อยละ 33.3) ทำงานโรงงาน 2 คน (ร้อยละ 5.6) (ตารางที่ 17)

ตารางที่ 17 ประเภทงานที่เด็กและครอบครัวทำ

ครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
เกือบขยะ/ของเก่า	7	5.7
รับจ้างทั่วไป	45	36.9
ขายของ	30	24.6
โรงงาน	33	27.1
งานรับใช้ในบ้าน	2	1.6
ทำมากกว่า 1 อย่าง	5	4.1
รวม	122	100.0
เด็ก	จำนวน	ร้อยละ
เกือบขยะ/ของเก่า	7	19.4
รับจ้างทั่วไป	15	41.7
ขายของ	12	33.3
โรงงาน	2	5.6
รวม	36	100.0

ค่าแรงขั้นต่ำของจังหวัดตากอยู่ที่ 151 บาท¹⁷ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ครอบครัวเด็กต่างด้าว 63 คน มีรายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำ โดยมีถึงจำนวน 5 คน (ร้อยละ 3.2) มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าวันละ 50 บาท จำนวน 30 คน (ร้อยละ 18.9) มีรายได้ต่ำกว่า 100 บาท จำนวน 28 คน (ร้อยละ 17.7) มีรายได้ระหว่าง 100-150 บาท ส่วนที่มีรายได้มากกว่า 150 บาท มีจำนวน 69 คน (ร้อยละ 43.7) มีจำนวน 26 คน (ร้อยละ 16.5) ไม่รู้และไม่แน่ใจรายได้ของครอบครัวว่าเป็นเท่าไร

ตารางที่ 18 รายได้เฉลี่ยของครอบครัว/วัน

	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 50 บาท	5	3.2
51-100 บาท	30	18.9
101-150 บาท	28	17.7
มากกว่า 150 บาท	69	43.7
ไม่รู้/ไม่แน่ใจ	26	16.5
รวม	158	100.0

ระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทย

ข้อมูลส่วนนี้ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองเด็กต่างด้าวในโรงเรียนในชุมชน ครูในโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งให้ข้อมูลที่ตรงกันและแยกแยะได้ว่า

1. เด็กที่เรียนในโรงเรียนไทยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มเข้ามา-เย็นกลับ กลุ่มนี้เป็นเด็กต่างด้าวที่เข้ามาเรียนในอำเภอแม่สอด โดยเข้ามาเรียนในตอนเช้าและข้ามกลับไปประเทศพม่าในช่วงเย็น

¹⁷ ประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง, พฤษภาคม 2551. กระทรวงแรงงาน

- กลุ่มที่มีครอบครัวอยู่ในประเทศพม่า โดยเด็กเข้ามาพักอาศัยกับญาติหรือคนรู้จักในประเทศไทย โดยมีระยะเวลาที่อยู่ในประเทศไทยไม่นานคือระหว่าง 1-3 ปี

- กลุ่มที่มีครอบครัวอยู่ในประเทศไทย โดยเป็นเด็กที่อยู่ในประเทศไทยมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี

2. เด็กในศูนย์การศึกษามี 2 กลุ่มคือ ไม่ได้อยู่กับครอบครัว โดยอยู่กับญาติหรือคนรู้จัก หรืออยู่ประจำในศูนย์การศึกษามีทั้งที่เพิ่งเข้ามาอยู่ในประเทศไทยจนถึงอยู่มานาน 8 ปี อยู่กับครอบครัว มีทั้งที่เกิดในประเทศไทยเกิดในประเทศพม่า เข้ามาไม่นานจนถึงอยู่มานาน 10 ปี

3. เด็กในชุมชนมีทั้งเด็กที่เกิดในประเทศไทยอยู่ในประเทศไทยมาแล้ว 0-15 ปี และเด็กที่เกิดในประเทศพม่าซึ่งมีระยะเวลาการอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ 1-10 ปี

บทกลับด้านการศึกษา

นอกจากเด็กผู้ตอบแบบสอบถาม ยังมีเด็กคนอื่นในครอบครัวด้วย ซึ่งจำนวนเด็กทั้งหมด 174 คน เป็นเด็กในช่วงอายุต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 23 คน อายุ 6-10 ปี 14 คน อายุ 11-15 ปี 114 คน อายุ 16-18 ปี 23 คน และมีทั้งเด็กที่เกิดในประเทศพม่าและเกิดในประเทศไทย (ตารางที่ 19)

ตารางที่ 19 อายุของเด็กในครอบครัวตามสถานที่เกิด

	อายุต่ำกว่า 5 ปี	6-10 ปี	11-15 ปี	16-18 ปี
ประเทศพม่า	10	8	56	23
ประเทศไทย	13	6	58	0
รวม	23	14	114	23

ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่าเด็กที่เกิดในประเทศพม่าส่วนใหญ่จำนวน 65 คน (ร้อยละ 59.1) เรียนในศูนย์การเรียนรู้ เรียนในโรงเรียนไทยจำนวน 23 คน (ร้อยละ 20.9) และอีก 22 คน (ร้อยละ 20) ไม่ได้เรียน

ขณะที่เด็กต่างด้าวที่เกิดในประเทศไทยส่วนใหญ่จำนวน 45 คน (ร้อยละ 71.4) เรียนในโรงเรียนไทย เรียนในศูนย์การเรียนรู้ 11 คน (ร้อยละ 17.5) และจำนวน 7 คน (ร้อยละ 11.1) ที่เกิดในประเทศไทยไม่ได้เรียน (ตารางที่ 20)

ตารางที่ 20 สถานที่เรียนของเด็กต่างด้าว

สถานที่เกิด	สถานที่เรียนในปัจจุบัน					
	โรงเรียนไทย	ร้อยละ	ศูนย์การเรียนรู้	ร้อยละ	ไม่ได้เรียน	ร้อยละ
ประเทศพม่า	21	18.9	64	57.7	26	23.4
ประเทศไทย	45	70.3	11	17.2	8	12.5
รวม	66		75		34	

ก่อนมาประเทศไทย เด็กต่างด้าวที่เกิดในประเทศพม่าจำนวน 44 คน เคยเรียนในพม่ามาก่อน เป็นเด็กอายุ 6-10 ปี จำนวน 22 คน และอายุ 11-15 ปีจำนวน 22 คน ส่วนเด็กอีกจำนวน 35 คน ไม่เคยเรียนมาก่อน แบ่งเป็น ช่วงอายุ 6-10 ปี จำนวน 17 คน อายุ 11-15 ปีจำนวน 18 คน (ตารางที่ 21)

ตารางที่ 21 การเข้าเรียนของเด็กต่างด้าวที่เกิดในพม่าก่อนมาประเทศไทย

อายุ	จำนวนที่เคยเรียน	ร้อยละ	จำนวนที่ไม่เคยเรียน	ร้อยละ
6-10 ปี	22	58.4	17	43.6
11-15 ปี	22	55.0	18	45.0
รวม	44		35	

ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ปกครองเด็กชี้ว่า สถานที่เรียนของเด็กที่เกิดในประเทศพม่าส่วนใหญ่เรียนในวัดซึ่งเป็นที่ยี่เรียนของเด็กพม่าจำนวนมาก มีเพียงส่วนน้อยที่ได้เรียนในโรงเรียนของรัฐ มีเด็กบางส่วนไปเรียนในศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยองค์กรการกุศล เพราะในหลายพื้นที่ไม่มีโรงเรียน หรือมีโรงเรียนแต่ไม่มีครู หรือต้องเสียค่าใช้จ่ายซึ่งครอบครัวส่วนมากยากจนจึงไม่สามารถส่งเด็กไปเรียนในโรงเรียนได้

การสัมภาษณ์เด็กเชิงลึกระบุว่า เด็กต่างด้าวที่เรียนในโรงเรียนไทยส่วนหนึ่งเข้ามาเรียนตั้งแต่อายุเข้าวัยเรียน แต่ก็มีส่วนหนึ่งย้ายมาจากศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชน ส่วนเด็กที่เรียนในศูนย์การเรียนรู้มีเพียงส่วนน้อยที่เคยเรียนจากประเทศพม่า ส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนหนังสือมาก่อน

ส่วนภูมิหลังทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวซึ่งปัจจุบันไม่ได้เรียนหนังสือจำนวน 34 คน แบ่งเป็นสองส่วนคือ (1) เด็กที่ไม่เคยเรียนหนังสือเลย มีจำนวน 11 คน ประกอบด้วยเด็กที่มีอายุยังไม่ถึงวัยเรียนคือระหว่าง 0-5 ปี จำนวน 2 คน จำนวน 9 คน อยู่ในวัยเรียน แบ่งเป็นช่วงอายุ 6-10 ปี จำนวน 3 คน ช่วงอายุ 11-15 ปี จำนวน 6 คน (2) เด็กที่เคยเรียนหนังสือมาก่อน มีจำนวน 23 คน ประกอบด้วยช่วงอายุ 6-10 ปี 11 คน ช่วงอายุ 1-15 ปีจำนวน 12 คน (ตารางที่ 22)

ตารางที่ 22 ภูมิหลังทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวที่ได้เรียนหนังสือในปัจจุบัน

อายุ	จำนวนที่เคยเรียน	ร้อยละ	จำนวนที่ไม่เคยเรียน	ร้อยละ
0-5 ปี	-	60.0	2	40.0
6-10 ปี	11	82.3	3	17.7
11-15 ปี	12	72.7	6	27.3
รวม	23		11	

ในส่วนความรับรู้เรื่องโอกาสเข้าศึกษาในสถานศึกษาของไทยกับปัญหาเชื้อชาติ พบว่าเด็กต่างด้าวเกือบครึ่งหนึ่งรู้เรื่องการไม่ถูกกีดกัน คือ จำนวน 68 คน (ร้อยละ 47.9) จำนวน 67 คน (ร้อยละ 47.2) รับรู้ว่าเด็กต่างด้าวสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนไทยได้ ที่เหลือ 7 คน (ร้อยละ 4.9) ไม่แน่ใจ ขณะที่ผู้ปกครองจำนวน 10 คน (ร้อยละ 67.5) รู้เรื่องโอกาสทางการศึกษา จำนวน 6 คน (ร้อยละ 37.5) ไม่รู้ (ตารางที่ 23)

ตารางที่ 23 ความรับรู้ของเด็กต่างด้าวและครอบครัวต่อโอกาสทางการศึกษาในไทย

เด็ก	จำนวน	ร้อยละ
รู้	68	47.9
ไม่รู้	67	47.2
ไม่แน่ใจ	7	4.9
รวม	142	100.0
ผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
รู้	10	62.5
ไม่รู้	6	37.5
รวม	16	100.0

แม้ยังมีเด็กจำนวนมากไม่รู้ว่าเด็กต่างด้าวสามารถเข้าโรงเรียนไทยได้ แต่กว่าครึ่งของเด็กคือจำนวน 80 คน (ร้อยละ 56.3) ที่เห็นว่าการเป็นเด็กต่างด้าวหรือปัญหาเชื้อชาติไม่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาในประเทศไทย แต่ก็ยังมีเด็กจำนวน 56 คน (ร้อยละ 39.4) ที่คิดว่าการเป็นเด็กต่างด้าวเป็นอุปสรรคนอกนั้นจำนวน 6 คน (ร้อยละ 4.3) ไม่รู้และไม่แน่ใจว่าเป็นอุปสรรคหรือไม่ ขณะที่ผู้ปกครองจำนวน 7 คน (ร้อยละ 43.7) เห็นว่าการเป็นเด็กต่างด้าวไม่เป็น

อุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษา แต่จำนวน 6 คน (ร้อยละ 37.5) เห็นว่าเป็นอุปสรรค อีก 3 คน (ร้อยละ 18.8) ไม่แน่ใจ (ตารางที่ 24)

ตารางที่ 24 การเป็นเด็กต่างด้าวกับอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาในไทย

เด็ก	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เป็นอุปสรรค	80	56.3
เป็นอุปสรรค	56	39.4
ไม่รู้/ไม่แน่ใจ	6	4.3
รวม	142	100.0
ผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เป็นอุปสรรค	7	43.7
เป็นอุปสรรค	6	37.5
ไม่รู้/ไม่แน่ใจ	3	18.8
รวม	16	100.0

ความรับรู้เรื่องโอกาสทางการศึกษาจากข้อมูลเชิงคุณภาพสะท้อนว่าผู้ปกครองเด็กต่างด้าวเห็นว่าโอกาสการศึกษาของเด็กในประเทศไทยมีมากกว่าในประเทศพม่า ส่วนเด็กต่างด้าวมักคิดว่าครึ่งหนึ่งเห็นว่าประเด็นเชื้อชาติหรือการเป็นเด็กต่างด้าวไม่เป็นอุปสรรคต่อโอกาสทางการศึกษา เพราะนอกเหนือจากการเข้าเรียนในโรงเรียนของไทย เด็กต่างด้าวยังมีโอกาสเข้าเรียนในศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าวด้วย เพราะศูนย์การเรียนรู้ไม่มีเงื่อนไขในการรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียน จึงเป็นโอกาสทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวจำนวนมาก

แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสและสถานที่เรียนโดยเฉพาะศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว คือ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีการทำกิจกรรมกับเด็กต่างด้าว แหล่งข้อมูลอื่นคือผู้นำชุมชน ผู้ปกครองบางส่วนรู้จักครูในศูนย์การเรียนรู้ บาง

คนรู้มาจากเพื่อนแรงงานต่างด้าวและคนในชุมชนเดียวกัน โดยวิธีการบอกต่อกันมา มีเพียง 2 คนที่รู้จักนายจ้างและคนไทย ส่วนใหญ่รู้ข้อมูลเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว แต่ก็มีส่วนหนึ่งรับรู้ตั้งแต่อยู่ในประเทศต้นทาง

กลุ่มผู้ปกครองและเด็กต่างด้าวที่เห็นว่าการเป็นเด็กต่างด้าวเป็นอุปสรรคต่อโอกาสทางการศึกษา ส่วนใหญ่เห็นอุปสรรคต่อการเข้าโรงเรียนของไทยมากกว่าเข้าเรียนในศูนย์การเรียนรู้ โดยมีเหตุผลที่ค่อนข้างหลากหลาย คือ ปัญหาเศรษฐกิจจัดเป็นอุปสรรคอันดับแรก โดยจำนวน 31 คน (ร้อยละ 49.2) ให้เหตุผลว่าครอบครัวไม่มีเงินค่าใช้จ่าย จำนวน 9 คน (ร้อยละ 14.3) เห็นว่าเป็นเพราะปัญหาการสื่อสารระหว่างครูกับเด็ก จำนวน 3 คน (ร้อยละ 4.8) เห็นว่าเป็นเพราะทัศนคติของคนไทยที่ไม่ชอบเด็กต่างด้าว จำนวน 1 คน (ร้อยละ 1.6) เห็นว่าอุปสรรคมาจากปัญหาโรงเรียนไทยไม่ยอมรับเด็กต่างด้าว จำนวน 12 (ร้อยละ 19.0) ตอบว่ามาจากหลายสาเหตุ จำนวน 7 คน (ร้อยละ 11.1) เห็นว่าจากสาเหตุอื่น (ตารางที่ 25)

ตารางที่ 25 อุปสรรคในการเข้าเรียนในไทยของเด็กต่างด้าว

อุปสรรค	จำนวน	ร้อยละ
ปัญหาค่าใช้จ่าย	31	49.2
ปัญหาการสื่อสาร	9	14.3
คนไทยไม่ชอบเด็กต่างด้าว	3	4.8
โรงเรียนไทยไม่รับเด็กต่างด้าว	1	1.6
รวมหลายสาเหตุ	12	19.0
อื่นๆ	7	11.1
รวม	68	100.0

ข้อค้นพบจากการสำรวจข้างต้นชี้ว่า แม่เด็กต่างด้าวและผู้ปกครองรับรู้ว่ามีโอกาสทางการศึกษา รวมทั้งการเป็นเด็กต่างด้าวก็ไม่นับอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษา แต่ปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นปัญหาหลักที่ทำให้เด็กส่วนหนึ่งไม่สามารถเข้าเรียนในระบบโรงเรียนปกติได้ สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพว่า แม้การเรียนโรงเรียนไทยไม่ต้องเสียค่าเรียน แต่อุปสรรคการเข้าเรียนยังมาจากปัญหาค่าใช้จ่ายส่วนอื่น ๆ ที่ครอบครัวเด็กต้องรับผิดชอบ เช่น ค่าอุปกรณ์การศึกษา ค่าเดินทาง เสื้อผ้า อาหาร ซึ่งพ่อแม่และครอบครัวไม่สามารถรับผิดชอบได้ ตามที่แรงงานพม่าคนหนึ่งสะท้อนว่า

“..... อยากให้ลูกเรียนหนังสือ แต่ได้เงินน้อย
มีแค่พอกินไปวัน ๆ ไม่มีเงินให้ลูกไปเรียน
เพราะไปเรียนต้องใช้เงิน ค่ากิน ค่าเสื้อผ้า.....”

แรงงานพม่าอายุ 36 ปี อาชีพรับจ้าง

ในการเข้าเรียนในศูนย์การเรียนส่วนใหญ่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งค่าเล่าเรียน อุปกรณ์การศึกษา หรือแม้แต่เครื่องแบบก็มีให้ และศูนย์การเรียนบางแห่งยังมีการจัดรถรับส่งเด็กจากบ้านมาเรียนด้วย แต่เด็กส่วนหนึ่งก็ยังไปเรียนไม่ได้ เพราะต้องทำงานเพื่อช่วยครอบครัวเนื่องจากพ่อแม่มีรายได้น้อยหรือไม่เพียงพอ กับค่าใช้จ่าย เด็กบางคนเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัวเพราะพ่อแม่มีปัญหาทำงานไม่ได้ หรือมีลูกมากที่ต้องดูแล จึงทำให้เด็กต้องเป็นพนักงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวแทน ปัญหาเศรษฐกิจจึงนับเป็นอุปสรรคต่อการเข้าเรียนของเด็กต่างด้าวแม้แต่การเข้าเรียนในศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าวก็ตาม

ส่วนปัญหาการสื่อสารที่เป็นปัญหาหนึ่งที่เด็กต่างด้าวและครอบครัวเห็นว่าเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษา (ตารางที่ 25) เป็นปัญหาของเด็กต่างด้าวในโรงเรียนไทยซึ่งสอนด้วยภาษาไทยเป็นหลัก โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพระบุเพิ่มเติมว่า การสื่อสารเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็ก

ต่างตัวบางคนเลือกเรียนในศูนย์การเรียนรู้ที่สอนโดยภาษาพม่า ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารและสอนเป็นส่วนใหญ่ แม้กระนั้นศูนย์การเรียนรู้บางแห่งครูผู้สอนพูดภาษาพม่า ขณะที่เด็กบางคนมีเชื้อชาติอื่นที่ไม่ได้สื่อสารด้วยภาษาพม่า เช่น เด็กกะเหรี่ยง แต่ก็สามารถเรียนรู้ได้เพราะมีความใกล้เคียงกัน การสื่อสารภาษาอื่นที่เด็กไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวันจึงเป็นอุปสรรคต่อการเรียนของเด็กอย่างน้อยก็ในระยะแรก และในความเห็นของเด็กต่างตัวบางคนยังระบุว่าคนไทยชอบเด็กต่างตัวที่พูดไทยได้ การสื่อสารภาษาไทยไม่ได้จึงทำให้เด็กต่างตัวบางคนเห็นว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้คนไทยไม่ชอบเด็กต่างตัว

ความเห็นของประชาชนในพื้นที่อำเภอแม่สอด สะท้อนว่าการสื่อสารกันได้จะช่วยลดปัญหาระหว่างคนไทยและคนต่างตัวได้ และการสอนภาษาไทยให้เด็กต่างตัวจะเป็นประโยชน์กับเด็กที่อาจต้องทำงานอยู่ในประเทศไทยในอนาคต

“.....ถ้าเด็กรู้ภาษาไทย จะเป็นประโยชน์กับตัวเอง
เพราะอนาคตถ้าทำงานในประเทศไทย
รู้ภาษาไทยก็สะดวก รู้เรื่องกันง่ายขึ้น....”

ตัวแทนประชาคมแม่สอด

เหตุผลอื่นที่ถูกระบุว่าเป็นอุปสรรคในการเข้าเรียนโรงเรียนไทยคือความเข้าใจที่ว่าโรงเรียนไทยไม่ยอมรับเด็กต่างตัว ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า เด็กไม่ได้ประสบปัญหาการถูกปฏิเสธจริง แต่ครอบครัวเด็กเข้าใจว่าโรงเรียนไม่รับเด็กไทยจึงไม่กล้านำเด็กไปเข้าเรียน อย่างไรก็ตาม เด็กบางคนให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าการที่โรงเรียนไม่รับเป็นเพราะเด็กไม่สามารถสื่อสารภาษากับครูและเด็กไม่สามารถติดตามบทเรียนได้ ครอบครัวเด็กบางคนระบุว่าไม่รู้ขั้นตอนที่จะส่งเด็กไปเรียน ไม่รู้จักศูนย์การเรียนรู้หรือโรงเรียนไทยใด ๆ นอกจากนั้นพ่อแม่บางคนไม่มีบัตรอนุญาตทำงาน จึงไม่กล้าพาลูกเข้าเรียนในโรงเรียน

ไทยทั้ง ๆ ที่ต้องการให้ลูกเข้าเรียน

ขณะเดียวกันยังมีสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่อยู่ในเกณฑ์ที่สามารถเข้ารับการศึกษสำหรับเด็กต่างด้าวในแบบที่จัดกันอยู่ในพื้นที่ คือ เด็กที่ข้ามจากชายแดนเข้ามาเป็นรายวัน แบบเข้าไป เย็นกลับ เพื่อเข้ามาขอทาน เก็บของเล็กๆ น้อยๆ หรือขายของ และมีเด็กบางคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แต่ทำงานหารายได้โดยการเก็บของตามกองขยะเพื่อไปขาย เด็กกลุ่มนี้จึงไม่มีโอกาสทางการศึกษาเช่นเด็กต่างด้าวกลุ่มอื่น แต่ต้องการการเรียนรู้อีกแบบหนึ่ง

“..... เด็กกลุ่มนี้ ไม่มีเงื่อนไขที่จะไปเรียนแบบคนอื่น
เท่าที่เราลงไปคุย สอนอ่าน วาดเขียน เด็กก็สนใจนะ....”

เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน 2

ความต้องการด้านการศึกษาและความเก็บต่อการเรียนการสอนพิเศษ

ในส่วนความต้องการด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าว มาจากการวิเคราะห์คำตอบที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เพิ่มเติม โดยครอบคลุมเนื้อหาเรื่องรูปแบบการศึกษาที่ต้องการ สถานที่ที่ต้องการเรียน เนื้อหาที่สนใจหรือต้องการเรียนพร้อมเหตุผลที่เลือก และความเห็นต่อการเรียนการสอนในพื้นที่

การสำรวจครั้งนี้ พบว่าเด็กต่างด้าวทั้งที่เรียนและไม่ได้เรียนหนังสือในปัจจุบันและผู้ปกครองเกือบทั้งหมดจำนวน 149 คน (ร้อยละ 94.3) เห็นประโยชน์ของการศึกษา มีเพียง 1 คน (ร้อยละ 0.6) ที่เห็นว่าไม่ได้ประโยชน์ เพราะการเรียนทำให้เสียเวลา อีก 8 คน (ร้อยละ 1.9) ตอบว่าไม่แน่ใจ (ตารางที่ 26)

ผู้ที่ตอบว่าเห็นประโยชน์ของการศึกษา ให้เหตุผลลำดับแรก คือ เห็นว่าการศึกษากลายเป็นประโยชน์เรื่องการทำงานในอนาคตจำนวน 61 คน (ร้อยละ 40.9) จำนวน 38 คน (ร้อยละ 25.5) เห็นว่ามีประโยชน์ในชีวิตประจำวันจำนวน 31 คน (ร้อยละ 20.8) เห็นว่าสามารถนำความรู้ไปช่วยพ่อแม่หรือช่วย

งานครอบครัว เช่น ช่วยพ่อแม่ค้าขาย จำนวน 10 คน (ร้อยละ 6.7) เห็นว่าการศึกษช่วยให้มีความมั่นใจมากขึ้น จำนวน 9 คน (ร้อยละ 6.1) เห็นว่าช่วยเพิ่มคุณค่าให้ตนเอง (ตารางที่ 27)

ตารางที่ 26 ความเห็นต่อประโยชน์ของการศึกษา

	จำนวน	ร้อยละ
มีประโยชน์	149	94.3
ไม่มีประโยชน์	1	0.6
ไม่แน่ใจ	8	5.1
รวม	158	100.0

ตารางที่ 27 เหตุผลที่เห็นว่าการศึกษามีประโยชน์

	จำนวน	ร้อยละ
การทำงานในอนาคต	61	40.9
การใช้ในชีวิตประจำวัน	38	25.5
ช่วยการทำงานของพ่อแม่	31	20.8
ทำให้มีความมั่นใจ	10	6.7
เพิ่มคุณค่าในตนเอง	9	6.1
รวม	149	100.0

• สถานที่ที่ต้องการเรียน

ในการเลือกสถานที่ที่ต้องการเรียนนั้น ข้อมูลที่ได้มาจากการสำรวจระบุว่าเด็กต่างด้าวส่วนใหญ่จำนวน 104 คน (ร้อยละ 73.2) ต้องการเรียนในโรงเรียนของไทย รองลงมาจำนวน 15 คน (ร้อยละ 10.6) ต้องการเรียนในศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าว มีเพียงเด็กต่างด้าวจำนวน 5 คน (ร้อยละ 3.5) เลือกเรียนในศูนย์แะพัก¹⁸ จำนวน 16 คน (ร้อยละ 11.3) ให้เหตุผลว่าเรียนที่ใดก็ได้ จำนวน 2 คน (ร้อยละ 1.4) ตอบว่าไม่แน่ใจ (ตารางที่ 28) ส่วนผู้ปกครองเด็กส่วนใหญ่ 11 คน (ร้อยละ 68.7) ต้องการให้เด็กเรียนในโรงเรียนของไทย จำนวน 5 คน (ร้อยละ 31.3) ต้องการให้เด็กเรียนในศูนย์การเรียน

ตารางที่ 28 สถานที่เรียนที่ต้องการให้เด็กเรียน

เด็ก	จำนวน	ร้อยละ
โรงเรียนไทย	104	73.2
โรงเรียน/ศูนย์การเรียนพม่า	15	10.6
ศูนย์เปิด (Drop in centre)	5	3.5
เรียนที่ใดก็ได้	16	11.3
ไม่แน่ใจ	2	1.4
รวม	142	100.0
ผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
โรงเรียนไทย	11	68.7
โรงเรียน/ศูนย์การเรียนพม่า	5	31.3
รวม	16	100.0

¹⁸ ดูความหมายในหน้า 5

เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลที่ต้องการเรียนในสถานที่เรียนต่าง ๆ ของเด็กต่างด้าวและผู้ปกครองมีหลายเหตุผล โดยแยกเป็นกลุ่มที่ต้องการเรียนในรูปแบบโรงเรียนทั้งโรงเรียนของไทย ศูนย์การเรียน หรือรูปแบบการศึกษาอื่น ๆ ดังนี้

(1) โรงเรียนไทย

เหตุผลหลัก ๆ ที่เด็กต่างด้าวต้องการเรียนในโรงเรียนไทย คือ เหตุผลที่ต้องการโอกาสในการศึกษาต่อมากที่สุด รองลงมาคือความต้องการรู้ภาษาไทย ต้องการมีเพื่อนคนไทย เป็นความต้องการของพ่อแม่ และต้องการอยู่ในประเทศไทย

โดยหากแบ่งเป็นเด็กต่างด้าวในกลุ่มต่าง ๆ คือเด็กที่กำลังเรียนในโรงเรียนไทย เด็กในศูนย์การเรียน เด็กในศูนย์แะพักชั่วคราว ให้เหตุผลที่ต้องการเลือกเรียนโรงเรียนไทยต่างกันบ้างคือ

❖ เด็กต่างด้าวที่กำลังเรียนในโรงเรียนไทยจำนวน 21 คน ระบุว่าต้องการเรียนในโรงเรียนไทยโดยให้เหตุผลว่าจะมีโอกาสศึกษาต่อได้มากที่สุด เหตุผลรองลงมาของเด็ก 14 คน คือเพราะอยากรู้ภาษาไทย จำนวน 14 คน ให้เหตุผลว่าพ่อแม่อยากให้เรียน เด็ก 12 คน ให้เหตุผลว่าอยากเรียนเพราะอยากมีเพื่อนคนไทย จำนวน 9 คน อยากเรียนเพราะอยากอยู่ประเทศไทย จำนวน 4 คน เห็นว่าการเรียนโรงเรียนไทยอาจทำให้มีโอกาสหางานดี ๆ ทำ จำนวน 4 คน เห็นว่าการเรียนในโรงเรียนไทยปลอดภัยกว่าเรียนในโรงเรียนพม่าหรือศูนย์การเรียน เด็ก 3 คน อยากเรียนเพราะเห็นว่าโรงเรียนไทยสอนดี มีวิชาการดี เด็กจำนวน 1 คน อยากเรียนโรงเรียนไทยให้เหตุผลว่าเพราะไม่เสียค่าเล่าเรียน และเหตุผลของเด็ก 1 คน ที่อยากเรียนในโรงเรียนไทยเพราะอยากเป็นคนไทย ผู้ปกครองเด็กต่างด้าว 2 คนให้เหตุผลว่าเลือกให้เด็กเรียนโรงเรียนไทยเพราะอยากให้เด็กรู้ภาษาไทย จะได้มีโอกาสหางานทำได้

❖ เด็กจากศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าว ที่ระบุว่าต้องการเรียนโรงเรียนไทย จำนวน 18 คน ให้เหตุผลหลัก ๆ ว่าเพราะอยากรู้ภาษาไทยมากที่สุด จำนวน 15 คน อยากเรียนโรงเรียนไทยเพราะอยากอยู่ประเทศไทย เด็ก

จำนวน 9 คน อยากเรียนเพราะอยากมีเพื่อนคนไทย จำนวน 5 คน เห็นว่ามีโอกาสเรียนในระดับสูงขึ้นหากเรียนในโรงเรียนไทย เด็กอีก 3 คนให้เหตุผลว่าพ่อแม่อยากให้เรียน เหตุผลอื่น ๆ คือ อยากเป็นคนไทย 1 คน อยากรู้วัฒนธรรม 1 คน อยากทำงานในประเทศไทย 1 คน และทำให้เดินทางไปต่าง ๆ ได้สะดวก 1 คน ส่วนผู้ปกครอง 9 คนที่อยากให้เด็กเรียนในโรงเรียนไทยให้เหตุผลว่าอยากให้ลูกรู้ภาษาไทย และจะได้มีโอกาสศึกษาต่อ

❖ เด็กต่างด้าวที่ไม่ได้เรียนหนังสือและเรียนภาษาในศูนย์แฉะพักให้เหตุผลที่อยากเรียนโรงเรียนไทยเพราะอยากรู้ภาษาไทยมากที่สุดจำนวน 8 คน รองลงมาจำนวน 5 คน อยากเรียนเพราะอยากอยู่ในประเทศไทย จำนวน 4 คน อยากเรียนเพราะพ่อแม่อยากให้เรียน

ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เด็กต่างด้าวที่เรียนในศูนย์การเรียนและต้องการเรียนในโรงเรียนไทยระบุว่า การเรียนในโรงเรียนไทยช่วยให้เด็กต่างด้าวมีโอกาสเข้ากับสังคมไทยได้มากขึ้น เพราะเด็กมีโอกาสเรียนรู้เรื่องสังคมไทย วัฒนธรรมไทย นอกจากรู้ภาษาไทยได้ดีกว่าเรียนในศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าว ซึ่งการรู้ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยจะช่วยให้เข้ากับคนไทยหรือทำงานกับคนไทยในอนาคตได้ดีขึ้น ขณะที่เด็กบางคนให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า การเรียนในโรงเรียนไทยยังจะช่วยให้ปลอดภัยต่อการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะเด็กจะพูดคุยหรือตอบคำถามของเจ้าหน้าที่ตำรวจได้

“.....เรียนในโรงเรียนไทย จะได้พูดไทยได้
ถ้าพูดได้ รู้เรื่อง ตำรวจไม่ค่อยจับ ถ้าพูด(ไทย)ไม่ได้ ตำรวจชอบจับ.....”

เด็กหญิงกะเหรี่ยง อายุ 13 ปี ศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าว

(2) ศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าว

เด็กที่ต้องการเรียนในศูนย์การเรียน คือ เด็กที่กำลังเรียนอยู่ปัจจุบันบางส่วน และเด็กที่ไม่ได้เรียนหนังสือในปัจจุบัน ไม่มีเด็กต่างด้าวในโรงเรียนไทยที่

แสดงความต้องการเรียนในศูนย์การเรียน โดยเหตุผลหลักที่เด็กต่างด้าวแสดงความต้องการหรือเลือกเรียนในศูนย์การเรียน คือ เด็กจำนวน 7 คน ต้องการเรียนกับครูต่างด้าว หรือครูพม่า เด็กจำนวน 4 คน ต้องการเรียนในศูนย์การเรียนเพราะต้องการเรียนภาษาของตนเอง เด็กจำนวน 3 คน คิดว่าการเรียนในศูนย์การเรียนสามารถนำกลับไปใช้ประโยชน์เมื่อกลับประเทศของตนได้ เช่นเดียวกับเด็ก 2 คน เห็นว่าเรียนในโรงเรียนไทยแล้วไม่สามารถใช้ในประเทศพม่า จำนวน 3 คน เลือกศูนย์การเรียนเพราะไม่สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนไทยได้ และจำนวน 3 คน ให้เหตุผลว่าเป็นเพราะศูนย์การเรียนดูแลเด็กต่างด้าวดีกว่าโรงเรียนไทย ผู้ปกครอง 3 คน ให้เหตุผลที่อยากให้เรียนในศูนย์การเรียนเพราะต้องการให้ลูกเรียนภาษาพม่าและกลับไปประเทศ

“....เรียนที่นี่(ศูนย์การเรียน) ถ้ากลับไปพม่าก็ใช้ได้
อย่างน้อยก็อ่าน เขียนภาษาได้....”

เด็กชายพม่า อายุ 14 ปี ศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าว

อย่างไรก็ดี ข้อมูลเชิงคุณภาพชี้ว่า ผู้ปกครองเด็กต่างด้าวบางคนเลือกให้เด็กเรียนในศูนย์การเรียนเพราะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ศูนย์การเรียนส่วนใหญ่มีอุปกรณ์การศึกษาให้ ศูนย์การเรียนบางแห่งที่เด็กต้องแต่งเครื่องแบบนักเรียน ก็มีการจัดหาเครื่องแบบให้เด็กด้วย ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว โรงเรียนไทยต้องเสียค่าใช้จ่ายมากกว่า

“.....เรียนที่นี่ ไม่เสียเงิน
ถ้าไปเรียนโรงเรียนไทย ต้องเสียเงินเยอะ
ผู้ปกครองเด็กต่างด้าว อายุ 35 ปี รับจ้างทั่วไป

ขณะที่เด็กต่างด้าวซึ่งปัจจุบันไม่ได้เรียนหนังสือสะท้อนว่าไม่อยากเรียนใน
ศูนย์การเรียนรู้ เพราะเข้าได้ง่ายกว่าโรงเรียนไทย

“.....ถ้าเรียน ก็เรียนที่ศูนย์.....นี่แหละ
เพราะอยากเรียน ก็มาเรียนได้ แต่โรงเรียนไทย เข้ายากกว่า.....”

เด็กชายพม่า อายุ 10 ปี ชุมชนหลังตลาด แม่สอด

ตามความเห็นของครูในศูนย์การเรียนรู้ การเลือกเรียนในศูนย์การเรียนรู้
หรือโรงเรียนไทยยังขึ้นอยู่กับการเปิดโอกาสของนโยบายและความตั้งใจของ
พ่อแม่ ว่าต้องการให้ลูกกลับไปประเทศหรืออยู่ประเทศไทย

“.....พ่อแม่ของเขาจะตัดสินใจอนาคตของลูกเขาว่าจะไปทางไหนดี
มันก็เป็นผลดีต่อเด็กทุกคน ทุกชาติ
ถ้าบ้านเราเปิดโอกาสเขาก็จะเรียน.....”

ครูใหญ่ ศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว 1 แม่สอด

(3) ศูนย์แะพัก

เด็กต่างด้าวที่เลือกเรียนในศูนย์แะพักมีเหตุผลหลักคือศูนย์แะพัก
มีเวลาที่ยืดหยุ่น ดีสำหรับเด็กที่ไม่สามารถเรียนในเวลาปกติได้ โดยเด็กจำนวน
5 คน เลือกเรียนในศูนย์แะพักโดยให้เหตุผลหลัก คือต้องการเวลาไปทำงาน
จำนวน 4 คน เลือกเรียนเพราะไม่สามารถเรียนไปโรงเรียนเต็มเวลาได้ ส่วน
เหตุผลอื่น คือต้องการรู้ภาษาที่มีการสอนในศูนย์แะพักเหล่านี้ เช่น ภาษา
พม่า หรือภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพยังระบุว่า
ศูนย์เหล่านี้มีการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นกับเงื่อนไขของเด็ก ครูผู้สอนเอาใจใส่
และเป็นกันเองกับเด็ก

“....อยากเรียนหนังสือเหมือนกัน แต่ต้องทำงาน หาเงิน เลี้ยงน้อง พ่อแม่ เรียนที่นี้(ศูนย์...)เวลาไหนก็ได้ ถ้าไม่ว่างก็ไม่ต้องมา ครูไม่ว่า”

เด็กหญิงพม่าอายุ 12 ปี ชุมชนมุสลิม แม่สอด

• รูปแบบการศึกษาที่ต้องการ

จากข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพและการสำรวจกลุ่มเป้าหมาย นำมาวิเคราะห์และสรุปเป็นรูปแบบการศึกษาที่เด็กต่างด้าวต้องการ โดยสรุปความเข้าใจของเด็กที่มีต่อรูปแบบการศึกษาที่เด็กรู้จักหรือคุ้นเคยอยู่บ้าง และสรุปเป็นรูปแบบที่เด็กต่างด้าวหรือครอบครัวเด็กต้องการ ซึ่งแบ่งเป็นรูปแบบการศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาเต็มรูปแบบ หรือในระบบโรงเรียน การศึกษาที่มีการเรียนการสอนเป็นชั้นเรียน แต่มีความยืดหยุ่นกว่าการศึกษาในระบบหรืออาจเทียบได้กับการศึกษานอกระบบ และการเรียนเฉพาะบางวิชา หรือเนื้อหาบางประเด็น

รูปแบบที่ 1 การศึกษาระบบโรงเรียน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งจากการสำรวจและข้อมูลเชิงคุณภาพระบุว่า เด็กต่างด้าวส่วนใหญ่ทั้งที่กำลังเรียนอยู่และไม่ได้เรียนในปัจจุบันแสดงความต้องการที่จะเรียนในรูปแบบของโรงเรียน ในลักษณะที่มีการเรียนการสอนเป็นระบบ มีหลักสูตร มีลำดับขั้น หรืออาจเทียบได้กับการศึกษาในระบบของประเทศไทย โดยจากความเข้าใจและการรับรู้ของเด็กคือเป็นได้ทั้งรูปแบบของโรงเรียนของไทยที่มีการเรียนการสอนเป็นระบบ และในศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าวที่มีการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบโรงเรียนเช่นกัน โดยมีเหตุผลหลัก ๆ ทั้งที่คล้ายคลึงกันระหว่างความต้องการเรียนในโรงเรียนไทย และศูนย์การเรียนรู้ คือ สามารถเรียนได้เต็มที่ เชื่อว่าการเรียนในโรงเรียนให้ความรู้และเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ในประเทศไทย ส่วนเหตุผลที่แตกต่างกันอยู่บ้างคือโอกาสในการศึกษาต่อ ถ้าเรียนในระบบโรงเรียนของไทยก็จะมี

โอกาสเรียนในชั้นที่สูงขึ้นตามระบบของโรงเรียน เหตุผลนี้คล้ายคลึงกันทั้งเด็กที่กำลังเรียนในโรงเรียนของไทยและในศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าว ซึ่งพบว่าเด็กที่ต้องการเรียนในรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นเด็กที่ไม่ต้องทำงานช่วยครอบครัว หรือเป็นเด็กที่ช่วยงานครอบครัวบ้าง แต่ไม่ได้เป็นตัวหลักในการหารายได้ของครอบครัว

“..... อยากเรียนในโรงเรียน เพราะได้เรียนหลายอย่าง
มีความรู้เยอะ จะได้ทำงานได้.....”

เด็กชายกะเหรี่ยง อายุ 14 ปี โรงเรียนประถมศึกษา 2

รูปแบบที่ 2 การศึกษานอกระบบ

รูปแบบการศึกษาอีกแบบหนึ่งที่เด็กต่างด้าวและครอบครัวเลือก คือ การจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กต่างด้าวที่คล้ายคลึงกับการศึกษาในระบบ โดยมีการเรียนการสอนหลายวิชา เป็นลักษณะชั้นเรียนตามลำดับชั้น แต่มีหลักสูตรการศึกษาที่ปรับได้ และมีลักษณะยืดหยุ่นเรื่องเวลาการเรียนการสอน มากกว่าการศึกษาในระบบ กฎระเบียบไม่เคร่งครัดแบบโรงเรียน เป็นรูปแบบการศึกษาที่เด็กต่างด้าวและผู้ปกครองส่วนหนึ่งเห็นว่าสอดคล้องและเหมาะสมกับเงื่อนไขของตนมากกว่า โดยเฉพาะเด็กบางคนที่มีภาระต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน หรือไม่มีความพร้อมที่จะไปเรียนในระบบการศึกษารูปแบบปกติ แต่ยังคงต้องการโอกาสการศึกษาเช่นเดียวกับเด็กอื่น ๆ เป็นการเตรียมความพร้อมให้เด็กต่างด้าวได้หากมีโอกาสในการเข้าสู่ระบบโรงเรียนได้ต่อไป เพราะหากเข้าเรียนในระบบโรงเรียนเลยอาจไม่สามารถปรับตัวได้ทันที นอกจากนี้เด็กบางคนให้เหตุผลที่เลือกรูปแบบการศึกษานอกระบบว่าช่วยให้มีความรู้ได้เหมือนกัน แต่ก็ไม่มีข้อบังคับมากเหมือนระบบโรงเรียน แม้ว่าการศึกษารูปแบบนี้จะไม่ได้เป็นหลักประกันในการศึกษาระดับที่สูงขึ้น

“..... ไปเรียนในโรงเรียนกลางวันไม่ได้ ต้องทำงานช่วยพ่อแม่
แต่อยากเรียนเหมือนกัน ถ้ามีโรงเรียนตอนเย็น

เด็กหญิงพม่า อายุ 14 ปี ชุมชนมุสลิม แม่สอด

เช่นเดียวกับความเห็นของประชาคมแม่สอด ที่เห็นว่าควรมีรูปแบบการศึกษาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวบางกลุ่มซึ่งไม่สามารถเข้าเรียนในระบบการศึกษาปกติ เพราะมีเงื่อนไขทางครอบครัวหรือความต้องการที่เข้ามาในประเทศไทยเพื่อหารายได้

“.....เด็ก(ต่างด้าว)เหล่านี้ มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการหารายได้เป็นหลัก
ถ้าให้เขาเลิกทำงานไปเข้าโรงเรียน เขาก็ไม่ไป
แต่ถ้าเราจัดการศึกษาที่ให้เขายังทำงานได้บ้าง เขาก็จะมาเรียน....”

ตัวแทนประชาคมแม่สอด

รูปแบบที่ 3 การศึกษาเฉพาะวิชา หรือเฉพาะเนื้อหา

การศึกษานี้เป็นรูปแบบที่เด็กซึ่งไม่ได้เรียนหนังสือในปัจจุบันส่วนหนึ่งเลือก โดยแสดงความต้องการเรียนเฉพาะบางวิชาที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ เป็นความต้องการของเด็กและผู้ปกครองบางส่วนคือการเรียนด้านภาษา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และเด็กบางคนต้องการเรียนคณิตศาสตร์เบื้องต้น โดยให้เหตุผลในการเรียนเฉพาะวิชาคือ ต้องการเรียนในสิ่งที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น กลุ่มที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทย ต้องการเรียนภาษา เพราะจะช่วยให้สามารถสื่อสาร หรือช่วยในการทำงานกับคนไทย บางคนให้เหตุผลว่าการเรียนเฉพาะวิชาเป็นการเรียนตามเวลาที่เด็กไปเรียนได้ ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวบางคน เด็กบางคนต้องการเรียนเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ได้เลย เช่น การคำนวณเบื้องต้น เพราะต้องการนำไป

ใช้ช่วยพ่อแม่ค้าขาย เป็นต้น

นอกจากนี้เด็กต่างด้าวบางคน que เข้าเรียนในโรงเรียนไทย ให้เหตุผลว่าเลือกแบบนี้เพราะต้องการเรียนเสริมในบางวิชาเพื่อช่วยให้เข้าใจบทเรียนหรือติดตามการเรียนการสอนได้ทัน โดยเฉพาะเด็กต่างด้าวที่เคยเรียนในศูนย์การเรียนที่มีหลักสูตรหรือเนื้อหาการเรียนแตกต่างจากจากโรงเรียนไทย เพราะเห็นว่าการเรียนบางวิชาจะช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวเข้ากับการเรียนในระบบได้ง่ายขึ้น รวมทั้งเด็กต่างด้าวที่ไม่เคยผ่านการเรียนที่อื่นมาก่อน

ขณะที่ความเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานกับเด็กในชุมชน เห็นว่าเด็กกลุ่มนี้ควรมีรูปแบบการศึกษาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็ก และมีความยืดหยุ่น เช่น เวลา สถานที่ที่ไม่ตายตัว รูปแบบที่ไม่เคร่งครัดมาก¹⁹

• เนื้อหาวิชาและความรู้ที่เด็กต่างด้าวต้องการเรียน

เนื่องจากเด็กต่างด้าวกลุ่มต่าง ๆ มีการเรียนในหลักสูตรที่แตกต่างกัน แล้วแต่สถานที่ที่กำลังเรียน หรือตามความสนใจ การระบุความต้องการเนื้อหาที่ต้องการเรียนจึงแตกต่างกันตามความเข้าใจและความรับรู้ของเด็ก ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการสำรวจวิชาและเนื้อหาที่เด็กสนใจและต้องการเรียน ประกอบกับเหตุผลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ และนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งสรุปผลได้ดังนี้

❖ **ด้านภาษา** เป็นเนื้อหาที่เด็กต่างด้าวในศูนย์การเรียนต้องการเรียนมากที่สุด โดยต้องการเรียนภาษาไทยเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ ภาษาอังกฤษ แต่ก็มีเด็กต่างด้าวในโรงเรียนไทยและเด็กไทยบางคนต้องการเรียนภาษาพม่า โดยเหตุผลของเด็กที่ต้องการเรียนภาษาต่าง ๆ คือ

¹⁹ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน 4 วันที่ 22 กรกฎาคม 2551

เหตุผลที่ต้องการเรียนภาษาไทย

- ประโยชน์สำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้ในการเรียน เช่น ภาษาไทย ภาษาพม่า

- ประโยชน์ต่อการทำงานในอนาคต เช่น ต้องการภาษาอังกฤษ จะช่วยให้ทำงานทำได้ง่ายขึ้นในอนาคต

- ประโยชน์ในการสื่อสารกับชุมชนไทย

เหตุผลที่ต้องการเรียนภาษาพม่า

- ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ใช้ในครอบครัว ติดต่อสื่อสารในชุมชนของตนเอง

- เรียนไว้สื่อสารกับเพื่อน และไว้ใช้ประโยชน์ในการค้าขายกับพม่า

❖ **ด้านคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์** เป็นเนื้อหาที่เด็กต่างด้าวในโรงเรียนและศูนย์การเรียนแสดงความต้องการเรียน โดยให้เหตุผลดังนี้

- นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การเรียนเลข (คำนวณ) เพื่อนำไปใช้ช่วยคิดค่าใช้จ่าย คิตราคาสินค้า

- เรียนแล้วสนุก ได้ความรู้

❖ **ด้านศิลปะและกีฬา** เป็นเนื้อหาอีกด้านหนึ่งที่เด็กแสดงความสนใจและชอบเรียนเพราะมีเหตุผลว่า

- เรียนแล้วสนุก ให้ความเพลิดเพลิน

- ทำให้ร่างกายแข็งแรง

- เรียนแล้วไม่เคร่งเครียด

❖ **ด้านสังคม ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์** ในเนื้อหาส่วนนี้ เด็กสนใจและต้องการเรียนด้านสังคมมากที่สุด ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์รองลงมา โดยเด็กให้เหตุผลว่า

- ทำให้รู้จักเรื่องต่าง ๆ รอบตัว

- ทำให้รู้จักอันตรายที่มีอยู่ในสังคม เช่น ยาเสพติด

- ทำให้รู้จักประเทศต่าง ๆ

❖ ทักษะอาชีพ เป็นเนื้อหาอีกด้านหนึ่งที่เป็นที่สนใจของเด็กต่างด้าวจำนวนมาก เพราะต้องการมีทักษะหรือความรู้ไปทำงานหารายได้ ด้วยเหตุผลที่ว่า

- อยากมีฝีมือ จะได้ไปสมัครงานได้
- อยากทำอะไรก็ได้ ที่ทำแล้วเป็นรายได้

ขณะที่ความเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานกับแรงงานเด็กในชุมชน และเด็กเร่ร่อน คือเห็นว่าเด็กกลุ่มนี้ควรเรียนเนื้อหาที่เป็นประโยชน์กับเด็ก คือ เรียนรู้ด้านทักษะชีวิต ความเสี่ยงที่เด็กอาจต้องประสบและการป้องกันตัว การอ่านเขียนเบื้องต้น คณิตศาสตร์เบื้องต้น สุขอนามัย และสิทธิเด็ก

• ความเห็นต่อการเรียนการสอนสำหรับเด็กต่างด้าวในปัจจุบัน

ข้อมูลส่วนนี้ได้มาจากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เด็กต่างด้าว ครูในโรงเรียนไทย ศูนย์การเรียนรู้ ประกอบการสัมภาษณ์เด็กในชุมชน ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูในโรงเรียนไทย ผู้จัดการ/ครูใหญ่ในศูนย์การเรียนรู้ ประชาคมแม่สอด

ความเห็นของเด็กต่างด้าวที่กำลังเรียนหนังสือในโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ เห็นว่ารูปแบบการเรียนการสอนที่มีในปัจจุบันเหมาะสมดีแล้ว ทั้งรูปแบบในโรงเรียนไทย และการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ เพราะมีทั้งเนื้อหาและมีกิจกรรมที่เด็กได้ทำอย่างหลากหลาย สอดคล้องกับครูในศูนย์การเรียนรู้ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนไทย แต่เด็กต่างด้าวในชุมชนอยากให้มีการเรียนที่ยืดหยุ่นมากขึ้น เช่น ชั้นเรียนเวลาเย็น หรือการเรียนภาคพิเศษวันเสาร์ อาทิตย์ ซึ่งตรงกับความเห็นของผู้บริหารและครูในศูนย์การเรียนรู้บางแห่ง²⁰ และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน²¹ ที่เห็นว่าควรมีการสอนในช่วงเวลาเสาร์-อาทิตย์ เพราะเหมาะกับเด็กบางกลุ่มที่เรียนในเวลาปกติไม่ได้

²⁰ สัมภาษณ์ครูในศูนย์การเรียนรู้ 6 วันที่ 23 กรกฎาคม 2551

²¹ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน 3 วันที่ 22 กรกฎาคม 2551

ส่วนตัวแทนประชาคมในท้องถิ่นเห็นประโยชน์ของการจัดการศึกษา ให้เด็กต่างด้าว แต่เห็นว่าควรให้เป็นบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งสามารถ ครอบคลุมเด็กได้มากกว่าโรงเรียนของรัฐ เช่น เด็กไม่มีพ่อแม่ เด็กเร่ร่อน

ด้านเนื้อหา มีเด็กต่างด้าวบางคนในโรงเรียนไทยเห็นว่ามี การเรียนเกี่ยวกับ ประเทศเพื่อนบ้าน (ประเทศพม่า) ค่อนข้างน้อย ซึ่งเด็กต้องการเรียนรู้มากขึ้น สอดคล้องกับความเห็นของเด็กไทยส่วนหนึ่งที่อยากเรียนภาษาพม่า และ อยากรู้เรื่องประเทศพมามากกว่านี้ เพื่อจะได้รู้จักประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น และการรู้ภาษาช่วยให้สามารถสื่อสารกับเพื่อนต่างชาติได้

“....สอนแบบนี้ก็ดีแล้ว มีเรียน มีกิจกรรม
แต่อยากรู้เรื่องประเทศพมามากขึ้น ที่โรงเรียนไม่ค่อยมีสอน....”

เด็กหญิงพม่าอายุ 12 ปี
โรงเรียนประถมศึกษา 3 แม่สอด

“.....น่าจะมีการสอนภาษาพม่า หรือเกี่ยวกับประเทศพม่า
เพราะเราอยู่ติดกัน ที่แม่สอดก็ติดกับพม่า
อีกหน่อยโตขึ้น ก็ต้องค้าขายกับพมานี้แหละ....”

เด็กชายไทยอายุ 14 ปี
โรงเรียนประถมศึกษา 4 แม่สอด

“.....ตอนนี้มีเพื่อนพม่าเรียนในโรงเรียนมาก
ถ้าสอนภาษาพม่าในโรงเรียน จะได้คุยกันรู้เรื่อง และได้รู้หลายๆภาษา....”

เด็กหญิงไทยอายุ 13 ปี
โรงเรียนประถมศึกษา 3 แม่สอด

ครูในศูนย์การเรียนรู้ยังชี้ว่า ประโยชน์ของการเรียนภาษาประเทศเพื่อนบ้านมีมากกว่าการสื่อสารของเด็ก แต่ยังมีประโยชน์ถึงการทำงานของคนไทยในอนาคตด้วย

“.....คนแม่สลดมองข้ามมุมทองที่อยู่ตรงหน้าตัวเอง เพราะถ้าส่งเสริมให้เด็กเรียนภาษาพม่า หรือภาษาประเทศเพื่อนบ้าน เด็กก็จะมีโอกาสได้ทำงานเอ็นจีโอ หรือทำการค้าก็ได้ ซึ่งการค้าขายแดนก็จะเปลี่ยนไปดีขึ้นกว่าเดิม.....”

ครูภาษาไทย ศูนย์การเรียนรู้ 5

ความเห็นของผู้บริหารและครูในโรงเรียนไทยเห็นว่าเด็กที่เรียนในโรงเรียนไทย สามารถเรียนรู้ภาษาไทย วัฒนธรรมไทยได้เร็วและมีคุณภาพกว่าในศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าว สอดคล้องกับความเห็นของครูในศูนย์การเรียนรู้เช่นกัน ที่เห็นว่าการเรียนรู้ภาษาไทยในศูนย์การเรียนรู้ยังด้อยประสิทธิภาพกว่าเรียนในโรงเรียนไทย แต่จุดเด่นของศูนย์การเรียนรู้ คือเด็กได้รู้หลายภาษา เช่น ภาษาพม่า/กะเหรี่ยง ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย แต่เรียนในโรงเรียนไทยได้เฉพาะภาษาไทย

“.....บางคนก็ยังคิดว่าอยากให้เด็กรู้ 2 ภาษามากกว่า คือถ้าเด็กเรียนในโรงเรียนไทยก็จะไม่รู้ภาษาพม่าเลย อาจจะพูดได้ แต่เขียนไม่ได้เลย แต่ถ้าเรียนในศูนย์ก็จะได้เรียนทั้งไทย พม่า บางศูนย์ก็จะสอนภาษาอังกฤษ....”

ครูศูนย์การเรียนรู้ 3 แม่สลด

อีกด้านหนึ่งก็เห็นว่า หากไม่มีการเรียนภาษาแม่ของตนเอง เด็กต่างด้าว อาจเกิดทัศนคติไม่ดีหรือไม่ยอมรับวัฒนธรรมเดิมของตน

“.....ในโรงเรียนไทย เด็กจะใช้ภาษาไทยหรือหลักสูตรไทย
ทำให้เด็กไม่อยากเรียนภาษาชาติพันธุ์แล้ว เช่นในกรณีของ
ทั้งที่เด็กเป็นเด็กกะเหรี่ยงเป็นส่วนใหญ่.....”

ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ 3 แม่สอด

นอกจากนี้ครูในศูนย์การเรียนรู้ยังเห็นว่า การที่เด็กเรียนในโรงเรียนไทย
อาจมีผลให้เด็กไม่ยอมรับเชื้อชาติของตนในภายหลัง

“...ถ้าเป็นโรงเรียนของรัฐ เด็กก็จะเรียนแบบไทย
แต่เด็กจะไม่มีทางได้เรียนรู้แบบพม่า ตัวอย่างจากวัด (.....) ที่สอนไทย
อย่างเดียว เด็กเลยไม่ยอมรับว่าเป็นกะเหรี่ยง ไม่ยอมรับว่าเป็นพม่า....”

ครูศูนย์การเรียนรู้ 5 แม่สอด

เด็กไทยยังเห็นว่าการมีครูพม่าช่วยสอนในโรงเรียนมีส่วนช่วยให้เด็ก
ต่างด้าวเรียนในโรงเรียนไทยได้ง่ายขึ้น เด็กไทยส่วนใหญ่ไม่รังเกียจที่มีเด็ก
ต่างด้าวเรียนในโรงเรียน โดยให้เหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น ชอบมีเพื่อนต่างชาติ ได้
เรียนรู้ภาษาอื่นจากเพื่อนต่างชาตินานาชาติ บางคนสนใจและสงสาร และเห็นว่าการ
เรียนช่วยจะลดความเสี่ยงของเด็กต่างด้าวได้ เพราะช่วยให้รู้จักอันตราย จะได้
สามารถป้องกันตัวได้ และเด็กต่างด้าวควรเรียนรู้เรื่องภาษา อาชีพ สุขศึกษา
ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ในประเทศไทยหรือกลับไปประเทศของตน

อย่างไรก็ตาม มีเด็กไทยบางคนบอกว่าไม่ชอบเด็กต่างด้าว ด้วยเหตุผลว่า
ไม่มีระเบียบ ค่อนข้างสกปรก บางคนอยากให้เรียนรู้วัฒนธรรม เพราะการไม่รู้
วัฒนธรรมไทย ทำให้กระทำได้ง่าย และทำให้คนไทยไม่ชอบคนต่างด้าว

“.... ไม่ชอบพม่า ทำอะไรไม่มีระเบียบ
ทำอะไรก็เลอะเทอะ ไม่ยอมเก็บเข้าที่...”

เด็กหญิงไทยอายุ 10 ปี โรงเรียนประถมศึกษา 4 แม่สอด

“.....น่าจะสอนเรื่องวัฒนธรรมไทยมากขึ้น
เขา(เด็กต่างด้าว) ไม่รู้ประเพณีของไทย ทำให้คนไทยไม่ชอบ.....”

เด็กหญิงไทยอายุ 11 ปี โรงเรียนประถม(เอกชน) แม่สอด

ความเห็นของผู้บริหารและครูในโรงเรียนไทย ยังเห็นว่าควรมีการเตรียมความพร้อมให้เด็กต่างด้าวก่อนเข้าเรียนในระบบโรงเรียน สำหรับโรงเรียนที่ไม่มีชั้นเตรียมความพร้อม โดยอาจใช้ครูพม่ามาช่วยกับครูไทยเป็นการสอนแบบสองภาษาในชั้นประถม หรือการสอนภาษาไทยเป็นชั้นเรียนพิเศษ เพื่อลดภาระของครูในชั้นปกติ ซึ่งตรงกับความเห็นของครูในศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว ที่เห็นว่า หากเด็กต่างด้าวต้องการเข้าเรียนในโรงเรียนไทย ก็ควรมีการเตรียมความพร้อมให้เด็กในระยะแรก เพื่อช่วยให้เด็กปรับตัวได้ง่ายขึ้น

กลุ่มเด็กต่างด้าวในชุมชนและที่ไม่ได้เรียนหนังสืออยู่ในปัจจุบันระบุว่า ต้องการเวลาเรียนที่ยืดหยุ่น เช่น ชั้นเรียนเวลากลางคืน ชั้นเรียนวันเสาร์-อาทิตย์

สรุป

ข้อมูลที่ได้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่า เด็กต่างด้าวในพื้นที่อำเภอแม่สอด มีหลายเชื้อชาติทั้งพม่า กะเหรี่ยง มอญ ปะโอ ฯลฯ และไม่ได้มีเฉพาะเด็กที่มาจากประเทศพม่าเท่านั้น ยังมีเด็กจากประเทศลาว บังคลาเทศ และเด็กที่เกิดในประเทศไทย รวมทั้งเด็กที่มีพ่อหรือแม่เป็นคนไทยด้วย มีทั้งเด็กที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และอื่น ๆ มีเด็กส่วนหนึ่งที่ไม่มียุติบัตรอยู่ด้วย รายได้ครอบครัวเด็กส่วนใหญ่มาจากการทำงานของสมาชิกในครอบครัว คือ พ่อ แม่ ญาติ ขณะที่มิเด็กหลายคนโดยเฉพาะที่ไม่มีผู้ปกครองที่ต้องทำงานเพื่อหารายได้เลี้ยงตัวเอง และแม้แต่บางครอบครัวที่พ่อแม่อยู่ด้วยแต่เด็กเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว เด็กที่ต้องทำงานมีตั้งแต่อายุ 10 ปี เด็กและครอบครัวทำงานในหลากหลายอาชีพ คือ งานรับจ้าง งานบริการ (ขายของ)

เก็บขยะ ฯลฯ โดยส่วนหนึ่งมีรายได้น้อยกว่าค่าแรงขั้นต่ำ

เด็กต่างด้าววัยเรียนที่มาจากประเทศพม่าจำนวนหนึ่งเคยเข้าเรียนก่อนมาประเทศไทย โดยส่วนใหญ่เรียนในวัดหรือศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรเอกชน มีส่วนน้อยที่เรียนในโรงเรียนของรัฐ สำหรับโอกาสทางการศึกษา เด็กต่างด้าวและผู้ปกครองส่วนใหญ่เห็นว่าเด็กต่างด้าวไม่ถูกกีดกันจากการเข้าถึงการศึกษา และสามารถเข้าศึกษาในสถานศึกษาในประเทศไทยซึ่งหมายถึงโรงเรียนของไทยและศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าว

ส่วนอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาในไทย ที่เป็นปัญหาหลักคือปัญหาค่าใช้จ่ายอื่น ๆ นอกเหนือจากค่าเล่าเรียน และยังมีปัญหาการสื่อสารโดยเฉพาะเด็กที่เข้าเรียนในโรงเรียนไทยที่สอนด้วยภาษาไทย หรือในศูนย์การเรียนรู้ที่ใช้ภาษาต่างจากภาษาที่เด็กใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก เด็กบางคนยังมีปัญหาเรื่องเวลาที่ต้องทำงานหารายได้ช่วยครอบครัวด้วย ไม่สามารถเข้าเรียนในเวลาเรียนปกติได้ อย่างไรก็ตามข้อมูลเบื้องต้นชี้ให้เห็นว่ามีเด็กต่างด้าวในวัยเรียนอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้เข้าเรียนที่ใด ๆ ทั้งด้วยไม่รู้ข้อมูลการให้โอกาสของประเทศไทย ไม่มีช่องทางหรือไม่รู้ว่าสามารถเข้าเรียนในศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าวได้อย่างไร

เนื้อหาที่เด็กต้องการเรียน สะท้อนจากประสบการณ์ตรงของเด็ก โดยวัดจากประโยชน์ที่เห็นได้เร็วและเด็กสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งในการดำรงชีวิต การทำงานในปัจจุบัน รวมทั้งที่จะเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกับสังคมไทย และประโยชน์ต่อการทำงานในอนาคต

ความเห็นต่อการเรียนการสอนในปัจจุบัน มีทั้งเหตุผลที่เห็นว่าการเรียนในโรงเรียนไทยช่วยให้เด็กต่างด้าวเรียนรู้ภาษาไทย วัฒนธรรมไทยได้ดี มีประสิทธิภาพ แต่ก็ทำให้เด็กรู้เพียงภาษาไทย ไม่รู้ภาษาพม่าหรือภาษาอื่น และอาจไม่ยอมรับเชื้อชาติของตนได้ ขณะที่เรียนในศูนย์การเรียนรู้เด็กจะได้เรียนภาษาของตน และยังได้เรียนภาษาอังกฤษและไทย แต่อาจมีประสิทธิภาพการสอนภาษาไทยไม่ดีเท่าที่ควร

สำหรับเด็กที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนไทย ควรมีการเตรียมความพร้อมให้เด็กต่างด้าวก่อนเข้าเรียนในระบบโรงเรียนไทย เพื่อช่วยให้เด็กปรับตัวได้ง่ายขึ้นให้มีการสอนเรื่องวัฒนธรรมไทยสำหรับเด็กต่างด้าว ให้มีการสอนภาษาพม่า วัฒนธรรมของเพื่อนบ้านอื่น ๆ ในโรงเรียนไทย เพื่อประโยชน์ในความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอนาคต ส่วนเด็กต่างด้าวให้มีการสอนเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อการอยู่ประเทศไทย หรือกลับไปประเทศของตน และควรมีรูปแบบการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นสำหรับเด็กที่มีเงื่อนไขต่าง ๆ กัน

บทเรียนที่ ๕ ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

การจัดการศึกษาที่ดี จำเป็นต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับความต้องการของเด็ก ความเหมาะสมกับสถานการณ์และความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของเด็ก ในกรณีของเด็กต่างด้าว ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัย ชี้ให้เห็นว่านอกจากการมีนโยบายการศึกษาที่ครอบคลุมเด็กต่างด้าว ซึ่งเป็นปรากฏการณ์แรกในการเปิดโอกาสให้เด็กต่างด้าวได้มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาได้ รูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กต่างด้าว ยังจำเป็นต้องคำนึงถึงภูมิหลัง วัฒนธรรมที่แตกต่างกับเด็กในประเทศปลายทาง และเงื่อนไขที่แตกต่างกันในกลุ่มของเด็กต่างด้าวที่อยู่ในสถานการณ์ต่าง ๆ กันด้วย

การสำรวจรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวที่เป็นแบบอย่างหรือตัวอย่างที่ดี (good practice) ในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ได้มาจากการสังเกตการณ์เรียนการสอนในโรงเรียนของไทย 4 แห่ง ศูนย์การเรียนรู้ 4 แห่ง กิจกรรมในศูนย์แะพัก 1 แห่ง และกิจกรรมกับเด็กเร่ร่อน 1 กลุ่ม ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูในโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้รวม 10 แห่ง เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน การสนทนากลุ่มเด็กไทยเด็กต่างด้าว ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมได้พบว่าแต่ละสถานศึกษา/รูปแบบต่าง ๆ มีจุดเด่น และจุดอ่อนในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน และไม่มีสถานศึกษาใดที่เป็นตัวอย่างที่ดีในทุก ๆ ด้าน การนำเสนอตัวอย่างและบทเรียนที่ดีสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ศึกษา จึงไม่ได้นำเสนอในรูปแบบของสถานศึกษาแห่งใดแห่งหนึ่ง แต่จะแบ่งเป็นการเสนอตัวอย่างที่ดีในแต่ละด้าน คือ

- รูปแบบการเรียนการสอน
- การเตรียมความพร้อมของเด็ก
- เนื้อหาหลักสูตร
- ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน
- คุณภาพของครู
- การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กต่างด้าว
- การสอนทักษะชีวิต

รูปแบบการเรียนการสอน

การจัดการศึกษา การเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว : กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พบว่ามีความหลากหลายและมีรูปแบบที่อาจเทียบเคียงกับรูปแบบการศึกษาที่จัดอยู่ในประเทศไทยทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

- การศึกษาในระบบ คือรูปแบบการเรียนการสอนที่มีการจัดในโรงเรียนของไทยทั้งภาครัฐและเอกชน และศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว (บางแห่ง) โดยมีองค์ประกอบคล้ายคลึงกันคือ

- การเรียนการสอนในโรงเรียนของไทย ใช้หลักสูตรของไทยที่มีการกำหนดมาตรฐานใช้สอนตามระยะเวลา หรือมีระยะในการปรับเปลี่ยนชัดเจน มีการเรียนการสอนที่เป็นระบบ แบ่งระดับการศึกษาออกเป็นระดับชั้นต่าง ๆ ที่แน่นอน มีการวัดผลที่แสดงผลการเรียนรู้ของนักเรียนและการเลื่อนระดับที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน

- การเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว (บางแห่ง) แม้มีการปรับเปลี่ยนอยู่เป็นระยะ ๆ แต่มีศูนย์การเรียนรู้ที่มีการวางหลักสูตรที่เป็นระบบเพื่อใช้ในการเรียนการสอน มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน จัดการเรียนการสอนเป็นลำดับขั้น มีระบบการวัดผลที่เป็นมาตรฐาน เพื่อการเลื่อนชั้นตามระยะ

เวลาที่กำหนด

- การศึกษานอกระบบ เป็นรูปแบบเรียนการสอนที่จัดในศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว (บางแห่ง) ซึ่งคล้ายคลึงกับการสอนในระบบ คือ มีเป้าหมาย มีเนื้อหาหลักสูตร มีระยะเวลาการเรียนการสอน แต่มีการยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของนักเรียน เช่น การสอนในเวลาเย็นหรือกลางคืน ใช้สถานที่ที่สะดวก เช่น บ้านพักเด็กเป็นสถานที่เรียน ไม่กำหนดอายุผู้เรียน เป็นต้น

- การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นรูปแบบการศึกษาที่พบในพื้นที่ โดยมี 2 รูปแบบคือ

- จัดอยู่ในศูนย์แะพัก/ศูนย์เปิดขององค์กรพัฒนาเอกชนในชุมชน มีตารางเรียนหมุนเวียนกันไปในแต่ละวัน โดยสอนวิชาพื้นฐาน เช่น การอ่าน การเขียน เลข หรือสอนเรื่องทักษะชีวิต เช่น ความเสี่ยงจากการค้ามนุษย์ สิทธิเด็ก สุขอนามัย ฯลฯ หรือฝึกทักษะการทำของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำขนมพู่ เป็นต้น การสอนไม่กำหนดเวลาหรืออายุเด็ก เด็กอายุเท่าใด สามารถมาเรียนวันใด เวลาใดก็ได้

กิจกรรมการเรียนการสอนเคลื่อนที่ เป็นกิจกรรมที่เข้าถึงเด็กต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ เช่น บริเวณด่าน กองขยะ โดยผู้สอนเป็นผู้เข้าไปหาเด็ก จัดกิจกรรมสอนศิลปะ หรืออ่านเขียนเบื้องต้น เปลี่ยนไปตามความสนใจและเวลาของเด็ก เป็นกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นสูงตามสถานการณ์ของผู้เรียน

จุดเด่น รูปแบบการศึกษาและกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่สอดมีความหลากหลาย มีความจำเป็นสำหรับเด็กต่างด้าวซึ่งมีหลากหลายกลุ่มในพื้นที่ มีความยืดหยุ่นโดยเฉพาะการเข้าถึงกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูง

จุดอ่อน ยังมีปัญหาด้านมาตรฐานของแต่ละรูปแบบ โดยเฉพาะการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ที่ยังไม่มีการกำหนดเป็นมาตรฐานเดียวกัน และยังขาดความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ เพื่อสนับสนุนและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน และการเข้าถึงกลุ่มเด็กในชุมชนและกลุ่มเด็กที่

เคลื่อนที่บ่อย ต้องใช้เวลามาก ครูต้องมีทักษะสูงและยังทำได้ในเวลาจำกัด ทำให้เข้าถึงเด็กจำนวนไม่มากนัก

การเตรียมความพร้อมของเด็กต่างด้าว

การเตรียมความพร้อมสำหรับเด็กต่างด้าว เป็นความจำเป็นสำหรับเด็กต่างด้าวที่มีภูมิหลังทางการศึกษาต่างกัน ทั้งในเรื่องภาษา ระดับความรู้ สภาพแวดล้อมในการเรียนการสอน จึงเป็นความจำเป็นที่ต้องมีการเตรียมความพร้อมให้เด็กต่างด้าวก่อนเข้าสู่ระบบการเรียนการสอนที่มีอยู่ในพื้นที่ พบว่ามีรูปแบบการเตรียมความพร้อมดังนี้

- **การเตรียมความพร้อมด้านภาษา** ในกรณีที่เด็กเข้าเรียนในโรงเรียนของไทยที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอน จะเป็นปัญหาต่อเด็กต่างด้าวที่มาเข้าเรียนในระยะแรก พบว่ามีการเตรียมความพร้อมเพื่อให้เด็กต่างด้าวสามารถติดตามการเรียนการสอนได้ 2 รูปแบบ คือ

- จัดชั้นเรียน(อนุบาลหรือชั้นเตรียม)ในโรงเรียนไทย เพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กต่างด้าวโดยมีครูต่างด้าว (พม่า) ที่สามารถสื่อสารกับเด็กต่างด้าวได้ ทำหน้าที่เป็นครูช่วยสอนให้กับครูไทย ซึ่งครูต่างด้าวสามารถสื่อสารกับเด็กด้วยภาษาที่เด็กคุ้นเคย ทำให้เด็กเรียนรู้ภาษาพูดจากครูต่างด้าวขณะเรียนพยัญชนะจากครูไทย ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้พยัญชนะไทยและการสื่อสารภาษาไทยเบื้องต้นพร้อม ๆ กับภาษาพม่า รูปแบบนี้เหมาะกับเด็กที่เพิ่งเริ่มเข้าเรียน ยังไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้หรือเพิ่งเริ่มเรียนรู้ ช่วยให้เด็กปรับตัวในการติดตามบทเรียนที่สอนได้ง่ายขึ้น

- สอนภาษาไทยในศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าว โดยครูไทยซึ่งสามารถสื่อสารสองภาษา (ไทย พม่า) เป็นผู้สอน เป็นการเตรียมให้เด็กเรียนรู้ภาษาไทยในระดับหนึ่ง สามารถสื่อสารได้ค่อนข้างดี เป็นประโยชน์ในการใช้ชีวิตประจำวัน หรือเมื่อเปลี่ยนไปเรียนในโรงเรียนไทย

• การเตรียมความพร้อมด้านเนื้อหา

ศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าวส่วนใหญ่สอนด้วยหลักสูตรที่แตกต่างจากหลักสูตรของโรงเรียนไทย เมื่อเด็กเริ่มเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้จนจบชั้นประถม และต้องการไปเรียนต่อในโรงเรียนไทย มักประสบปัญหาจากความแตกต่างของหลักสูตรดังกล่าว ทำให้ต้องไปเริ่มต้นเรียนใหม่ที่โรงเรียนไทยในระดับชั้นต่ำสุด จึงมีการประยุกต์ใช้หลักสูตรของไทยมาสอนในศูนย์การเรียนรู้ ให้มีเนื้อหาครบ 8 กลุ่มสาระตามหลักสูตรของไทย ใช้ครูพม่าสอนวิชาที่มีเนื้อหาสากล เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และใช้ครูไทยสอนภาษาไทย

จุดเด่น การเตรียมความพร้อมด้านภาษาและเนื้อหาให้เด็กต่างด้าว ช่วยให้เด็กต่างด้าวที่ผ่านการเตรียมความพร้อมลักษณะนี้ สามารถผ่านการทดสอบเพื่อเทียบโอนความรู้กับโรงเรียนไทยได้ง่ายขึ้น ปรับตัวได้เร็วขึ้นในการติดตามบทเรียนและการเรียนการสอนของไทยในโรงเรียนไทยได้เร็วขึ้น

จุดอ่อน ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในการจ้างครูต่างด้าวเพื่อช่วยครูไทยในโรงเรียนไทย และการสอนเพื่อเตรียมเนื้อหาต้องการครูที่มีคุณภาพเพียงพอ เข้าใจหลักสูตรของโรงเรียนที่เด็กต้องการไปเรียนต่อเป็นอย่างดี นอกจากนี้ การเตรียมเพื่อมุ่งเน้นให้เด็กเข้าเรียนต่อในโรงเรียนไทยซึ่งมีหลักสูตรต่างจากศูนย์การเรียนรู้อื่น อาจเป็นการจำกัดทางเลือกของเด็กมากเกินไป

ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน

ในพื้นที่ศึกษา พบตัวอย่างการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาของไทย และในศูนย์การเรียนรู้ที่ใช้ภาษาในการเรียนการสอน แบ่งได้เป็น

1. การสอนด้วยภาษาเดียว

การเรียนการสอนโดยใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอนในวิชาทั่วไป เป็นรูปแบบที่ใช้ในโรงเรียนไทยทั่วไปโดยครูไทยเป็นผู้สอน หรือการสอนในศูนย์การเรียนรู้โดยภาษาพม่าเป็นภาษาเดียว

จุดแข็ง เป็นสภาพแวดล้อมที่ทำให้เด็กต่างด้าวเรียนรู้อาษาไทยหรือภาษาพม่าได้เร็ว และสามารถติดตามการเรียนการสอนได้ในเวลาอันสั้น เด็กต่างด้าวที่เรียนในโรงเรียนที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอนภาษาเดียว สามารถเรียนรู้ด้านภาษาได้ใกล้เคียงกับเด็กไทย ทำนองเดียวกันกับเด็กต่างด้าวที่เรียนในศูนย์การเรียนรู้ที่ใช้ภาษาในการเรียนการสอนภาษาเดียวจะสามารถเรียนรู้ภาษานั้นได้เร็ว ไม่เกิดความสับสน

จุดอ่อน

- เด็กต่างด้าวในโรงเรียนไทย ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ภาษาของตนนอกจากการใช้ภาษาเบื้องต้นในชีวิตประจำวัน ทำให้ขาดความสนใจในการเรียนรู้หรือไม่เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมทางภาษาของตนอย่างลึกซึ้งต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่การขาดแรงจูงใจในการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม และมีแนวโน้มที่จะเหินห่างจากรากเหง้าของตนในที่สุด

- เด็กต่างด้าวที่เรียนรู้เฉพาะภาษาของตน ไม่ได้เรียนรู้ภาษาไทย หรือไม่ได้เรียนจากคนที่พูดภาษาไทยเป็นภาษาแรก ทำให้ไม่สามารถสื่อสารกับคนไทย หรือสื่อสารในภาษาไทยได้ไม่ดีพอ เกิดความแปลกแยกกับชุมชนได้ง่าย

2. การสอนแบบสองภาษา/พหุภาษา

เป็นรูปแบบการเรียนการสอนสำหรับเด็กต่างด้าวที่ใช้สองภาษา(หรือหลายภาษา) ในการเรียนการสอนในโรงเรียนไทย และในศูนย์การเรียนรู้

- **โรงเรียนไทย** มีการนำภาษาพม่ามาใช้ในการเรียนการสอนเบื้องต้นสำหรับเด็กต่างด้าว คือใช้ภาษาพม่าซึ่งเป็นภาษาแม่ (หรือภาษาที่เด็กชาติพันธุ์จากพม่าเข้าใจได้) มาช่วยให้เด็กเข้าใจการเรียนภาษาไทย เด็กต่างด้าวจะเริ่มเรียนภาษาไทย อ่านเขียนพยัญชนะไทยตั้งแต่ระดับอนุบาลและเรียนรวมกับเด็กไทย โดยครูไทยเป็นผู้สอนแต่มีครูพม่าช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้เด็กต่างด้าว ทำให้เด็กเรียนรู้พยัญชนะไทยพร้อมกับเรียนรู้การสื่อสารภาษาไทยและภาษาพม่าในระดับอนุบาล 1-2 ปี และเริ่มเรียนวิชาการตั้งแต่ชั้นประถมโดยครูไทยเป็นผู้สอน ซึ่งเด็กต่างด้าวที่ผ่านการเรียนรู้ภาษาไทยมาแล้ว จะสามารถติดตาม

การเรียนการสอนต่อไปที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักได้ไม่ยากนัก ขณะเดียวกัน โรงเรียนยังมีการสอนภาษาพม่าโดยครูพม่าต่อเนื่องในชั้นประถมต้นควบคู่ไปกับการสอนวิชาอื่น ทำให้นักเรียนต่างด้านนอกจากเรียนรู้เนื้อหาวิชาการตามหลักสูตรไทยแล้ว ยังได้เรียนภาษาพม่าควบคู่กันไปด้วย

จุดเด่น การใช้ภาษาแม่หรือภาษาที่เด็กคุ้นเคยช่วยให้เด็กปรับตัวกับเนื้อหาการเรียน และปรับตัวกับการเรียนภาษาที่สองได้ง่ายขึ้น เกิดการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมตั้งแต่ในโรงเรียน ลดช่องว่างทางการสื่อสารลงได้ มีการแลกเปลี่ยนช่วยเหลือกันระหว่างเด็กต่างวัฒนธรรม

จุดอ่อน การใช้ครูต่างด้านสอนร่วมกับครูไทย ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เป็นภาระของโรงเรียนในระยะยาว

• ศูนย์การเรียน

มีการใช้สองภาษา/พหุภาษาในการเรียนการสอน คือครูใช้ภาษาพม่า/กะเหรี่ยงในการเรียนการสอนวิชาทั่วไป สอนภาษาไทยโดยครูไทย และสอนภาษาอังกฤษโดยอาสาสมัครหรือครูซึ่งใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแรก โดยในศูนย์การเรียน (บางแห่ง) ที่เด็กเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเป็นส่วนใหญ่ ครูจะใช้ภาษากะเหรี่ยงสื่อสารกับเด็กในช่วงปีแรก ๆ

จุดเด่น การใช้สองภาษา/พหุภาษา มีความจำเป็นและเป็นประโยชน์สำหรับศูนย์การเรียนที่มีเด็กหลากหลายชาติพันธุ์เรียนร่วมกัน ช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวกับเนื้อหาการเรียนการสอนในภาษาที่เป็นภาษาที่สองของเด็กได้ดีขึ้น การเรียนการสอนแบบทวิภาษาก็ทำให้เด็กไทยสามารถพูดภาษาพม่าได้จากการเรียนและการสื่อสารกับเพื่อนที่พูดภาษาพม่า และสำหรับเด็กพม่าเอง แม้ว่าจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยแต่เด็กกลับไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ เพราะสิ่งแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย เมื่อเด็กได้เข้าโรงเรียนซึ่งต้องมีการติดต่อกับคนไทยก็ทำให้เด็กสามารถพูดภาษาไทยได้ดีขึ้น

จุดอ่อน ครูที่สอนต้องสามารถสื่อสารได้หลายภาษาเพื่อให้สื่อสารกับเด็กได้ หรืออย่างน้อยต้องมีภาษากลางที่ใช้ร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นไปได้ยากในศูนย์การเรียนบางแห่ง

ทฤษฎี

หลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียนไทย คือ หลักสูตรมาตรฐานที่ใช้กันโดยทั่วไป โดยบางโรงเรียนมีการปรับใช้หลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับหลักสูตรแกนกลาง ที่พบว่า มีประโยชน์ หรือไปปรับใช้เป็นตัวอย่างได้ ส่วนหลักสูตรที่ใช้ในศูนย์การเรียนรู้ มีค่อนข้างหลากหลาย

- **โรงเรียนไทย** ตัวอย่างหลักสูตรที่ดีที่พบในโรงเรียนไทย คือ หลักสูตรที่มีการใช้ความรู้หรือทักษะวิชาชีพมาใช้ในการหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับหลักสูตรแกนกลาง เป็นทักษะที่เด็กสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้ หรือประกอบเป็นอาชีพในภายหลัง

- **ศูนย์การเรียนรู้** ตัวอย่างหลักสูตรที่ดีคือหลักสูตรที่มีการพัฒนาเนื้อหาโดยประยุกต์มาจากหลักสูตรที่ใช้ในต่างประเทศ โดยเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ อังกฤษ ทำให้เด็กได้เรียนรู้เนื้อหาที่เป็นมาตรฐานและใช้ได้ในระดับสากล และมีการสอนการทอผ้า และงานฝีมือต่าง ๆ ที่เด็กอาจนำไปประกอบอาชีพต่อไปได้

จุดเด่น

- เนื้อหาหลักสูตรที่มีการสอนทักษะอาชีพ เป็นประโยชน์สำหรับเด็กไทยและเด็กต่างด้าวที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และใช้ประกอบอาชีพกรณีที่ได้มีโอกาสเรียนต่อในชั้นสูงขึ้น
- วิชาภาษาอังกฤษของศูนย์การเรียนรู้ได้มาตรฐานสากล และหลักสูตรในศูนย์การเรียนรู้มีการทบทวนและปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

จุดอ่อน

- หลักสูตรในโรงเรียนไทยเป็นหลักสูตรที่ค่อนข้างแข็งตัว ใช้ทั่วประเทศ การแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนหลักสูตรต้องใช้เวลาอันยาวนาน การนำความรู้ในท้องถิ่นมาสอดแทรกหรือประยุกต์ใช้ในหลักสูตรมีค่อนข้างน้อย
- มาตรฐานระหว่างหลักสูตรของโรงเรียนไทยและหลักสูตรที่ใช้ในศูนย์การเรียนรู้ยังไม่ใช้มาตรฐานเดียวกัน ซึ่งแต่ละแห่งมีจุดอ่อนแตกต่างกัน

เช่น ภาษาอังกฤษในโรงเรียนไทยยังไม่ได้มาตรฐานรวมทั้งคุณภาพผู้สอน ขณะที่ภาษาไทยในศูนย์การเรียนรู้ยังไม่ได้มาตรฐาน เป็นต้น

คุณภาพครู

คุณภาพครูมีส่วนสำคัญในการเรียนการสอน ซึ่งตัวอย่างที่ดีที่พบในโรงเรียนไทยและศูนย์การเรียนรู้แตกต่างกัน โดยภาพรวมครูในโรงเรียนไทยมีวุฒิการศึกษาสูงกว่าครูในศูนย์การเรียนรู้ แต่มีตัวอย่างที่ดีบางด้านต่าง ๆ กัน คือ

- ครูในโรงเรียนไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อเด็กต่างด้าว มีความเข้าใจต่อความแตกต่างและภูมิหลังของเด็ก ไม่มีการเลือกปฏิบัติต่อเด็ก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าว

- ครูในศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่มีความตั้งใจสูง ปรับตัวกับข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ได้ดี ทำงานได้ภายใต้ความขาดแคลนทางด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนได้มาก มีความเอาใจใส่เด็กดี และเปิดรับการปรับปรุงคุณภาพได้ง่าย โดยครูที่ยังไม่มีประสบการณ์สามารถเข้ารับการอบรมวิธีการสอน โดยองค์กรพัฒนาเอกชน และเข้าอบรมต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาการสอนในช่วงปิดภาคเรียนของทุกปี

จุดเด่น

- ครูไทยในพื้นที่ชายแดนส่วนใหญ่เข้าใจสภาพของท้องถิ่น คำนึงกับความหลากหลายและคนต่างวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่

- ครูในศูนย์การเรียนรู้ยืดหยุ่นต่อสถานการณ์ ปรับตัวง่าย เปิดรับการเปลี่ยนแปลง และมีการปรับปรุงคุณภาพตลอดเวลา

จุดอ่อน

- ครูในโรงเรียนไทยสอนนักเรียนต่างวัฒนธรรมจากประสบการณ์ ยังไม่มีการฝึกอบรมหรือการเตรียมตัวที่เป็นระบบ

- ครูในศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่ไม่ได้จบด้านการศึกษา และยังมีวุฒิ

การศึกษาที่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

การสอนทักษะชีวิต

การสอนทักษะชีวิต เป็นกิจกรรมที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่ได้เน้นเนื้อหาทางวิชาการมากนัก คือ สอนการอ่านออกเขียนได้เบื้องต้น แต่เน้นความรู้เฉพาะด้าน คือ การป้องกันความเสี่ยง ความรู้ทางสาธารณสุขให้กับเด็กต่างด้าว โดยการให้ข้อมูลเรื่องความเสี่ยงจากการค้ามนุษย์ อันตรายจากการใช้ชีวิต สุขอนามัย ซึ่งเป็นการสอนทักษะชีวิตที่จำเป็นต่อเด็กต่างด้าวกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้เข้าเรียนในระบบปกติ

จุดเด่น

การสอนทักษะชีวิตเป็นการศึกษาที่เหมาะสมและจำเป็นสำหรับเด็กต่างด้าวที่มีข้อจำกัด และไม่มีโอกาสเข้าเรียนในรูปแบบอื่น

จุดอ่อน

เด็กไม่ได้เรียนเนื้อหาทางวิชาการด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิต และการประกอบอาชีพในอนาคต

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กต่างด้าว

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง พบในศูนย์การเรียนบางแห่งมากกว่าในโรงเรียนไทย ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับการเงิน ความตระหนักในการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และการเรียกร้องของโรงเรียนที่แตกต่างกัน ตัวอย่างที่ดีที่พบ คือ ในศูนย์การเรียนได้มีการทำความเข้าใจกับผู้ปกครองให้เห็นความสำคัญของการศึกษา บทบาทและการส่งเสริมนักเรียนของผู้ปกครอง การทำงานของครูอย่างต่อเนื่องทำให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนในกิจกรรมของโรงเรียนตามเงื่อนไขที่เป็นไปได้ เช่น

- กรณีศูนย์การเรียนต้องการสร้างรั้วเพราะโรงเรียนอยู่ริมถนน เพื่อป้องกันเด็กจากอุบัติเหตุรถชน แต่งบประมาณของโรงเรียนมีจำกัด ผู้ปกครอง

ซึ่งเป็นแรงงานต่างด้าวทำงานมีรายได้ไม่มากนัก ไม่สามารถนำเงินมาสมทบกับโรงเรียนได้ แต่ช่วยกันออกแรงก่อสร้างรั้วให้โรงเรียนแทนการให้เงิน ทำให้ศูนย์การเรียนรู้สามารถประหยัดงบประมาณในการจ้างแรงงานได้

- ผู้ปกครองมีข้อเสนอต่อศูนย์การเรียนรู้ให้เพิ่มเนื้อหาในการเรียนการสอน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ที่นำหลักสูตรพม่ามาใช้ เนื้อหาหลักสูตรจะไม่มี การเรียนเกี่ยวกับชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีการเสนอจากผู้ปกครองที่ส่วนใหญ่เป็น ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงให้เพิ่มเนื้อหาส่วนนี้เพิ่มไปในหลักสูตร

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

การจัดการศึกษาของพื้นที่ชายแดนต้องเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ตัวอย่างที่ดีในพื้นที่อำเภอแม่สอด คือ การจัดประชุมผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน ร่วมกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ คือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำรวจ แรงงานจังหวัด เป็นประจำ ทุก 2 เดือน เพื่อให้รับรู้การทำงาน กฎระเบียบ นโยบาย แนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และอยู่บนความเข้าใจที่ตรงกัน รวมทั้งมีการใช้สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน เข้ามาช่วยในการเรียนรู้ภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน เป็นประโยชน์ในการทำ ความเข้าใจภาษาและการสื่อสารระหว่างคนไทยและคนต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน

สรุป

ตัวอย่างและรูปแบบที่ดีในการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน ที่พบจากการศึกษาในพื้นที่อำเภอแม่สอดมีหลายด้าน มีรูปแบบการศึกษาหลากหลายรูปแบบซึ่งจัดขึ้นสำหรับเด็กต่างด้าวกุ่มต่าง ๆ มีทั้งรูปแบบการศึกษาในระบบคือโรงเรียนของไทยและศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าว รูปแบบการศึกษานอกระบบสำหรับเด็กที่ยังไม่พร้อมเข้าสู่ระบบ

โรงเรียน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเบื้องต้นสำหรับเด็กต่างด้าว
ที่ไม่สามารถเข้าระบบการศึกษาแบบอื่น ๆ ได้

นอกจากนั้นยังมีการเตรียมความพร้อมให้เด็กทางด้านภาษาซึ่งช่วยให้
เด็กต่างด้าวมีความพร้อมในการติดตามบทเรียนในโรงเรียนไทยซึ่งใช้ภาษาไทย
เป็นหลักได้ง่ายขึ้น การเตรียมด้านเนื้อหาจากการเรียนในหลักสูตรที่คล้ายคลึง
กัน การใช้หลักสูตรท้องถิ่นโดยมีเนื้อหาด้านการฝึกอาชีพ เป็นประโยชน์ต่อ
เด็กทั้งในระยะสั้นและการประกอบอาชีพต่อไป

การใช้สองภาษาหรือพหุภาษาในการเรียนการสอนมีประโยชน์สำหรับ
การเรียนรู้ที่นักเรียนต่างเชื้อชาติ รวมถึงการปรับปรุงคุณภาพครูอย่างสม่ำเสมอ
และการส่งเสริมให้ผู้ปกครองเกิดความตระหนักและเข้ามามีบทบาทในโรงเรียน
แม้อาจไม่ใช่เรื่องการเรียนการสอนโดยตรง และตัวอย่างการศึกษาที่สอนเรื่อง
ทักษะชีวิตก็เหมาะสมกับสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าเรียน
ในระบบปกติได้

ข้อเสนอรูปแบบและแนวทางในการจัดการศึกษา สำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน

สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในพื้นที่ชายแดน ที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์โดยธรรมชาติ มีการเดินทางเข้า-ออกของคนต่างเชื้อชาติอยู่เป็นประจำ การดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนต่างเชื้อชาติในหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งการเข้ามาของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย มีหลายสถานะ ทั้งที่เข้ามาในระยะเวลาสั้น ๆ หรือเข้ามาแล้วมีแนวโน้มจะอยู่เป็นเวลานาน มีทั้งเด็กที่เข้าถึงการศึกษา และเด็กที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษาหรือเข้าถึงการศึกษาต่างรูปแบบกัน ทำให้แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทดังกล่าวด้วย ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมจากพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ได้นำมาวิเคราะห์เป็นร่างแนวทางและรูปแบบในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน ตามประเด็นดังต่อไปนี้

- รูปแบบการจัดการศึกษา

รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน จำเป็นต้องมีรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะและความหลากหลายของเด็กต่างด้าวที่มีสถานะ โอกาส และเงื่อนไขต่าง ๆ กัน และไม่เพียงการจัดการศึกษาที่ตั้งรับหรือในรูปแบบที่มีอยู่ตามปกติ แต่ต้องให้ความสำคัญกับวิธีการเชิงรุกในการเข้าถึงกลุ่มเด็กต่างด้าวบางกลุ่มซึ่งมีข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษาที่มีอยู่โดยทั่วไป

- ความรู้เรื่องภาษา

ภาษาโดยเฉพาะภาษาชาติพันธุ์ของเด็กที่ใช้เป็นภาษาแรกและภาษาไทย

เป็นภาษาที่จำเป็นต้องเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าวทุกกลุ่ม เพื่อการสื่อสารระหว่างเด็กต่างด้าวกับเด็กไทยและชุมชนไทย โดยการที่เด็กต่างด้าวรู้ภาษาไทย จะช่วยให้เด็กมีความเข้าใจในเรื่องที่เด็กจำเป็นต้องรู้ต่อไปเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น การรักษาสุขภาพอนามัย หรือความรู้เพื่อป้องกันภัยและความเสี่ยง หรือป้องกันการกระทำที่ผิดกฎหมาย แต่ความเข้มข้นของภาษาที่เด็กต่างด้าวต้องเรียนรู้อาจมีระดับแตกต่างกันตามความจำเป็นของเด็กแต่ละกลุ่ม โดยไม่จำเป็นต้องเรียนรู้เหมือนเด็กไทยทั้งหมด ส่วนภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน ก็เป็นประโยชน์ต่อเด็กไทยในการเรียนรู้เกี่ยวกับเพื่อนบ้าน และการติดต่อสื่อสารเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีในอนาคต และการเรียนภาษาชาติพันธุ์ สำหรับเด็กต่างด้าวก็เป็นสิ่งสำคัญสำหรับเด็กต่างด้าวบางกลุ่มที่ต้องการกลับไปประเทศของตน

- ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นและประเทศเพื่อนบ้าน

ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชายแดน รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งสถานการณ์ในปัจจุบัน ที่มีการนำเสนออย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ ทำให้ทั้งเด็กต่างด้าวและเด็กไทยได้เรียนรู้เรื่องท้องถิ่นและสังคมชายแดนที่เป็นประเทศเพื่อนบ้านอยู่ติดกัน จะเป็นการสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างกันได้มากขึ้น และยังเป็นประโยชน์สำหรับเด็กต่างด้าวให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของตน ไม่รู้สึกห่างเหินหรือแปลกแยกจนทำให้ไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมเดิมของตนไปในที่สุด

- เนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีไทย เป็นประโยชน์ในการช่วยให้เด็กต่างด้าวรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมในขณะที่อยู่ประเทศไทย และความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของประเทศเพื่อนบ้าน ก็เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลาย เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมตนและวัฒนธรรมอื่นสำหรับเด็กไทยด้วยเช่นกัน การส่งเสริมความเข้าใจที่ดีระหว่างเด็กไทย คนไทย และเด็กต่างด้าว จะเป็นประโยชน์ต่อความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสองประเทศต่อไป

- ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับความเสี่ยงที่อาจเกิดกับเด็กในพื้นที่ เช่น การป้องกันภัยในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ การป้องกันโรค การค้ามนุษย์ เป็นข้อมูลที่สำคัญสำหรับเด็กต่างด้าวที่อาจเข้าไม่ถึงหรือเข้าถึงกลไกการคุ้มครองเด็กได้น้อย โดยเฉพาะเด็กที่มีแนวโน้มอยู่ในกลุ่มเสี่ยงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ เช่น เด็กเก็บขยะ เก็บของเก่าขาย เด็กกำพร้าไม่มีผู้ปกครองหรือเข้ามาตามลำพัง เด็กขอทาน เป็นต้น

- ทักษะอาชีพเป็นความสนใจและเหมาะสมกับเด็กต่างด้าวที่มีโอกาสทางการศึกษาในระบบน้อยกว่าเด็กไทย โดยพิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหาและอาชีพที่จะฝึกสอน โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่น ก็จะเป็นประโยชน์ต่อเด็กต่างด้าวทั้งในการอยู่ในสังคมไทยและการกลับไปใช้ในประเทศของตนในอนาคต

- การส่งเสริมบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เป็นสิ่งจำเป็นในพื้นที่ชายแดนเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ เพราะองค์กรพัฒนาเอกชนมีอิสระ ยืดหยุ่นเรื่องของเนื้อหาและรูปแบบตามที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของเด็ก และเป็นการแบ่งเบาภาระของประเทศไทยไปด้วย โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปดูแลหรือประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาเอกชนที่สนับสนุนเรื่องมาตรฐานของการเรียนการสอน

- การมีส่วนร่วมของหน่วยงาน องค์กรท้องถิ่น หรือประชาคมท้องถิ่น (รวมทั้งภาคธุรกิจผู้ประกอบการต่างๆ) มีส่วนสำคัญในการจัดการหรือสนับสนุนการจัดการศึกษาให้กับเด็กต่างด้าวให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และเป็นการร่วมมือกับรัฐในการจัดการศึกษาของท้องถิ่นอีกด้วย

- กระตุ้นให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าว ทั้งในการให้คำปรึกษา การสนับสนุนงบประมาณ หรือการมีส่วนร่วมรูปแบบต่าง ๆ เช่น ช่วยเหลือกิจกรรมของโรงเรียน

- การใช้สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน สามารถนำมาเป็นส่วนร่วมและ

สนับสนุนการเรียนการสอนสำหรับเด็กต่างด้าว ตั้งแต่การประชาสัมพันธ์ประเด็นที่เกี่ยวข้อง การให้ข้อมูลที่จำเป็น เช่น นโยบาย กฎระเบียบ สิ่งแวดล้อม หรือเนื้อหาที่เสริมสร้างความเข้าใจระหว่างชาติพันธุ์ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ของท้องถิ่นทั้งของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน อาหาร ศิลปะ ภาษา เป็นต้น ทำการเผยแพร่ในภาษาท้องถิ่นและภาษาต่างด้าว ก็จะเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นและคนต่างด้าวที่อยู่ในพื้นที่ เป็นการเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างกัน

ประเด็นที่สรุปได้ข้างต้น ประกอบกับการพิจารณารูปแบบการศึกษาที่มีอยู่ และที่มีการจัดสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ บทเรียนที่ดีของการศึกษาแบบต่าง ๆ ความเป็นไปได้ในการจัดการศึกษา รวมทั้งข้อเสนอแนะที่ได้จากการรับฟังความคิดเห็นในพื้นที่ และข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิในส่วนกลาง นำมาประมวล วิเคราะห์และปรับปรุงเป็นข้อเสนอรูปแบบการศึกษาแบบต่าง ๆ สำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน ได้เป็นข้อเสนอดังนี้

การศึกษาในระบบโรงเรียนของไทย

การศึกษาในรูปแบบและหลักสูตรที่มีการสอนในโรงเรียนไทยทั่วไป ตามสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันที่มีเด็กต่างด้าวจำนวนหนึ่งกำลังศึกษาอยู่แล้ว เป็นรูปแบบที่ไม่ต้องมีการปรับเปลี่ยนหลักสูตร แต่ควรเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่น รูปแบบนี้เหมาะสมสำหรับเด็กต่างด้าวที่มีการเตรียมความพร้อมในเรื่องภาษามาพอสมควร ช่วงอายุของเด็กอยู่ในช่วงต้นวัยเรียน หรือชั้นประถมศึกษาตอนต้น ซึ่งเด็กสามารถปรับตัวได้ไม่ยากนัก จึงจะสามารถติดตามการเรียนการสอนที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักได้ และมีแนวโน้มที่ครอบครัวของเด็กจะอยู่ในประเทศไทยระยะยาว เนื้อหาที่ควรเพิ่มในหลักสูตรคือความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความสัมพันธ์ไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน และภาษาชาติพันธุ์ของเด็กเพื่อให้เด็กต่างด้าวยังได้เรียนรู้ภาษาแม่และเป็นทางเลือกสำหรับเด็กไทยที่สนใจเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการสื่อสารระหว่างกันได้

ในอนาคต โดยการศึกษาในระบบนี้อาจแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ

ตัวอย่างรูปแบบที่ 1 โรงเรียนไทยแบบที่ 1

รูปแบบการศึกษาที่จัดกันอยู่ในโรงเรียนไทยโดยทั่วไป โดยเพิ่มเนื้อหา ของท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และสังคมของพื้นที่ชายแดน ความ หลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และ ความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านเข้าไปในหลักสูตรปกติ ซึ่งเป็นประโยชน์ ไม่เฉพาะเด็กต่างด้าวที่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประเทศแม่ แต่ยังเป็นประโยชน์สำหรับ เด็กไทยที่อยู่ในพื้นที่ได้รู้จักท้องถิ่นตนเองรวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น ซึ่ง รวมถึงประวัติศาสตร์ความขัดแย้งกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ควรทำความเข้าใจ กับเด็กให้เป็นบทเรียนและการเรียนรู้จากประวัติศาสตร์เหล่านี้ เพื่อนำไปสู่ เป้าหมายและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันต่อไป

เนื้อหาอีกส่วนที่ควรเพิ่มในหลักสูตร คือ ทักษะอาชีพ โดยเป็นทักษะ อาชีพที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ที่เด็กสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน หรือนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ เช่น หัตถกรรม การเกษตร

รูปแบบนี้ควรมีภาษาชาติพันธุ์ของเด็กเป็นวิชาเลือก เพื่อให้เด็กต่างด้าว รู้ภาษาที่เป็นภาษาแม่ ทำให้ไม่ห่างเหินจากวัฒนธรรมเดิม และยังเป็นประโยชน์ สำหรับเด็กไทยที่สนใจเรียนรู้ภาษาของประเทศเพื่อนบ้านที่ใช้กันในท้องถิ่น โดยรูปแบบนี้ควรประกอบด้วย

- ชั้นเตรียมความพร้อมให้เด็กต่างด้าวที่ไม่มีความรู้ภาษาไทยมาก่อน ให้สามารถเข้าใจภาษาไทยขั้นพื้นฐานได้ *
- ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ยกเว้น วิชาภาษาต่างประเทศ
- หลักสูตรใช้เนื้อหาเดิม (ตามหลักสูตรของไทย) ที่มี 8 กลุ่มสาระ โดยคงเนื้อหาวิชาที่มีเนื้อหาเป็นสากล คือ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา พลศึกษา ดนตรี ศิลปะ การงานอาชีพ

• ปรับเนื้อหาในวิชาสังคม ศาสนา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น

• ภาษาอังกฤษ * และเพิ่มภาษาชาติพันธุ์เป็นวิชาเลือก **

1. ภาษาไทย	}	รูปแบบที่ 1
2. คณิตศาสตร์		
3. วิทยาศาสตร์		
4. สุขศึกษา พลศึกษา ดนตรี นาฏศิลป์		
5. ศิลปะ		
6. การงานอาชีพและเทคโนโลยี	}	หลักสูตร/เนื้อหาสากล
7. สังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม		
8. ภาษาต่างประเทศ	}	ปรับเนื้อหาตามบริบท ของท้องถิ่น
- ภาษาอังกฤษ *		
- ภาษาชาติพันธุ์ **: พม่า/กะเหรี่ยง/มอญ/ลาว ฯลฯ		
* ** ใช้วิธีประสานหรือจัดทำเป็นโครงการความร่วมมือกับศูนย์การเรียนรู้เพื่อใช้ บุคลากรร่วมกัน		

ตัวอย่างรูปแบบที่ 2 โรงเรียนไทยแบบที่ 2

รูปแบบและเนื้อหาคล้ายคลึงกับแบบที่ 1 แต่ใช้ภาษาชาติพันธุ์ของเด็กต่างด้าวในการเรียนการสอนด้วย โดยประยุกต์จากการสอนสองภาษา คือ สอนภาษาชาติพันธุ์เป็นวิชาหนึ่งที่เด็กทุกคนต้องเรียนควบคู่ไปกับภาษาไทย รูปแบบนี้ควรใช้กับโรงเรียนในพื้นที่ชายแดนที่มีเด็กต่างด้าวจำนวนมาก มีเด็กไทยจำนวนน้อย เหมาะกับเด็กต่างด้าวที่เข้ามาเรียนในช่วงอายุสูงกว่าประถมต้น ต้องการเรียนในระบบการศึกษาไทยและภาษาชาติพันธุ์ของตน รูปแบบนี้ประกอบด้วย

• ชั้นเตรียมความพร้อมให้สามารถเข้าใจภาษาไทยพื้นฐาน

- ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอน ควบคู่ไปกับการสอนภาษาชาติพันธุ์ของเด็กต่างด้าว* เป็นการเรียนการสอนสองภาษา (Bi-lingual)
- กรณีที่มีเด็กหลายชาติพันธุ์ ควรเลือกภาษาที่เด็กต่างด้าวจำนวนมากที่สุดใช้เป็นภาษาหลักหรือภาษาที่เป็นทางการของประเทศต้นทาง หรือกรณีที่เกินไปได้อาจมีการสอนเสริมภาษาชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยอื่น
- หลักสูตรมีเนื้อหา 8 กลุ่มสาระ ใช้เนื้อหาตามหลักสูตรของไทย สำหรับวิชาที่มีเนื้อหาเป็นสากล คือ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา พลศึกษา ดนตรี ศิลปะ การงานอาชีพ
- ปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ในวิชาสังคม ศาสนา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์โลก ภูมิศาสตร์
- ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ)

1. ภาษาไทย		
2. ภาษาชาติพันธุ์ *		รูปแบบที่ 2
3. คณิตศาสตร์	}	หลักสูตร/เนื้อหาสากล
4. วิทยาศาสตร์		
5. สุขศึกษา พลศึกษา ดนตรี นาฏศิลป์		
6. ศิลปะ		
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี	}	ปรับเนื้อหาตามบริบทของท้องถิ่น
8. สังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม		
9. ภาษาต่างประเทศ		
- ภาษาอังกฤษ		
* ประสานหรือจัดทำเป็นโครงการร่วมมือกับศูนย์การเรียนรู้เพื่อใช้ครูที่ใช้ภาษาชาติพันธุ์เป็นผู้สอน		

การศึกษาในศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าว

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบการศึกษาที่จัดเป็นระบบโรงเรียนเต็มรูปแบบ มีมาตรฐานการเรียนการสอนและหลักสูตรที่ชัดเจน มีทั้งที่ประยุกต์จากหลักสูตรของไทย และใช้หลักสูตรของตนเอง ซึ่งสามารถแบ่งได้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

ตัวอย่างรูปแบบที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าวแบบที่ 1 (หลักสูตรไทยประยุกต์)

รูปแบบนี้ใช้ในศูนย์การเรียนรู้ที่ต้องการเตรียมเด็กต่างด้าวให้สามารถเรียนต่อในโรงเรียนไทยแบบที่ 1 หรือ 2 โดยการใช้หลักสูตรที่ประยุกต์มาจากหลักสูตรมาตรฐานของไทย แต่ใช้ภาษาชาติพันธุ์เป็นภาษาหลักในการสอนวิชาแกนกลาง และสอนภาษาไทย ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ สอนในระดับประถมศึกษา รูปแบบนี้เหมาะกับการเตรียมเด็กต่างด้าวทั้งด้านภาษา และเนื้อหาเพื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาของไทย และเหมาะกับเด็กต่างด้าวที่ยังไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทย ยังขาดความพร้อมเข้าสู่ระบบโรงเรียนของไทย แต่มีความต้องการเรียนต่อในชั้นที่สูงขึ้น รูปแบบนี้ประกอบด้วย

- ใช้ภาษาชาติพันธุ์เป็นภาษาในการเรียนการสอน
- วิชาที่มีเนื้อหาเป็นสากลคือ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา พลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพ สอนด้วยภาษาชาติพันธุ์
- ปรับเนื้อหาตามหลักสูตรท้องถิ่นของไทยในวิชาสังคม ศาสนา วัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์โลก ภูมิศาสตร์สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น
- ภาษาต่างประเทศ
 - ภาษาอังกฤษ สอนโดยครูที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแรก
 - ภาษาไทย สอนโดยครูที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาแรกเพื่อให้สามารถสื่อสารและสามารถเข้าใจภาษาไทยจนสามารถติดตามการเรียนการสอนในโรงเรียนไทยได้

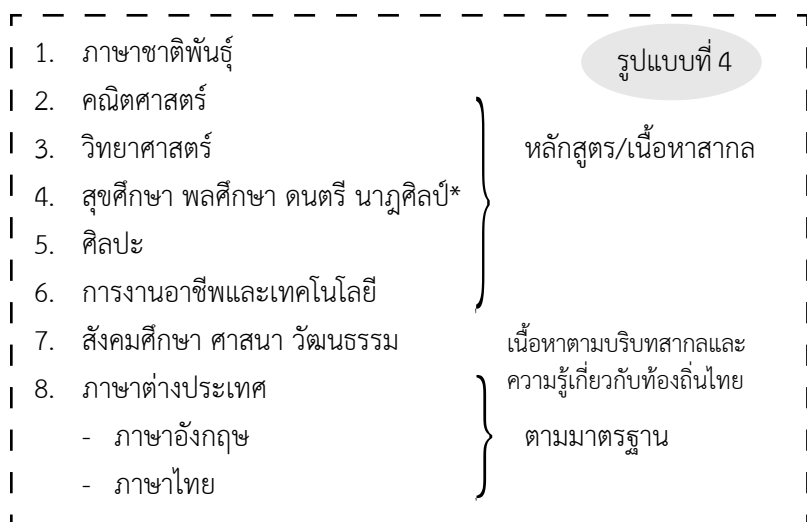
1. ภาษาชาติพันธุ์	}	รูปแบบที่ 3 หลักสูตร/เนื้อหาสากล
2. คณิตศาสตร์		
3. วิทยาศาสตร์		
4. สุขศึกษา พลศึกษา ดนตรี นาฏศิลป์		
5. ศิลปะ		
6. การงานอาชีพและเทคโนโลยี	}	ปรับให้มีเนื้อหาของท้องถิ่น ประเทศไทยและวัฒนธรรมไทย
7. สังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม*		
8. ภาษาต่างประเทศ		
- ภาษาอังกฤษ		
- ภาษาไทย		

ตัวอย่างรูปแบบที่ 4 ศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าวแบบที่ 2

รูปแบบนี้ใช้ในศูนย์การเรียนรู้ที่ต้องการเรียนด้วยหลักสูตรของตน เพื่อให้เด็กมีความรู้ และกลับไปใช้ในประเทศของตนได้ ซึ่งควรใช้หลักสูตรที่มีการปรับเนื้อหาตามมาตรฐานสากล และเพิ่มหรือปรับเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ให้สอดคล้องกับบริบทของสากล โดยสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยและวัฒนธรรมไทยเบื้องต้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการอยู่ในชุมชนไทยได้ และเรียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษด้วยครูเจ้าของภาษา

- ใช้ภาษาชาติพันธุ์ เป็นภาษาในการเรียนการสอน
- หลักสูตรตามเนื้อหาและมาตรฐานของศูนย์การเรียนรู้
- วิชาอังกฤษ ใช้ผู้สอนที่พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาแรก
- วิชาภาษาไทย ใช้ผู้สอนที่พูดภาษาไทยเป็นภาษาแรก เพื่อให้เด็ก

เรียนรู้ภาษาไทยได้มาตรฐาน สามารถสื่อสารได้ตามสมควร

การศึกษานอกระบบ

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่มีความยืดหยุ่นมากกว่าระบบโรงเรียน ประยุกต์จากหลักสูตรการเรียนของโรงเรียนไทยหรือศูนย์การเรียนรู้ โดยคงเนื้อหาหลักที่เป็นประโยชน์ต่อเด็ก แต่ปรับให้มีความยืดหยุ่นเข้ากับสถานการณ์ เพื่อให้เหมาะสมกับเด็กต่างด้าวกลุ่มที่มีข้อจำกัดไม่สามารถเรียนในระบบโรงเรียนหรือเรียนเวลาปกติได้ เช่น เด็กที่ต้องช่วยครอบครัวทำงาน เด็กที่เรียนอ่อนไม่สามารถติดตามการเรียนในชั้นปกติ

ตัวอย่างรูปแบบที่ 5 การศึกษานอกระบบ

รูปแบบนี้เป็นการศึกษานอกระบบ ที่ประยุกต์หลักสูตรในโรงเรียนไทยหรือศูนย์การเรียนรู้ โดยยืดหยุ่นตามความสนใจและสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ เช่น จัดเวลาเรียนนอกเวลาปกติ ไม่กำหนดอายุผู้เรียน แต่ยังคงเนื้อหาและมาตรฐานวิชาหลัก ๆ โดยใช้ภาษาชาติพันธุ์เป็นภาษาในการสอน โดยเพิ่มภาษาไทยให้สื่อสารเบื้องต้นได้ รูปแบบนี้ประกอบด้วย

- ใช้ภาษาชาติพันธุ์ เป็นภาษาในการเรียนการสอน

- หลักสูตรของศูนย์การเรียนรู้ โดยสอนด้วยภาษาชาติพันธุ์เป็นหลัก
- ยืดหยุ่นเวลา สถานที่ในการเรียนการสอน เช่น ชั้นเรียนกลางคืน
ชั้นเรียนเสาร์-อาทิตย์ สอนในสถานที่ใกล้ที่พักหรือที่ทำงานของเด็ก
- วิชาภาษาไทยพื้นฐาน เน้นการสื่อสารเบื้องต้น เพื่อให้เด็กเรียนรู้
ภาษาไทยได้ตามสมควร

1. ภาษาชาติพันธุ์	}	หลักสูตร/เนื้อหาสากล
2. คณิตศาสตร์		
3. วิทยาศาสตร์		
4. สุขศึกษา		
5. ศิลปะ ดนตรี		
6. ภาษาต่างประเทศ	}	เน้นการสื่อสารเบื้องต้น
- ภาษาอังกฤษ		
- ภาษาไทย		
7. วิชาอื่นๆ		
* รูปแบบ เวลาเรียนที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็ก		

การศึกษาแบบอิสระ

รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับเด็กต่างด้าวกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาในระบบอื่นได้ เช่น ระบบโรงเรียนหรือการศึกษานอกระบบที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน โดยรูปแบบนี้เน้นเนื้อหาที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์กับสถานการณ์ของเด็ก เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับเด็กต่างด้าวที่เป็นกลุ่มเสี่ยง ไม่ได้อยู่ถาวร หรือเคลื่อนย้ายที่อยู่ ที่ทำงานไปหลายแห่ง และอาจใช้เป็นรูปแบบให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้เบื้องต้น ก่อนเข้าสู่ระบบการศึกษาต่อไป

ตัวอย่างรูปแบบที่ 6

รูปแบบนี้เป็นการศึกษาแบบอ้อยาศัย โดยเน้นเนื้อหาที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์กับเด็กต่างด้าวที่มีข้อจำกัดไม่สามารถเข้าการศึกษาในระบบให้ความสำคัญกับวิธีการเชิงรุกเข้าหาเด็กมากกว่าการตั้งรับ ปรับรูปแบบตามสถานการณ์ของเด็ก เช่น การศึกษาเคลื่อนที่ (Mobile teaching) ชั้นเรียนกลางคืน (Night school) โดยครูผู้สอนต้องมีศักยภาพ ทักษะ และละเอียดอ่อนต่อความแตกต่างของเด็ก เช่น เพศหญิง-ชาย ความเสี่ยงของเด็กแต่ละเพศ เพื่อประยุกต์เนื้อหาให้เหมาะสมและสอดคล้อง รูปแบบนี้ประกอบด้วย

- การสอนภาษาชาติพันธุ์ อ่าน-เขียน เบื้องต้น
- การสอนภาษาไทย อ่าน-เขียน เบื้องต้น
- การคำนวณเบื้องต้น
- สุขศึกษาและสาธารณสุขพื้นฐาน
- ความเสี่ยงรูปแบบต่าง ๆ (ยาเสพติด การค้ามนุษย์ ความรุนแรง

โรคติดต่อทางเพศ เพศศึกษา ฯลฯ)

- การดูแลตนเอง การป้องกันจากความเสี่ยง
- ทักษะอาชีพ เช่น งานช่าง หัตถกรรม ฯลฯ

1. ภาษาชาติพันธุ์	}	เน้นการอ่าน เขียน สื่อสารเบื้องต้น	รูปแบบที่ 6
2. ภาษาไทย			
3. ภาษาอังกฤษ			
4. คณิตศาสตร์			
5. สุขศึกษาและสาธารณสุขเบื้องต้น			
6. ทักษะชีวิต : ความเสี่ยงรูปแบบต่างๆ การป้องกันตนเอง			
8. ทักษะอาชีพ			
* รูปแบบ เวลาเรียนที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็ก			

บทที่ 7

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

สถานการณ์ของเด็กต่างด้าวในประเทศไทย จำนวนมากอาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนซึ่งเป็นด่านเข้าออกระหว่างประเทศ เด็กต่างด้าวเหล่านี้นอกจากจะเป็นเด็กที่เดินทางเข้ามาอาศัยในประเทศไทยแล้ว ยังมีเด็กอีกจำนวนหนึ่งที่เกิดในประเทศไทยโดยไม่มีสถานะทางกฎหมายใด ๆ อีกด้วย จากการที่เด็กเหล่านี้ไม่มีสถานภาพทางกฎหมาย จึงพบว่ามียุติบัตรต่างด้าวจำนวนมากต้องประสบปัญหาในหลาย ๆ ด้านขณะที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ในงานวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งเน้นไปที่ประเด็นด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าว ซึ่งพบว่าในปัจจุบันยังไม่มีมีการประเมินรูปแบบการศึกษาที่ตรงตามความต้องการหรือสอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนที่มีเด็กต่างด้าวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนนี้ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักนโยบายและแผนของสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเป็นการสำรวจความต้องการของเด็กต่างด้าว ครอบครัว และผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเพื่อประเมินรูปแบบการจัดการศึกษากับความสอดคล้องของสถานการณ์เด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนทั้งในส่วน of สถานศึกษาไทย และในศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยองค์กรเอกชน เพื่อพิจารณาตัวอย่างการจัดการศึกษาที่สามารถนำมาใช้เป็นตัวอย่างที่ดี (good practice) หรือนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนต่อไป

อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยครั้งนี้ มีเด็กต่างด้าว และแรงงานโดยเฉพาะจากประเทศพม่าหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งกะเหรี่ยง พม่า ไทยใหญ่ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีเด็กต่างด้าวเข้าศึกษาในสถานศึกษาของไทยมากเป็นลำดับต้น ๆ ของประเทศ และยังเป็นพื้นที่ที่มีศูนย์การเรียนรู้หรือสถานศึกษาที่จัดการศึกษาโดยองค์กรพัฒนาเอกชนมากที่สุดในประเทศ ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา ขณะเดียวกันยังมีกิจกรรมที่จัดในศูนย์แะพัก (Drop in centre) ซึ่งดำเนินงานโดยองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อเป็นสถานที่เรียนสำหรับเด็กต่างด้าวที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนหรือศูนย์การเรียนรู้ หรือเด็กต่างด้าวที่ต้องทำงาน รวมทั้งการให้ความรู้อื่นๆที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กในการดำรงชีวิตอีกด้วย

พื้นที่ชายแดนเป็นที่รวมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ เพราะการเข้า-ออกพื้นที่ชายแดนเป็นไปได้ง่าย เด็กหลายเชื้อชาติมาจากประเทศพม่า และยังมีเด็กจากประเทศลาว บังคลาเทศ แม้จำนวนไม่มากนัก มีทั้งเด็กที่มีความเสี่ยงสูงกว่ากลุ่มอื่น เช่น เด็กที่ไม่ได้อยู่กับผู้ปกครอง เด็ก-ขอทาน เร่ร่อน เกือบขะ และเด็กที่อยู่กับครอบครัว ซึ่งบางคนมีพ่อหรือแม่เป็นคนไทย ครอบครัวเด็กส่วนใหญ่ทำงานที่มีรายได้น้อย เด็กบางคนจึงต้องช่วยหารายได้ร่วมกับครอบครัว หลายคนเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว ความแตกต่างทางภูมิหลังดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยที่จำเป็นต้องคำนึงถึงในการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าวกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้

การเตรียมความพร้อมให้เด็กต่างด้าว

การเตรียมความพร้อมสำหรับเด็กต่างด้าว เช่นเดียวกับการเตรียมเด็กไทยที่เข้าสู่วัยเรียน เป็นการช่วยให้เด็กค่อย ๆ ปรับตัวเข้าสู่ระบบที่เด็กไม่คุ้นเคยมาก่อน การเตรียมความพร้อมมีความจำเป็นสำหรับเด็กต่างด้าวที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนไทยซึ่งเด็กไม่คุ้นเคยทั้งเรื่องภาษา เนื้อหา วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม การเตรียมความพร้อมด้านภาษาโดยครูไทยหรือครูต่างด้าวที่สามารถ

สื่อสารในภาษาของเด็กได้ในระดับพื้นฐาน เป็นการช่วยให้เด็กต่างด้าวปรับตัวได้ง่ายขึ้น และยังใช้เตรียมความพร้อมให้เด็กที่มีอายุแตกต่างจากเพื่อนในชั้นเรียนเดียวกันให้ปรับตัวได้เร็วขึ้น สามารถติดตามการเรียนการสอน เพื่อปรับไปอยู่ในชั้นเรียนที่เหมาะสมต่อไป และยังเป็นการช่วยให้มีบรรยากาศการเรียนรู้ของเด็กที่ต่างวัฒนธรรมกันด้วย ตรงกับตัวอย่างการศึกษาที่จัดในยุโรปหลายประเทศ

การประยุกต์หลักสูตรการศึกษาของไทยไปใช้สอนในศูนย์การเรียน ก็เป็นการเตรียมเด็กต่างด้าวในด้านเนื้อหาให้พร้อมเข้าสู่ระบบโรงเรียนไทย ซึ่งช่วยให้เด็กมีพื้นฐานการศึกษาที่ใกล้เคียงกับหลักสูตรของโรงเรียนไทย สามารถติดตามเนื้อหาในระดับสูงขึ้นโดยไม่ยากเกินไป

การเตรียมความพร้อมให้เด็กทั้งด้านภาษา หรือด้านเนื้อหา จึงเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่เป็นประโยชน์ แม้การเตรียมความพร้อมดังกล่าวต้องการบุคลากร และงบประมาณเพิ่มเติมจากปกติ แต่จะช่วยให้การจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตัวอย่างการจัดการศึกษาในประเทศที่มีเด็กต่างด้าวจำนวนมาก เช่น สหรัฐอเมริกา มีระบบการเตรียมความพร้อมและช่วยเหลือด้านภาษาอังกฤษให้กับเด็กต่างด้าวในทุก ๆ ระดับให้สามารถเรียนรู้ได้ทันเด็กอื่น ๆ

การศึกษาหลากหลายรูปแบบ

ข้อมูลจากการสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และการจัดการศึกษาที่เป็นบทเรียนที่ดี พบว่ามีรูปแบบการศึกษาที่จัดอยู่ในพื้นที่หลากหลายรูปแบบ ซึ่งเหมาะสมกับสถานการณ์ของเด็กที่มีหลากหลายกลุ่มดังที่กล่าวมาข้างต้น

การศึกษาในรูปแบบโรงเรียน อยู่ในรูปแบบโรงเรียนไทยของรัฐและเอกชน และศูนย์การเรียนสำหรับเด็กต่างด้าวที่จัดเป็นระบบโรงเรียน ส่วนหนึ่งถือได้ว่าเป็นไปตามนโยบายของประเทศไทยที่เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนรวมทั้งเด็ก

ต่างด้าวได้เข้าถึงการศึกษาในระบบของไทย เด็กต่างด้าวบางส่วนเข้ามาเรียนในลักษณะเข้ามา-เย็นกลับ สะท้อนความต้องการด้านการศึกษาที่มีอยู่ในกลุ่มเด็กต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้าน การศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งของไทยและศูนย์การเรียนยังเป็นรูปแบบที่ต้องการของเด็กต่างด้าวและครอบครัวส่วนใหญ่ในกลุ่มตัวอย่าง ด้วยเหตุผลหลักกว่าเป็นรูปแบบที่ได้ความรู้อย่างเต็มที่ และหากเรียนในโรงเรียนของไทยยังมีโอกาสศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นด้วย

การเรียนในศูนย์การเรียนทำให้เด็กได้เรียนในสภาพแวดล้อม ภาษา ครู ที่คุ้นเคย รวมถึงหลักสูตรของศูนย์การเรียนที่ประยุกต์หรือใกล้เคียงกับประเทศต้นทาง การศึกษารูปแบบนี้จึงยังเป็นความจำเป็นที่ต้องมีอยู่ เพราะเหมาะกับเด็กต่างด้าวที่จะกลับไปประเทศของตนในระยะยาว ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถกลับไปอยู่ในสังคมและใช้ความรู้ในประเทศของตนได้

การศึกษารูปแบบอื่น คือ การศึกษานอกระบบโรงเรียน มีการจัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชน รูปแบบนี้ใช้เป็นการสอนเสริมสำหรับเด็กต่างด้าวที่ติดตามการเรียนในชั้นปกติไม่ทัน หรือใช้เป็นรูปแบบการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่สามารถไปเรียนในเวลาเรียนปกติได้ ซึ่งอาจมีทั้งการสอนที่ใกล้เคียงกับหลักสูตรปกติหรือเน้นเฉพาะบางวิชาที่เป็นความต้องการหรือจำเป็นสำหรับเด็กต่างด้าว และอาจเข้าสู่ระบบการเรียนในระบบต่อไป การจัดการศึกษารูปแบบนี้เหมาะสำหรับเด็กต่างด้าวที่ยังต้องการเรียนหนังสือ แต่มีเงื่อนไขเวลาหรืออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่สามารถไปเข้าเรียนในระบบได้ เช่น สถานที่ห่างไกล ต้องทำงานช่วยครอบครัว แต่ควรมีการใส่เนื้อหาให้หลากหลาย หรือเพิ่มเนื้อหาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็ก เช่น ความรู้ด้านการเกษตรสำหรับเด็กที่ต้องช่วยงานในภาคเกษตร การป้องกันอันตรายในการทำงาน ฯลฯ

อีกรูปแบบหนึ่งคือการศึกษาเฉพาะประเด็น เน้นความรู้และทักษะชีวิต ที่เด็กนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน รูปแบบนี้เหมาะสำหรับเด็กเฉพาะกลุ่ม หรือเด็กที่ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษารูปแบบอื่น ๆ ได้ การจัดการศึกษารูปแบบนี้ต้องการบุคลากรที่มีทักษะ มีวิธีการทำงานเชิงรุก เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย

ที่เคลื่อนไหวที่บ่อย เป็นรูปแบบการศึกษาที่จำเป็นและเหมาะสมกับเด็กต่างด้าวกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตที่ต่างจากเด็กกลุ่มอื่น โดยต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ หรือไม่มีเงื่อนไขเข้ารับการศึกษารูปแบบใด ๆ แต่รูปแบบนี้มีข้อจำกัดของเจ้าหน้าที่ที่เข้าถึงเด็กได้จำนวนน้อย จำเป็นต้องมีการส่งเสริมและขยายกิจกรรมให้กว้างขวางออกไป หรือสร้างความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่มีจุดแข็งต่าง ๆ กัน เพื่อให้เข้าถึงเด็กกลุ่มนี้ที่นับว่าเป็นเด็กด้อยโอกาสที่สุดให้เข้าถึงการศึกษาก่อนหน้านี้ เนื้อหาที่เหมาะสมและต่อสถานการณ์ของเด็ก เช่น ความเสี่ยงรูปแบบต่าง ๆ (เพศ ยาเสพติด การค้ามนุษย์ โรคระบาด ฯลฯ)

โอกาสทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน เป็นไปตามนโยบายที่เปิดโอกาสให้เด็กต่างด้าวได้เข้าถึงการศึกษ และทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องที่เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาที่เด็กต่างด้าวแต่ละกลุ่มควรได้รับ ทำให้รูปแบบการจัดการศึกษาในพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ซึ่งควรมีการสอดแทรกเนื้อหาที่เหมาะสมกับเงื่อนไขและสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวกลุ่มต่าง ๆ ความต้องการเรียนในระบบโรงเรียนแม้เป็นความต้องการของเด็ก แต่เป็นไปได้จริงกับเด็กต่างด้าวบางกลุ่มเท่านั้น เพราะสถานการณ์ที่เป็นจริงยังมีเด็กส่วนหนึ่งที่ต้องช่วยครอบครัวหารายได้ เด็กที่เข้ามาเร่ร่อนหรือทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่สามารถเข้าเรียนในระบบปกติได้ และต้องการรูปแบบการศึกษาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของเด็กมากกว่า

ประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงจึงอยู่ที่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาแต่ละรูปแบบ เช่น การศึกษาในระบบโรงเรียนของไทย จะเป็นการขัดเกลาเด็กต่างด้าวให้เหมือนเด็กไทย กลมกลืนไปกับสังคมไทย ซึ่งอาจเหมาะกับเด็กต่างด้าวที่จะอยู่ในประเทศไทยระยะยาว แต่ในด้านหนึ่งก็ทำให้เด็กถูกตัดจากรากเหง้าของตนได้ง่าย อาจมีปัญหาในการกลับไปใช้ชีวิตในประเทศต้นทางได้ในอนาคต

เนื้อหาและภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน

ปัจจัยที่ควรพิจารณา คือ เนื้อหาที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมในหลักสูตรมาตรฐานของไทยที่ใช้อยู่ในโรงเรียน การใช้ภาษาในการเรียนการสอน โดยเนื้อหาของหลักสูตรโรงเรียนไทย ควรสอดแทรกเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น เพื่อให้เด็กได้รู้จักสถานการณ์ในพื้นที่ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความเป็นพื้นที่ชายแดน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน แต่ควรระมัดระวัง บทเรียนทางประวัติศาสตร์ที่มีความละเอียดอ่อน และอาจส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งทางเชื้อชาติ โดยสร้างความเข้าใจให้เด็กเห็นเป็นบทเรียนที่นำมาเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาด้านทักษะอาชีพที่ควรประยุกต์ใส่เป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพราะเป็นประโยชน์ทั้งต่อเด็กไทยและเด็กต่างด้าวในชีวิตประจำวันและอาจเป็นอาชีพต่อไป

เช่นเดียวกับภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน ในโรงเรียนไทยมีทั้งการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอน ไม่มีการสอนภาษาชาติพันธุ์ของเด็ก ในขณะที่ประสบการณ์จากประเทศในยุโรป เช่น ฟินแลนด์ สวีเดน เยอรมัน ให้ความสำคัญกับการให้เด็กต่างด้าวได้เรียนรู้ภาษาแม่เพื่อลดความรู้สึกแปลกแยก และยังคงคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเด็กไว้ด้วย ซึ่งตรงกับความเห็นของครูในศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ ว่าการที่เด็กต่างด้าวไม่ได้เรียนรู้ภาษาแม่ของเด็กควบคู่กันไปด้วยในโรงเรียนไทย อาจนำไปสู่การปฏิเสธไม่ยอมรับวัฒนธรรมและเชื้อชาติของเด็กต่อไปได้

การเรียนรู้ภาษาไทยเป็นความต้องการลำดับต้น ๆ ของเด็กต่างด้าวหลายกลุ่ม เพราะเห็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการยอมรับจากชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาแบบสองภาษาโดยใช้ภาษาไทยควบคู่ไปกับภาษาแม่ของเด็ก จึงน่าเป็นประโยชน์ต่อการช่วยให้เด็กพัฒนาความพร้อมในการเรียนรู้ภาษาที่สอง โดยมีภาษาที่ตนคุ้นเคยเป็นตัวช่วย ดังตัวอย่างที่มีการดำเนินการในหลายประเทศ

การสอนภาษาชาติพันธุ์ในโรงเรียนไทยชายแดน ยังมีประโยชน์ต่อเด็ก

ไทยที่สนใจและเห็นประโยชน์ในการใช้ภาษาดังกล่าวติดต่อสื่อสารกับเพื่อนต่างด้าว และการติดต่อกับคนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนาคต ตรงกับความเห็นของประชาชนในพื้นที่ว่าการรู้ภาษาของประเทศเพื่อนบ้านเป็นประโยชน์ในการทำงานในพื้นที่ชายแดนที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนจากประเทศเพื่อนบ้าน จึงควรพิจารณาใส่ในหลักสูตรท้องถิ่นให้มีการเรียนการสอนภาษาประเทศเพื่อนบ้านเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่ง ที่จะประโยชน์สำหรับคนในพื้นที่ชายแดนมากขึ้น หากการจัดการศึกษาแบบสองภาษาจำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีทักษะประสบการณ์ และงบประมาณที่เพิ่มขึ้น แต่การจัดทำความร่วมมือหรือโครงการแลกเปลี่ยนกับศูนย์การเรียนรู้ที่มีบุคลากรที่ใช้ภาษาเดียวกับเด็ก ก็จะเป็นทางออกในปัญหานี้ได้

ขณะที่การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ซึ่งเด็กต่างด้าวจะได้เรียนภาษาของตนเองเป็นภาษาหลัก เรียนหลักสูตรที่ต่างจากโรงเรียนของไทย (ยกเว้นศูนย์การเรียนรู้ที่มีการประยุกต์ใช้หลักสูตรของไทย) สิ่งที่ต้องเพิ่มและปรับปรุงคือเรื่องมาตรฐานการเรียนการสอนภาษาไทยที่ยังมีคุณภาพแตกต่างกับการเรียนในโรงเรียนไทย แต่การเรียนการสอนในภาษาและหลักสูตรของศูนย์การเรียนรู้ที่ใกล้เคียงกับของประเทศเพื่อนบ้าน ก็เป็นความจำเป็นสำหรับเด็กต่างด้าวให้สามารถกลับไปอยู่ในสังคมและใช้ความรู้ในประเทศของตนได้ แต่ควรมีการปรับปรุงด้านภาษาไทยเพื่อเด็กจะสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยในการปรับตัวเข้ากับสังคมท้องถิ่นได้ดีขึ้น

หลักสูตรที่เหมาะสมในการศึกษาในพื้นที่ชายแดนโรงเรียนไทย ควรเพิ่มเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ตลอดจนสถานการณ์ในพื้นที่ชายแดน ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทักษะอาชีพที่เป็นประโยชน์เด็กทั้งไทยและต่างด้าวให้ใช้ได้ในชีวิตประจำวันและเป็นอาชีพต่อไป โดยเฉพาะเด็กต่างด้าวที่อาจมีความเสี่ยงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ควรได้รับความรู้ที่ช่วยให้ตระหนักถึงความเสี่ยงที่และการป้องกันที่จะเกิดกับตนเอง ซึ่งจะสอดคล้องกับสถานการณ์และความเป็นจริงของเด็กแต่ละกลุ่มมากกว่าการให้ความรู้ที่เหมือนกันหมดทุกกลุ่ม

การจัดการศึกษาแบบสองภาษา โดยใช้ภาษาไทยควบคู่ไปกับภาษาแม่ของเด็ก เช่นเดียวกับประสบการณ์ในประเทศอื่น จะช่วยให้เด็กต่างด้าวมีความพร้อมในการเรียนรู้ภาษาที่สอง และยังเป็นประโยชน์ต่อเด็กไทยที่สนใจเรียนรู้ภาษาของประเทศเพื่อนบ้านด้วย เพราะสามารถใช้ประโยชน์ในการติดต่อสื่อสารกับคนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนาคต ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือกับศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้ทักษะของบุคลากรร่วมกัน ในขณะที่การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ที่มีเนื้อหาหลักสูตรใกล้เคียงกับของประเทศต้นทาง เป็นความจำเป็นที่จะช่วยให้เด็กกลับไปอยู่ในสังคมและใช้ความรู้ในประเทศของตนได้ รวมถึงการเรียนรู้ในภาษาแม่ของเด็กต่างด้าว แต่ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของภาษาไทยที่สอนในศูนย์การเรียนรู้ด้วย เพื่อให้เด็กสามารถสื่อสารกับชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐานการศึกษา และคุณภาพครู

การศึกษาในโรงเรียนไทย มีการกำหนดมาตรฐาน คุณภาพ การวัดผล เป็นเกณฑ์ที่ใช้ตัวชี้วัดเดียวกัน ซึ่งเป็นปัญหาในการวัดผลสำหรับโรงเรียนที่รับเด็กต่างด้าวจำนวนมากเพราะอุปสรรคด้านภาษาทำให้การวัดความสามารถได้ต่ำและส่งผลต่อการวัดผลโดยรวมของโรงเรียน ส่วนคุณภาพครูในโรงเรียนไทยยังด้อยในด้านภาษาอังกฤษ

ขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ยังไม่สามารถกำหนดมาตรฐานเดียวกัน เพราะใช้หลักสูตรต่าง ๆ กัน แม้จะมีความพยายามของศูนย์การเรียนรู้ในเครือข่ายเดียวกันให้ใช้หลักสูตรเดียวกันก็ตาม แต่ยังพบว่ามีปัญหาในการประเมินคุณภาพ จุดเด่นคือภาษาอังกฤษของศูนย์การเรียนรู้ได้มาตรฐานสากล แต่ยังมีปัญหาด้านคุณภาพภาษาไทยในศูนย์การเรียนรู้

คุณภาพครู ในโรงเรียนไทยครูส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าครูในศูนย์การเรียนรู้ เข้าใจสภาพของท้องถิ่น คำนึงกับความหลากหลายและคนต่างวัฒนธรรม และมีทัศนคติที่ดีต่อเด็กต่างด้าว ไม่มีการเลือกปฏิบัติต่อเด็ก แต่

ไม่ได้ผ่านการอบรมหรือการเตรียมการสอนนักเรียนต่างวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ส่วนครูในศูนย์การเรียนรู้มีความตั้งใจสูง ปรับตัวกับข้อจำกัดและทำงานภายใต้ความขาดแคลนได้ดี มีความเอาใจใส่เด็กดี และเปิดรับการปรับปรุงคุณภาพได้ง่าย ส่วนใหญ่ไม่ได้จบด้านการศึกษา และยังมีวุฒิการศึกษาที่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนไทยมีปัญหาในการวัดผลที่ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก เพราะข้อจำกัดของเด็กต่างด้าวในการสื่อสารภาษาไทย ขณะที่ศูนย์การเรียนรู้มีปัญหามาตรฐานเพราะความแตกต่างกันด้านหลักสูตรและคุณภาพครู

การมีส่วนร่วมของครอบครัว องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ประกอบการ ประชาคมท้องถิ่น

บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ครอบครัวของเด็กต่างด้าว ผู้ประกอบการที่ครอบครัวหรือเด็กต่างด้าวทำงานอยู่ องค์กรพัฒนาเอกชน ประชาคมท้องถิ่น ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ล้วนมีส่วนในการสนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน ให้มีความเหมาะสม ยืดหยุ่น สอดคล้องกับสถานการณ์และเงื่อนไขของเด็ก และเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นมากที่สุด เช่น การสนับสนุนของผู้ประกอบการที่เปิดให้องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าวในครอบครัวแรงงานในสถานประกอบการ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าถึงการศึกษาได้เป็นอย่างดี หรือการสนับสนุนความรู้ การใช้สื่อท้องถิ่น บทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาคม ก็มีสำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความเข้าใจประเด็น และเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าวอย่างเหมาะสม และการสนับสนุนของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น สถานที่ วัสดุ งบประมาณ ฯลฯ ก็มีส่วนสำคัญต่อการจัดการศึกษาของเด็กเช่นกัน และที่ขาดไม่ได้คือการให้ความสำคัญต่อการศึกษา การสนับสนุน และความร่วมมือของครอบครัวกับ

โรงเรียนหรือศูนย์การเรียนรู้

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรระหว่างประเทศ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ประกอบการในการจัดการหรือการสนับสนุนการจัดการศึกษา รวมทั้งความเห็นของประชาคมท้องถิ่น เพื่อให้การจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวมีความเหมาะสม ยืดหยุ่น สอดคล้องกับสถานการณ์และเงื่อนไขของเด็ก

สรุป

โอกาสและการเข้าถึงการศึกษารูปแบบต่างๆของเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน มีส่วนมาจากนโยบายที่เปิดให้เด็กทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้ แต่ปัจจัยอื่นยังขึ้นอยู่กับความพร้อมของเด็กและครอบครัวในด้านต่าง ๆ ด้วย เช่น การให้ความสำคัญของการศึกษา การสนับสนุนและความร่วมมือของครอบครัว ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนของเด็ก การเตรียมความพร้อมให้เด็กทั้งด้านภาษา หรือด้านเนื้อหา เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยให้การจัดการศึกษาเด็กต่างด้าวมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องอาศัยการประสานงาน ความร่วมมือของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ความเข้าใจและทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ประกอบการ รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณที่จำเป็นต้องเพิ่มเติมจากปกติ ในการจัดการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของเด็กต่างด้าวกลุ่มต่าง ๆ

ความต้องการเรียนในระบบโรงเรียน แม้เป็นความต้องการของเด็กแต่เป็นจริงกับเด็กต่างด้าวบางกลุ่มเท่านั้น เพราะสถานการณ์ที่เป็นจริงยังมีเด็กส่วนหนึ่งที่ต้องช่วยครอบครัวหารายได้ และเด็กที่เข้ามาเร่ร่อน หรือทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่สามารถเข้าเรียนในระบบปกติได้ และต้องการรูปแบบการศึกษาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของเด็กมากกว่า

หลักสูตรในโรงเรียนไทยโดยเฉพาะที่มีเด็กต่างด้าวจำนวนมาก รวมถึงระบบการวัดผลจำเป็นต้องปรับให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับภูมิหลังของเด็กที่แตกต่างกัน และไม่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาประเมิณคุณภาพของโรงเรียนโดยรวม ในพื้นที่ชายแดน โรงเรียนไทยควรเพิ่มเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ตลอดจนสถานการณ์ในพื้นที่ชายแดน ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทักษะอาชีพที่เป็นประโยชน์ทั้งเด็กไทยและต่างด้าวให้ใช้ได้ในชีวิตประจำวันและเป็นอาชีพต่อไป โดยเฉพาะเด็กต่างด้าวที่มีความเสี่ยงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ควรได้รับความรู้ที่ช่วยให้ตระหนักถึงความเสี่ยงและการป้องกัน ความเสี่ยงที่จะเกิดกับตนเอง ซึ่งจะสอดคล้องกับสถานการณ์และความเป็นจริงของเด็กแต่ละกลุ่มมากกว่าการให้ความรู้ที่เหมือนกันหมดทุกกลุ่ม

การจัดการศึกษาแบบสองภาษา โดยใช้ภาษาไทยควบคู่ไปกับภาษาแม่ของเด็ก จะช่วยให้เด็กต่างด้าวยังคงอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมของตน และมีความพร้อมในการเรียนรู้ภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง การสอนแบบสองภาษายังเป็นประโยชน์ต่อเด็กไทยที่สนใจเรียนรู้ภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อใช้ติดต่อสื่อสารกับคนจากประเทศเพื่อนบ้านในอนาคต แต่การจัดการศึกษาดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือกับศูนย์การเรียนรู้เพื่อใช้ทักษะของบุคลากรร่วมกัน และช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของโรงเรียนในระยะยาว ทั้งนี้ควรมีการพัฒนาคุณภาพและทักษะของครูที่สอนเด็กต่างวัฒนธรรมในโรงเรียนไทยจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จหรือองค์ความรู้ที่เป็นบทเรียนที่ดีของประเทศอื่น

ส่วนการสอนเนื้อหาในศูนย์การเรียนรู้ที่มีหลักสูตรใกล้เคียงกับของประเทศต้นทาง เช่นเดียวกับการเรียนภาษาแม่ของเด็กต่างด้าว เป็นรูปแบบการศึกษาหนึ่งที่จำเป็นต้องคงไว้ เพื่อให้เด็กมีความรู้และกลับไปใช้ในประเทศของตนได้ ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ละเลยกับการพัฒนาคุณภาพการสอนภาษาไทยในศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้เด็กสามารถสื่อสารกับชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต้องพยายามกำหนดมาตรฐานร่วมของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ

การเปิดโอกาสและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหน่วยงาน องค์กร
ท้องถิ่น ประชาคมท้องถิ่น ภาคธุรกิจต่าง ๆ ผู้ปกครองของเด็กต่างด้าวให้เข้ามา
มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว ถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็น ทั้ง
การมีส่วนร่วมโดยการให้คำปรึกษา การสนับสนุนงบประมาณ และควรส่งเสริม
การใช้สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน ให้มีส่วนร่วมและสนับสนุนการเรียนการ
สอนสำหรับเด็กต่างด้าว โดยการประชาสัมพันธ์ประเด็นที่เกี่ยวข้อง การให้
ข้อมูลที่เป็น เช่น นโยบาย กฎระเบียบ สิ่งแวดล้อม หรือเนื้อหาที่เสริมสร้าง
ความเข้าใจระหว่างชาติพันธุ์ เช่น วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นทั้งของประเทศ
ไทยและประเทศเพื่อนบ้าน อาหาร ศิลปะ ภาษา และหากมีการเผยแพร่ใน
ภาษาท้องถิ่นและภาษาอื่น ๆ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นและคน
ต่างด้าวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อีกด้วย

ประเด็นสำคัญที่พบว่าขาดหายไปและยังไม่ชัดเจนในการจัดการศึกษา
สำหรับเด็กต่างด้าวในพื้นที่ชายแดน คือ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการ
ศึกษาแต่ละรูปแบบ เพราะมีผลต่อการอยู่ของเด็กต่างด้าวในประเทศไทยหรือ
การกลับไปประเทศต้นทาง ตามระยะเวลาต่าง ๆ กัน การกำหนดเป้าหมาย
ดังกล่าวอาจไม่สามารถกำหนดด้านการศึกษาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเชื่อมโยง
กับนโยบายที่มีต่อเด็กต่างด้าวโดยรวม โดยต้องระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่าย
ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่ดูแลด้านความมั่นคง ทั้งในระดับพื้นที่และระดับ
นโยบาย รวมทั้งการพิจารณากลไกที่เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันให้การกำหนด
นโยบายและเป้าหมายเป็นไปได้อย่างจริงจัง

จากบทสรุปข้างต้น มีข้อเสนอแนะต่อฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก
ต่างด้าว และการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานระดับนโยบาย

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดควรมีการระดมความคิดเห็น เพื่อกำหนด
นโยบายเกี่ยวกับเด็กต่างด้าว ไม่เฉพาะด้านการศึกษาเพียงด้านเดียว ให้เป็น

แนวทางแก้ปัญหาเด็กต่างด้าวในระยะยาว โดยการกำหนดเป้าหมายและการวางแผนที่ชัดเจนและครอบคลุมมิติที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อเด็กและต่อสังคมไทยในอนาคต

- ประสานงานและร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ องค์กรพัฒนาเอกชนที่สามารถบริหารจัดการด้านงบประมาณ เข้ามาร่วมรับผิดชอบการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าว เพื่อไม่ให้เป็นการละเลยของประเทศไทยในระยะยาว ร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ กำหนดหลักเกณฑ์ในการจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้สะดวกต่อการดูแลและให้การสนับสนุน

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานรัฐระดับปฏิบัติการในพื้นที่

- ให้คำปรึกษาด้านการวางแผนมาตรฐาน คุณภาพ และหลักสูตรแก่ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กต่างด้าว
- ส่งเสริมให้หน่วยงานในท้องถิ่น องค์กร และประชาคมท้องถิ่น รวมทั้งภาคธุรกิจผู้ประกอบการที่ใช้แรงงานต่างด้าว ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ให้ความคิดเห็น สนับสนุน รวมถึงการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าว
- ส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าว ทั้งในด้านการให้คำปรึกษา การสนับสนุนงบประมาณ หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน
- ส่งเสริมการใช้สื่อท้องถิ่น ให้มีส่วนร่วมและสนับสนุนการเรียนการสอนสำหรับเด็กต่างด้าว และการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างคนในท้องถิ่นกับประชากรต่างด้าว รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ การป้องกันความเสี่ยงและการถูกล่อลวง ให้กับชุมชนต่างด้าวในท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะต่อองค์กรระหว่างประเทศและองค์กรพัฒนาเอกชน

- การสนับสนุนและการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว ควรคำนึงถึงประโยชน์และความยั่งยืนในระยะยาว ความเป็นไปได้ และความสอดคล้อง

กับสถานการณ์ของเด็ก และบริบทของท้องถิ่น

- ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น องค์กรและประชาคมท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาให้กับเด็กต่างด้าว
- สนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร องค์กรความรู้ และการพัฒนาคุณภาพให้เจ้าหน้าที่ของภาครัฐและเอกชนในการจัดการศึกษาให้เด็กต่างด้าว

ข้อเสนอแนะต่อองค์กรและประชาคมท้องถิ่น

- ร่วมในการเสนอความคิดเห็น ความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้การจัดการศึกษา และการจัดการปัญหาของเด็กต่างด้าวเป็นไปในทางสร้างสรรค์ และสอดคล้องกับสถานการณ์ของท้องถิ่น
- ร่วมมือและสนับสนุนด้านงบประมาณ หรือองค์ความรู้ หรือบุคลากร เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาของเด็กต่างด้าวอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะต่อชุมชนและประชาคมต่างด้าว

- ให้ความร่วมมือและสนับสนุนหน่วยงานรัฐและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาของเด็กต่างด้าว ร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมที่ส่งเสริมการศึกษาของเด็กต่างด้าว

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิชกุล (บรรณาธิการ). 2545. **สถานะความรู้เรื่องแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยและทิศทางการวิจัยที่พึงพิจารณา**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม
- คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า. 2550. **การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของเด็กแรงงานพม่า กรณีศึกษาพื้นที่แม่สอด มหาชัย และคุระบุรี** นงราม เศรษฐพานิช. 2549. รายงานการวิจัยเรื่อง **โอกาสทางการศึกษาของเด็กอพยพต่างด้าวและเด็กชนเผ่าในจังหวัด สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ**
- ณรัชต์ เศวตนันท. 2549. **อาชญากรรมข้ามชาติ : ภัยคุกคามยุคใหม่**. สถาบันพระปกเกล้า
- วรเชษฐ เขียวจันทร์ และเอกลักษณ์ หลุ่มชมแข. 2549. **รายงานผลการศึกษาและสำรวจข้อมูลเส้นทางเด็กขอลี้ภัยในพื้นที่ชายแดนและพื้นที่เศรษฐกิจ**. มูลนิธิกระจกเงา. กรุงเทพฯ
- วัลยา มั่นสเกษมสิริกุล. 2551. **กระบวนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติโดย องค์การพัฒนาเอกชน : กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เปรมใจ วังศิริไพศาล เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องสถานการณ์และอนาคตเด็กอพยพและเด็กต่างด้าวในประเทศไทย : มุมมองด้านการศึกษาและความมั่นคง จัดโดยศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา ร่วมกับ Jesuit Rescue Committee, World Education และ ZOA Refugee Care วันที่ 11-12 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ที่ศูนย์สารนิเทศจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ
- เปรมใจ วังศิริไพศาล (บรรณาธิการ) เอเชียปริทัศน์ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2551. **ความหลากหลายกับสีสนความมั่นคงของมนุษย์**. สถาบันเอเชียศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ

สถาบันรามจิตติ. 2548. **โครงการติดตามสถานการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด
จังหวัดสมุทรสาคร.**

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 และองค์กร World Education. 2551. **การ
ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของระบบการ
ศึกษาไทยในศูนย์การเรียนรู้บริเวณชายแดนไทย-พม่า.** สำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาเขต 2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สุภางค์ จันทวานิช และคณะ. 2549. **การใช้แรงงานเด็กภาคประมงต่อเนื่องประมง
เกษตรกรรม และคนรับใช้ในบ้านจังหวัดสมุทรสาคร** ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่น
แห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ

สุภางค์ จันทวานิช และคณะ. 2551. **รายงานเสนอต่อสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา
เรื่อง ผลกระทบของการย้ายถิ่นข้ามชาติต่อชุมชนชายแดนและชุมชนที่มี
ผู้ย้ายถิ่นจำนวนมากในประเทศไทย:การสร้างความปลอดภัยและความมั่นคง
ในชุมชน**

ศรีศักดิ์ ไทยอารี, อนุกร ศรีแก้ว และกานต์ เสริมชัยวงศ์. 2542. **สถานภาพการให้
บริการการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสในต่างประเทศ : สหรัฐอเมริกา
สหราชอาณาจักรบราซิล ฟิลิปปินส์ และออสเตรเลีย.** เสนอต่อคณะ
กรรมการการศึกษาแห่งชาติ

Asikainen, E. (1994: 11). **Bosnian child at School in Ilomantsi, Qualitative
Study on Refugee Education in Finland.** Migration 23/24, pp.7-14

Castles, S. and Miller, M.J. 1998. **The Age of Migration** (Second edition).
Macmillan Press. London

**Education Provision for Stateless and Cross National Migrant
Children in Thailand.** OPEC Publication No.86/2008. Office of
the Education Council, Ministry of Education

Farley, R. and Alba, R. **The New Second Generation in the United**

- States. **International Migration**. 26 (Fall 2002) : 669-675
- Golash-Boza, T. Assessing the advantages of Bilingualism for the children of immigrants. **International Migration** 39 (Fall 2005) : 721-753
- Geert Driessen, G. & Dekkers, H. **Educational Opportunities in the Netherlands : Policy, Students' Performance and Issues**. International Review of Education Vol. 43, No. 4 (1997), pp. 299-315
- Grim-Feinberg, K. **Strengthening Social Capital through Bilingual Competence in a Transnational Migrant Community : Mexicans in Upstate New York**. **International Migration** Vol.45 (1) 2007 : International Organization for Migration, Washington, USA
- Helot, C. and Young, A. 2002. Bilingualism and Language Education in French Primary Schools : Why and How Should Migrant Language be Valued. **International Journal of Bilingual Education and Bilingualism**. Vol.5, No.2, 2002
- Kindler, A.L. Education of Migrant Children in the United States. Direction in Language and Education. Vol. 1 No. 8, 1995
- Roer-Strier, D. and Olshtain-Mann, O. To See and Not Be Seen : Latin America Illegal Foreign Workers in Jerusalem. **International Migration**. 37 (1999) : 422-423)
- Sammut, C. The Ambiguous Borderline between Human Rights and National Security : The Journalist's Dilemma in the Reporting of Irregular Immigrants in Malta. **GMJ : Mediterranean Edition** 2(1) Spring 2007
- Steedman, H. 1979. The Education of Migrant Workers' Children in EEC Countries : From Assimilation to Cultural Pluralism. **Comparative Education**. Vol. 15, No. 3. Special Number(4) : Disparities and

Alternatives in Education. (Oct. 1979) : 259-268.

Supang Chantavanich, Premjai Vungsiriphisal & Samarn Laodumrongchai.

2007. **Thailand Policies towards Migrant Workers from Myanmar.**

Asian Research Centre for Migration, Institute of Asian Studies,
Chulalongkorn University, Bangkok

The Mekong Challenge. Working Day and Night. The Plight of Migrant
Child Workers in Mae Sot, Thailand. 2006. International Labour
Organization. Bangkok

UNESCO, 2002. Culture of Peace Programme.

ภาคผนวก 1

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายประพจน์ สุขโย ผู้อำนวยการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 จังหวัดตาก
2. นางสาวมานิดา อติชัยสกุล รองผู้อำนวยการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 จังหวัดตาก
3. นางอุบลรัตน์ บุญลือ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 จังหวัดตาก
4. นายสุเทพ ธรรมจักร ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านท่าอาจ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
5. นายเศรษฐพงษ์ ศรีสุวรรณ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านแม่ตาว ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
6. นางพรรษา ศิริพงษ์ไทย ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยม่วง ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
7. นายเฉลิม ผิวอ่อน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยกะโหลก ตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
8. ผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามศึกษา ตำบลแม่สอด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
9. นางสุนีย์ มะโนวงศ์ โรงเรียนบ้านท่าอาจ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
10. นางพิมพ์ใจ สุภิกิตย์ โรงเรียนบ้านท่าอาจ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
11. ครูประถม โรงเรียนบ้านแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
12. นางสาวยุพิน ปารังสี นักวิชาการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสายลวด

อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

13. นายอานนท์ นันนตา ศูนย์การเรียนรู้ Children Development Center
14. นาย Mahn Shwe Hnin ศูนย์การเรียนรู้ Children Development Center
15. นาง Paw Ray Naw ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ Hsa Thoo Lei และ
ผู้ประสานงานเครือข่าย Burmese Migrant Worker s' Education
Committee
16. นางสาวบุญส่ง นารีภาพเจริญ ศูนย์การเรียนรู้ Hsa Thoo Lei
17. นายกุศล ต่อดิต ผู้อำนวยการ ศูนย์การเรียนรู้ Morning Glory
18. นาย Saw Chang One ศูนย์การเรียนรู้ BHSOH
19. นางสาวนิภาภรณ์ อธิษฐานกุล ศูนย์การเรียนรู้ Elpis
20. นางสาววัชรพร คุณแก้วเกษม ผู้ประสานงาน Compassio Relief
Development
21. นางสาวสุรีย์ วินิจชอบ ศูนย์การเรียนรู้ All Saint ตาลเดี่ยว
22. นายวิทยา ดนัยนารีกุล ศูนย์การเรียนรู้ SAW School
23. นางเพลินใจ เลิศลักษณ์วงศ์ ผู้ประสานงานประชาคมแม่สอด
24. ตัวแทนประชาคมแม่สอด
25. นางสาวนอภาคเรือ องค์การ World Education
26. นาย Greg Mentos องค์การ World Education
27. นางสาวศิริพร แก้วสมบัติ องค์การ Help Without Frontier
28. นายชายไทย รักษาชาติ มูลนิธิศุภนิมิต สาขาแม่สอด
29. นายกนก ศรีเรือง มูลนิธิศุภนิมิต สาขาแม่สอด

รายชื่อโรงเรียนที่ร่วมให้ข้อมูลและการสังเกตการเรียนการสอน

1. โรงเรียนบ้านท่าอาจ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
2. โรงเรียนบ้านแม่ตาว ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

3. โรงเรียนบ้านห้วยม่วง ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
4. โรงเรียนบ้านห้วยกะโหลก ตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
5. โรงเรียนอิสลามศึกษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

รายชื่อศูนย์การเรียนรู้ที่ร่วมให้ข้อมูลและการสังเกตการเรียนการสอน

1. ศูนย์การเรียนรู้ Children Development Center (CDC)
2. ศูนย์การเรียนรู้ All Saint ตาลเดี่ยว
3. ศูนย์การเรียนรู้ Hsa Thoo Lei
4. ศูนย์การเรียนรู้ Morning Glory
5. ศูนย์การเรียนรู้ BHSOH
6. ศูนย์การเรียนรู้ Morning Glory
7. ศูนย์การเรียนรู้ SAW School
8. ศูนย์การเรียนรู้ Rocky Mountain

ภาคผนวก 2

การประชุมรับฟังความคิดเห็น

ในการประชุมรับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2552 มีผู้เข้าประชุม 17 คน จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 จำนวน 2 คน ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 2 โรงเรียน ผู้อำนวยการและผู้แทนศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรเอกชน 5 แห่ง ผู้ประสานงานเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนที่จัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว 2 คน ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ การจัดทำหลักสูตร และการฝึกอบรมครู 2 แห่ง ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานกับเด็กในชุมชน 2 คน ประชาคมแม่สอด 2 คน และทีมวิจัย 2 คน

ทีมวิจัยได้นำเสนอผลการวิจัย และข้อเสนอรูปแบบการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวทั้ง 6 รูปแบบ ซึ่งได้ความเห็นจากที่ประชุมในประเด็นดังนี้

- รูปแบบการเรียนการสอน

ที่ประชุมเห็นด้วยต่อรูปแบบการศึกษาที่หลากหลายสำหรับเด็กต่างด้าว โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดน โดยที่ประชุมให้ความเห็นว่าเด็กมีหลากหลายกลุ่ม มีภูมิหลังและความต้องการที่แตกต่างกัน รูปแบบการศึกษาแบบใดแบบหนึ่ง ย่อมไม่อาจตอบสนองความต้องการหรือตรงกับสถานการณ์ของเด็กได้ และยังมีความเห็นว่า เด็กบางกลุ่มมีความจำเป็นและต้องการทำงานหารายได้ การดึงให้เด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาอาจไม่ประสบความสำเร็จ นอกจากการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของเด็กจะมีโอกาสประสบความสำเร็จมากกว่า

ผู้เข้าร่วมประชุมยังแสดงความเห็นด้วยกับรูปแบบการศึกษาเชิงรุก ที่สามารถเข้าถึงเด็กต่างด้าวกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบโรงเรียนได้

ที่ประชุมยังมีความเห็นเพิ่มเติมว่า การจัดการศึกษาในสถานศึกษาของไทยมีขั้นตอนมีกฎหมายรองรับ แต่การจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ยังไม่มีกฎหมายรองรับ แต่เป็นการสอนแบบท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ จึงควรมี

รูปแบบการศึกษาหลายแบบเพื่อเป็นทางเลือก

- ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน

ส่วนความเห็นเรื่องการเรียนการสอนที่ใช้เฉพาะภาษาไทย หรือภาษาชาติพันธุ์ ที่มีทั้งข้อดี ข้อเสีย โดยผู้เข้าร่วมหลายคนแม้เห็นข้อดีของการเรียนภาษาไทย แต่ให้ความเห็นว่าการเรียนเฉพาะภาษาไทยทำให้เด็กไม่ต้องการเรียนภาษาแม่ และบางครั้งยังทำให้เกิดทัศนคติที่ต่อต้านการเรียนภาษาของตนไปเลยก็มี

ขณะที่ความเห็นสนับสนุนการเรียนภาษาไทย ยังเห็นว่ามีประโยชน์ทางด้านความมั่นคงของประเทศ ให้เด็กมีความเข้าใจประเพณี วัฒนธรรมไทย

- การเรียนภาษาประเทศเพื่อนบ้าน

ที่ประชุมได้ให้ความเห็นต่อประโยชน์ของการเรียนภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน ว่าคนในพื้นที่มักมองข้ามไม่เห็นความสำคัญ ทั้งที่การเรียนรู้ภาษาประเทศเพื่อนบ้านจะมีโอกาสได้ทำงานกับองค์กรระหว่างประเทศ หรือทำการค้าขายแดน ซึ่งกลายเป็นคนต่างชาติหรือต่างถิ่นเข้ามาทำงานมากกว่า

การที่เด็กต่างดาวไม่ได้เรียนภาษาชาติพันธุ์ของตนเอง ยังทำให้เกิดการไม่ยอมรับวัฒนธรรมของตนเอง เช่น กรณีเด็กมาอยู่ในโรงเรียนไทยจะเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนทัศนคติไม่รับวัฒนธรรมของตนเอง ไม่อยากเรียนศิลปวัฒนธรรมของตนเองอีก

อย่างไรก็ดี การเรียนภาษาชาติพันธุ์ของเด็ก มีความยุ่งยากในกรณีที่มีเด็กหลายชาติพันธุ์ เช่น พม่า กะเหรี่ยง ในสถานศึกษาที่เดียวกัน ทำให้การเลือกสอนภาษาใดภาษาหนึ่งอาจทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันได้ ส่วนการสอนทุกภาษาก็อาจเป็นไปได้ยาก

- เนื้อหา

ความเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่เรียนในโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ ที่ประชุมหลายคนเห็นตรงกันว่าควรมีการพิจารณาส่วนที่อาจก่อให้เกิดความรู้สึกด้านลบระหว่างเด็กไทยและเด็กในประเทศเพื่อนบ้าน เพราะเนื้อหาของแต่ละประเทศ

จะให้คุณค่าหรือมองตนเองในแง่บวก ในทางตรงกันข้ามก็มีแนวโน้มมองประเทศเพื่อนบ้านในแง่ลบ ซึ่งอาจเป็นการสร้างความดูถูกและอคติทางชาติพันธุ์ได้

ซึ่งการสอนโดยเฉพาะด้านประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ ต้องทำให้เห็นเป็นกลางที่สุด ต้องมีการทำความเข้าใจให้เด็กรู้ว่า เหตุการณ์เป็นประวัติศาสตร์ สิ่งที่ต้องเรียนรู้คือบทเรียน เพื่อไม่ให้สร้างความเกลียดชัง และความรู้สึกลัวว่า จะต้องมีการแก้แค้นเกิดขึ้น

- ความรู้เรื่องสภาพแวดล้อม สถานการณ์ปัจจุบัน และท้องถิ่น

นอกจากนั้น การเรียนการสอนในท้องถิ่นต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม และสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าในหลาย ๆ ด้าน เช่น การค้าขายแดนในอำเภอแม่สลดมีลักษณะเป็นการค้าที่เป็นสากล (International Trade) ความรู้สำหรับคนในท้องถิ่นก็ต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง เช่น ต้องเรียนรู้เรื่องการส่งสินค้า หรือการค้าขายแดน เป็นต้น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่มีลักษณะข้ามพรมแดน มีคนเชื้อชาติต่าง ๆ เช่น คนจีน พม่า เข้ามาอยู่เป็นเวลานาน ขณะที่คนท้องถิ่นมีการย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น เหล่านี้ การเรียนการสอนในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับท้องถิ่น เพราะถูกสอนตามหลักสูตรส่วนกลาง รวมถึงทัศนคติของข้าราชการที่มองประเด็นต่าง ๆ ต่างไปจากคนในท้องถิ่น สิ่งที่เป็นตอนนี่คือการรู้เท่าทันความเป็นจริง

- การศึกษาด้านอาชีพ

การพัฒนาเด็กในพื้นที่ชายแดน นอกจากการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว การศึกษาทางด้านอาชีพก็น่าสนใจ เพราะโอกาสของเด็กต่างด้าวในการเรียนต่อถึงขั้นอุดมศึกษาเป็นไปได้ยาก การเรียนหรือการฝึกด้านอาชีพอาจจะมีประโยชน์มากกว่า เช่น กรณีของโรงงานบางแห่งในอำเภอแม่สลดที่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะในการทำงาน ซึ่งสำหรับเด็กไทยควรเรียนรู้ทางการจัดการเกี่ยวกับการส่งสินค้า (shipping) การเรียนเรื่องภาษาอากร เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเด็กในกรณีที่เด็กอยากทำธุรกิจด้านการค้าขายแดน ในกรณีของเด็กต่างด้าวอาจมีการเรียนด้านทักษะการทำการเกษตร

สรุป

ความเห็นจากที่ประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเห็นด้วยว่า รูปแบบการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวต้องมีรูปแบบที่หลากหลาย มีเนื้อหาที่เหมาะสม ที่ไม่ทำให้เกิดทัศนคติด้านลบระหว่างชาติพันธุ์ ควรเป็นเนื้อหาที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยการเรียนภาษาแม่ของเด็กต่างด้าวทำให้เด็กยังคงมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของตน และเป็นประโยชน์ต่อเด็กไทยและคนท้องถิ่นในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับประเทศเพื่อนบ้าน ขณะเดียวกันควรคำนึงถึงหลักสูตรหรือการเรียนเนื้อหาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของท้องถิ่นในปัจจุบัน รวมถึงการเรียนทักษะอาชีพที่จะเป็นประโยชน์ สอดคล้อง และมีความเป็นไปได้สำหรับเด็กต่างด้าวในท้องถิ่น

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์พิเศษธงทอง จันทรางศุ
นางสาวสุทธาสินี วัชรบูล
ดร.สุทธศรี วงษ์สมาน
นางสาววัฒนา อาทิตย์เที่ยง

เลขาธิการสภาการศึกษา
รองเลขาธิการสภาการศึกษา
รองเลขาธิการสภาการศึกษา
ผู้อำนวยการสำนักนโยบาย
ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต
และโอกาสทางการศึกษา

คณะนักวิจัย

นางสาวเปรมใจ วังศิริไพศาล

นายณัฏฐพล เอกแสงศรี

หัวหน้าคณะนักวิจัย
สถาบันเอเชียศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นักวิจัย
สถาบันเอเชียศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เก็บข้อมูลในพื้นที่

นางอริตา ออร์เรล

Advocacy and Thai
Language Specialist
World Education

นางสาวนภภรณ์ จิระพันธ์

World Education

นางสาวนอทาเครือ

World Education

นางเคลลี

World Education

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นางสาวประภาพรณ วงศาโรจน์

หัวหน้ากลุ่มนโยบาย
การเพิ่มโอกาสทางการศึกษา

นางสาวอุษา คงสาย

นักวิชาการศึกษาคำนวณการ

หน่วยงานรับผิดชอบ

กลุ่มนโยบายการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา

สำนักนโยบายด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและโอกาสทางการศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

สิ่งพิมพ์ สกศ. อันดับที่ 66 / 2553
ISBN : 978-616-7324-48-7

